

SVĚDECTVÍ

čtvrtletník pro politiku a kulturu

ročník IX ————— číslo 33 ————— zima 1967

ČESKOSLOVENSKÉ LÉTO 1967 - II.

manifest čs. spisovatelů aneb jaká je pravda 3

strana a její inteligence: situace a výhledy 37

bibliografie 87

Bibliografie knih a článků o ČSSR 87

tribuna svědectví 75

» *Politicus*«, *H.L.*, *Kosková*, *Pachl* Dopisy 75

Svědectví

zahajuje tímto 33. číslem nový (IX) ročník 1967-68, ale obsahově navazuje na předcházející číslo. Nový ročník je stránkovan od počátku, tato stránka je jeho stránkou první. Pro ty předplatitele a čtenáře, kteří si dávají časopis vázat, začíná tedy ročník IX tímto listem.

Svědectví čtvrtletník pro politiku a kulturu

Redakční rada: Jan Čep, Josef Jonáš, Emil Kovtun, Radomír Luža, Mojmir Povolný, Jan Starý, Pavel Tigrid.

Redaktor: Pavel Tigrid

Administrátor: Jaroslav Vrzala. *Grafická úprava:* Ladislav Sutnar. Vychází čtvrtletně.

Roční předplatné i s poštovným: US dolarů 5.00, švýc. franků 20.—, franc. franků 25.—, angl. liber 1.15.—, rak. šilinků 100.—, něm. marek 20.—. Cena jednotlivého čísla US dolarů 1.50.

Předplatné se platí mezinárodní poštovní poukázkou, šekem (znějícím na *Svědectví*), nebo mezinárodními poštovními odpovědkami na kteroukoli z těchto tří adres: *Svědectví*.

Box 1181, Grand Central Station, New York 17, N. Y., U.S.A.
6, rue du Pont de Lodi, Paris-6e, Francie. Tel. DANton 21-01.
Wien V, Margaretenplatz 7, Rakousko. Tel. 57-83-08.

Redakční sdělení, dopisy čtenářů a příspěvky posílejte na pařížskou adresu. Vzhledem k platným valutovým předpisům čtenáři v ČSSR dostávají časopis zdarma.

Podepsané poznámky a články nevyjadřují nutně stanovisko redaktora nebo redakční rady.

Imprimé en Italie

Svědectví Revue trimestrielle tchécoslovaque

6, rue du Pont de Lodi, Paris-6e, France. Tel. DANton 21-01
Directeurs de la Publication: Jaroslav Vrzala (France),
Gabriel Fragnière (Belgique)

Svědectví Czechoslovak Quarterly Review

Box 1881, Grand Central Station, New York 17, N.Y., U.S.A.

Svědectví Tschechoslowakische Vierteljahresschrift

Wien V, Margaretenplatz 7, Oesterreich. Tel. 57-83-08

Printed by P.U.G., Roma, Italie.

MANIFEST ČS. SPISOVATELŮ ANEB JAKÁ JE PRAVDA

Londýnský *Sunday Times* uveřejnil 3. září 1967 na první straně text, nadepsaný »Czech artists in mass plea for help from West«, později známý jako »Manifest čs. spisovatelů k veřejnosti světa«. Na konci textu byla poznámka, že copyright má »FCI/London«, tisková agentura v Londýně. Zároveň vyšel týž text v českém originále v mnichovském měsíčníku *České slovo*. (Reprodukuje ho v nezkráceném znění na str. 4.) Tiskové agentury ještě v neděli rozšířily text do celého světa. Forma provolání (německý tisk ho označil za »Hilferuf aus Prag«) a způsob, jímž se obracel jmenovitě na několik světoznámých spisovatelů, mu daly dramatický ráz a nádech senzace.

Od počátku byly jisté pochyby nikoli o tom, že text byl napsán v Praze, ale o autenticitě podpisů několika set českých a slovenských vzdělanců. Tyto podpisy, o nichž se pravilo, že byly k textu připojeny, z očividných důvodů nemohly být publikovány. Pochybovalo se o tom, zda »velmi vysoká část marxistů a komunistů«, o nichž se v Manifestu mluví jako o lidech, kteří dokument podepsali, by opravdu souhlasilo s textem, v němž se hovoří o druhém presidentu ČSR jako o »našem Edvardu Benešovi«, zda by se členové strany obraceli o pomoc na spisovatele, s jejichž politickým názorem vyslovili veřejně nesouhlas (Steinbeck), zda by jedním dechem citovali Marxe i Emersona, Sartra i Kennedyho a varovali před »vpálením si cejchu otroctví« lhostejností k »mravnímu imperativu«, jímž je svoboda projevu.

Jak se dalo očekávat, Praha (po týdnu intenzivního vyšetřování) označila Manifest za falsifikát, nejprve v dvojsmyslném prohlášení ÚV Svazu čs. spisovatelů, později v serii poznámek a článků, většinou rádobyvtipných a posměšných. Hamburský týdeník *Die Zeit* a *Sunday Times* (z 10. září) uveřejnily reakce spisovatelů, na něž se Manifest obracel, do rozpravy se vložil Pavel Kohout, který právě režíroval v Hamburku svou dramaturgii Švejka, a londýnské *Times* vyslaly do Prahy zvláštního zpravodaje Richarda Davyho, aby na místě zjistil, co a jak.

(Viz str 33.) Pochyby o pravosti dokumentu sílily, Günther Grass odvolal svůj dopis A. Novotnému, ale nikdo, ani Davy nebyl ochoten s naprostou jistotou vyhlásit Manifest za podvrh. Brzy bylo zjištěno, že text byl vypracován v Československu, dopraven do jedné západoevropské země a odtud v opisech rozeslán na adresy několika organizací a jednotlivců čs. politické emigrace. Datován byl: » V Praze, 5. srpna 1967 «. Opisy neobsahovaly jmenný seznam podpisovatelů, jen stipulovaly, že Manifest podepsalo 183 členů SČSS, 69 členů Svazu čs. výtvarných umělců, 21 členů Svazu čs. divadelních umělců, 39 členů Svazu čs. filmových a televizních umělců a 56 » vědců, publicistů a duševních pracovníků «. Jeden z těchto textů poskytla FCI redakci *Sunday Times*.

Dne 10. listopadu oznámilo ministerstvo vnitra, že autor manifestu — identifikovaný jen jako dr. I. P. — byl odhalen a zatčen. Proces proti němu se připravuje.

Zdálo by se tedy, že skončila aféra, jejíž publicita v celém vzdělaném světě byla obrovská a nikoli samoučelná. Manifest totiž obrátil pozornost tohoto světa na *nespornou*, kritickou situaci čs. inteligence a navodil rozsáhlou mezinárodní rozpravu, která bude pokračovat a která, jak napsal Günther Grass, by mohla přispět k porozumění postavení spisovatele a umělce socialisticky orientovaného v zemi, jež oficiálně socialismus nastolila. Názory, vyslovené v této rozpravě (z níž tu přinášíme ukázky) některými levicovými západními spisovateli, zrcadlí jistý zmatek a naivitu, vysvětlitelnou právě nepochopením *základních*, společenských a politických skutečností v zemi, jakou je dnešní Československo.

České slovo

(Mnichov) 8.9.1967

Dostali jsme z domova, z pramene nám dobře známého, manifest, který údajně podepsalo 183 členů Svazu čs. spisovatelů, 69 členů Svazu čs. výtvarných umělců, 21 členů Svazu čs. skladatelů a Svazu čs. divadelních umělců, 39 členů Svazu čs. filmových a televizních umělců, 56 vědců, publicistů a duševních pracovníků. Manifest byl datován v Praze, 5. srpna 1967 :

MANIFEST ČS. SPISOVATELŮ K SVĚTOVÉ VEŘEJNOSTI

Českoslovenští spisovatelé, členové Svazu čs. spisovatelů a účastníci IV. sjezdu čs. spisovatelů, konaného v Praze 27.-29. června 1967, spolu s připojenými československými umělci, vědci a intelektuály, obracejí se k veřejnosti a spisovatelům celého svobodného a demokratického světa s naléhavou výzvou o pomoc na záchranu duchovní a myšlenkové svobody a nezadatelných práv každého svobodného umělce, ohrožených terorem státní moci.

Na našem sjezdu a bezprostředně po něm došlo k událostem, k nimž nemůžeme a nesmíme mlčet, nemáme-li zradit sami sebe. Vyslovili jsme se na sjezdu pro naprostou, ničím a nikým neomezovanou svobodu projevu a názorů, svobodu myšlení a tvorby, kterou považujeme za samozřejmé právo každého umělce v demokratické a humanistické společnosti, pro zrušení politické censury, proti antisemitismu a rasismu oficiální politiky našeho státu v poměru k Izraeli, proti pronásledování sovětského spisovatele Solženicyna, proti potlačování lidské důstojnosti kdekoli a kýmkoli, proti potlačení občanských práv v naší vlasti, pro důslednou demokratisaci a humanisaci veřejného života a kulturní politiky v Československu: neboť to jsou problémy, jež nás tíží a znepokojují. Všichni, kdo vyslovili tyto požadavky, jež jsou, jak věříme, těžce vydobytým pokladem kulturního lidstva od dob francouzské a americké revoluce, byli však představiteli státní moci a především představiteli vládnoucí strany obviněni bezpříkaldně hrubým způsobem z protistátních úmyslů a nepřátelských cílů. Představitelé strany teroristicky zasáhli do voleb našeho výboru a výslovně nařizovali vyškrtnutí dvanácti, pak čtyř našich nejstatečnějších druhů z kandidátky; vyhrožovali jim umlčením; postavili je pod policejní dohled a znemožnili jim publikovat; vedou proti nim perzekuci, která je ohrožuje existenčně i na osobní svobodě; rozpoutali proti celé československé spisovatelské obci štvavou kampaň vysloveně fašistického charakteru, v níž se neostýchají užívat nadiktovaných resolucí pracujícího lidu proti jeho duchovním tvůrcům.

Mezi námi je velmi vysoká část marxistů a komunistů a zdrcující většina z nás nesouhlasí s kapitalistickým společenským a hospodářským řádem a je rozhodně pro socialismus. Protože jsme však pro socialismus skutečný, který by byl „říší svobody“, jak hlásal Marx, a nikoli vládou teroru, protestujeme a voláme na poplach. Věříme s Emersonem, že kdo chce být člověkem, musí být nonkonformistou, a se Sartrem, že spisovatel je odpovědný za svou dobu. Věříme s naším největším kritikem F. X. Šaldou, že „srdce pravého básníka

si nemůže koupit žádná společnost, žádná třída“ a že „básník začíná teprve tam, kde končí nenávistný straník“. Věříme s ním, že „politická úloha spisovatele je v tom, že proti jednostrannému politikaření zdůrazňuje požadavky lidství, proti politickým profesionálům a machrům politického stranicví universálnost lidského ducha; že proti stranám hájí vlast a proti vlastencům lidství“. Byli jsme brutálně přesvědčeni o stálé platnosti slov Karla Čapka, že „každý násilný režim se obrací v první řadě proti svobodné inteligenci, že násilno omezuje čili usměrňuje ducha“.

Víc než před třiceti lety hlásal náš Edvard Beneš světu, že mír je nedělitelný; máme tedy snad jisté oprávnění volat my dnes k světu, že nedělitelná je i svoboda a kultura. Neříkejte, prosíme, že každý protest, každá pomoc je marná, protože pomáhat těm, kdo žijí v nedemokratickém státě, je platonické a tedy marné. Neboť, ptáme se, kdo přetrval, kdo zvítězil — Voltaire nebo Ludvík XVI., Victor Hugo nebo Napoleon III., Emile Zola nebo francouzský generální štáb, Thomas Mann nebo Hitler, Meyerhold nebo Stalin?

Čeho je nám dnes třeba, není pomoc mocenská, ale manifestační solidarita ducha. Protestujte! Volejte na poplach! Žádejte právo svobody projevu a kritiky i zastavení osobní persequce! A číňte tak především vy, západní levicovní intelektuálové, kteří stále ještě podléháte nebezpečným ilusím o demokracii a svobodě v socialistických státech, kteří protestujete proti americkým masakrům ve Vietnamu, proti fašismu ve Španělsku, militarismu v Řecku, proti rasismu ve Spojených státech a nevidíte, co se děje tam, kam upínáte své naděje! Voláme Arthura Millera a Johna Steinbecka, voláme Jean Paul Sartra i Jacques Préverta, voláme Bertranda Rusella a Johna Osborna, voláme Heinricha Bölla a Günthera Grasse, voláme Petra Weisse a Alberta Moravia, voláme i naše sovětské přátele, kteří osvědčili vůli k svobodě — Ilju Ehrenburga, Alexandra Solženicyna, Jevgenije Jevtušenka, Alexandra Vozněsenského, voláme všechny spisovatele celého svobodného světa!

John Fitzgerald Kennedy byl odhodlán „pay any price, bear any burden, meet any hardship, support any friend or oppose any foe, to assure the survival and success of liberty“. Toto veliké credo vříváme ohnivým písmem hněvu na štít našeho nerovného zápasu, v jeho znamení apeluujeme k duchu a svědomí celého světa.

Le Monde

(Paříž) 5.9.1967

Londres, 4 septembre (Reuter). — Le *Sunday Times* a publié dimanche en première page le texte d'un long manifeste signé par cent quatre-vingt-trois écrivains, soixante-neuf artistes, vingt et un représentants du monde du cinéma et de la télévision et cinquante-six savants et autres membres de l'intelligentsia tchécoslovaque, qui lancent un appel à l'opinion publique mondiale, lui demandant d'apporter son soutien moral aux intellectuels tchécoslovaques en butte à la censure et à l'oppression.

Le journal dominical britannique indique que l'original du document, qui a pu être acheminé à travers la frontière tchécoslovaque la semaine dernière, a été déposé en lieu sûr et que les noms de ses signataires ne sont pas divulgués pour le moment afin de réduire les risques de représailles.

FRANKFURTER-ALLGEMEINE ZEITUNG (Frankfurt) 11.9.1967

DAS MANIFEST AUS PRAG

Die *Sunday Times* in London, neben dem *Observer* die bestgesehene englische Sonntagszeitung, ein Blatt, zu dem wir bei uns kein Pendant kennen, eröffnete ihre Ausgabe am vorigen Wochenende mit dem Bericht über ein Manifest aus Prag und mit diesem Manifest selbst. Es war ein auf illegalem Wege (smuggled out of the country) ins Ausland gedrungener Alarmruf, der — wie die Londoner Zeitung notierte — von mehr als dreihundert Schriftstellern, Künstlern, Wissenschaftlern, Publizisten, Film- und Fernsehleuten unterzeichnet sei. Die grossen Tageszeitungen in Mailand, Rom, Paris griffen die Nachricht gleich am Montagmorgen auf. Bei uns konnte man erst dienstags, also nach gut zwei Tagen, davon lesen, zum Teil unter Vermischtes. Mittwochs schliesslich stand das Manifest aus Prag wortgetreu, ungekürzt, in einer Hamburger Zeitung.

(...)

Dieses Manifest, das seit dem Tschechoslowakischen Schriftstellerkongress Ende Juni und seit der Verurteilung des jungen tschechischen Schriftstellers Jan Beneš nicht eigentlich überrascht, das fällig geworden war, ist an einen exakt bestimmten Adressaten gerichtet: an unsere Oeffentlichkeit und insbesondere „an die Schriftsteller der gesamten freien und demokratischen Welt“. Sie

werden zum Teil sogar namentlich angerufen: neben Arthur Miller, Steinbeck, Sartre, Prévot, Bertrand Russell, Osborne, Moravia (neben den Russen Ehrenburg, der am Freitag davor starb, Solchenizyn, Jewtuschenko, Wosnessenski, mit denen der Kontakt gesucht wird) auch die deutschsprachigen Autoren Böll, Grass, Peter Weiss.

Als bei uns einziger bisher hat sich Günter Grass zu Wort gemeldet. *Die Zeit* veröffentlichte letzte Woche seinen Brief an den tschechoslowakischen Staatspräsidenten. (A. Frisé)

(Praha) 6.9.1967

Praha [5. září (ČTK) — Anglický list Sunday Times se v neděli propůjčil ke zveřejnění hanlivého provolání, které hrubě pomlouvá zřízení, vnitřní a zahraniční politiku ČSSR. Tento zřejmý lžidokument je nazýván manifestem československých spisovatelů světové veřejnosti a věrohodnosti mu má dodat tvrzení, že jej podepsalo údajně přes 300 čs. spisovatelů a umělců.

Na dotaz ČTK sdělil sekretariát ÚV Svazu čs. spisovatelů, že uvedené prohlášení » nevydal ani Svaz čs. spisovatelů, ani jeho volené orgány, ani se na něm jakýmkoliv způsobem nepodílely. Sekretariátu Svazu čs. spisovatelů není rovněž známo, že by je připravili čs. spisovatelé nebo jejich skupiny samostatně. «

Čs. spisovatelé vyjádřili svůj politický postoj letos v červnu v rezoluci IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů a v dopise tohoto sjezdu ústřednímu výboru Komunistické strany Československá.

Münchener Merkur

(Mnichov) 4.9.1967

London (dpa) — Einen Hilferuf an die gesamte freie Welt, „die geistige Freiheit und die fundamentalen Rechte jedes vom Terror der Staatsgewalten bedrohten Künstlers retten zu helfen“, haben tschechoslowakische Intellektuelle veröffentlicht. In einem Manifest, das nach Angaben der Londoner „Sunday Times“ in der vergangenen Woche aus der Tschechoslowakei geschmuggelt wurde, wird der Prager Regierung vorgeworfen, sie habe eine „Hexenjagd faschistischen Charakters“ eingeleitet.

UN DÉMENTI EMBARRASSÉ DE L'AGENCE C.T.K. APRÈS L'APPEL DES ÉCRIVAINS TCHÉCOSLOVAQUES

Le secrétariat du comité central de l'Union des écrivains tchécoslovaques a déclaré que l'appel clandestin à l'opinion publique mondiale lancé par des intellectuels tchécoslovaques, paru dans le *Sunday Times* dimanche dernier (voir *le Monde* du 5 septembre), « n'avait été publié ni par l'Union des écrivains ni par aucun de ses organes élus et que cette organisation n'y avait pris part sous aucune forme », indique l'agence C.T.K. dans une information diffusée mardi soir. L'agence de presse tchécoslovaque affirme que le manifeste publié dans le journal londonien est « un faux honteux qui diffame grossièrement le régime comme la politique intérieure et extérieure de la Tchécoslovaquie ».

Cette information de l'agence C.T.K., qui essaye de nier l'authenticité du document publié par le *Sunday Times*, témoigne du désarroi des autorités tchécoslovaques. En fait, il est évident que le manifeste n'est pas l'oeuvre de l'Union des écrivains en tant qu'organisation. Mais on peut penser, comme le proclame le document, que les cent quatrevingt-trois écrivains qui l'ont signé à titre individuel, font partie de cette Union.

PRAGUE WRITERS' PLEA

Paris. — There is a cultural revolution going on in parts of Communist Europe too, in the opposite direction from China's. Czechoslovakia is the heart of it just now, in a way similar to Poland's focal role in the Communist upheavals of 1956.

A letter signed by 329 Czechoslovak intellectuals — writers, artists, scientists, etc. — has been smuggled out to London. It is a resounding appeal to *left-wing* intellectuals of the West to protest against suppression of free expression in the East. Some officials have cast doubt on its authenticity, but whether the text is exactly what the Czechoslovak intellectuals dared to sign, the theme is certainly a true reflection of their feelings.

In many ways, the letter published in London's "Sunday Times" echoes the position of Ladislav Mnacko, the Czechoslovak writer who went to Israel to show his disapproval of his government's policy. He was stripped of his citizenship as punishment. Anti-Semitism and official anti-Israeli policy were the straws that broke the back of Mnacko, who is not a Jew. But it is clear from what he has written that the great burden of his revolt is against denial of those liberties called intellectual freedom, democracy, human dignity.

They are perhaps hazy notions when it comes to defining them, but their absence is very clear where they do not exist. There is no need to quibble over what they mean when writers are sent to jail and their work suppressed — what they do not mean is quite obvious. And now the writers of Prague are calling out for "not the help of big powers, but a manifestative solidarity of big spirit. Protest!" they say.

There are two important differences between this new drive to break mental shackles and the ferment of 1956, which exploded in the Hungarian revolution. One is the repeated warning against complicity — we blame those who were silent in the Stalinist period as accomplices to terror, the writers say, so we feel it would make us guilty to be silent now.

The other significant new element is the international one, not only the appeal addressed to mighty Western protesters who have much to say about Vietnam but not enough, the writers argue, about persecuted colleagues in the East. There is also a direct sense of solidarity with imprisoned Soviet writers, with hounded intellectuals in other Communist states.

A decade ago, though the Communist bloc looked monolithic, this community of demand for certain liberties across Communist frontiers did not exist. The little groups in each country had no vocal sympathizers next door. Now, the Czechoslovak writer Jan Benes, who protested when the Russians Sinyavsky and Daniel were jailed, has been imprisoned and the Russian writers are protesting for him. The Czechoslovak demands have been the most articulate so far. But they are on the same theme everywhere — the right for a man with talent to create, the right for a man with a voice to speak out. They do not oppose the regimes. They demand unlimited elbow-room within them.

And that is what has not changed in the decade. The Eastern protesters are, by their own lights if not by official orthodoxy, still Communists. They are dedicated to Marx and against capitalism.

Their call for free enterprise is of the spirit, not in property rights. They favor the system under which they live, but oppose the way it works on their vocal chords. It may be that they ask the impossible — the right to sow disorder in an otherwise tightly ordered society, the right to be free in a system of constraint, a healthy dollop of political democracy in Communism.

But it may also be that their tortuous search for relief of their own urge to speak freely will evolve some new ideas, some tolerable form for societies that have rejected private formation of capital and so far found only a totalitarian alternative.

They merit loud support not only for themselves, but for the abstract principle of liberty which we place on a high shelf because we have found it humanly impossible to put within everybody's reach. The Czechoslovak writers are groping toward a new formula that may not be exactly America's idea of freedom. But it is an idea of freedom and thus a relative, perhaps a friend of ours. That is more important than whether a stock market or state planning is the best basis for a system.

This is a real cultural revolution in the name of "independence of the soul." If the Czechoslovak writers can make it work, the prospects for the world are not so bad as they seem. (Flora Lewis)

(*Nezkrácano*)

THE SUNDAY TIMES

(Londýn) 10.9.1967

FREEDOM CALL TO NOVOTNY FOLLOWS MASS CZECH APPEAL

The publication by the *Sunday Times* last week of an appeal to the West by more than 450 Czechoslovak intellectuals for moral support in their fight against censorship has evoked widespread interest and comment throughout the world. The appeal was reprinted in full or part in many leading European and American newspapers and periodicals, was widely broadcast on radio networks, and discussed for half an hour on the B.B.C.

The *Sunday Times* took every possible step to verify the authenticity of the document, described by its authors as a "Manifesto to the world public." The names of all the signatories were withheld, at the explicit request of the people who transmitted it from Prague, in order to minimise the risk of reprisals against individuals. Because of this precaution, some readers have asserted that the 1,000-word document was not genuine.

Without prejudicing the security of the unorthodox channels between Prague and the West, it can be stated that several copies of the document left Prague by different and well-established routes, one being the use of a special courier. By September 1 three of these copies had reached their destinations.

They were identical, thus excluding the possibility that the manifesto was re-written, edited or altered by emigré Czech writers after reaching the hands of the initial recipients, as some readers had suggested. A letter accompanying the manifesto gave the numerical breakdown of the signatories in different groups.

Meanwhile, *Die Welt*, published in Hamburg, made its own independent check on the authenticity of the manifesto and only decided to reprint it in full when completely satisfied on the important issue of the signatories.

By far the most remarkable reaction to the publication of the manifesto came last Tuesday from Guenther Grass, the West German novelist, who lives in Berlin. He is one of the 10 writers living in the West on whom the manifesto called for support. As soon as he read the appeal he wrote the following open letter to President Novotny : „ Dear Mr President : I saw today in the Sunday Times a call for help by Czech artists and scientists. The urgent call in which I am mentioned by name and asked for help tells me clearly : here are my friends speaking.

What do the Czech artists demand ? Freedom of opinion, freedom of thought, and the turbing, doubting, accusing, liberating word is greater than its demand for apparent security which the State and States always try to impose on their citizens at the cost of freedom. You, Mr President, possess power at present. My power is limited to the word, which does not mean that your power is greater, as absolutely as you may command the means of effective power. Just as it is in your hand to curtail the arts, yes, even to persecute them, just as little the apparatus of power and rigid doctrines a match in the long run for the free word.

Every day our world must be named anew. It lives from contradictions. Who would be prepared today to preach for its immobility ? What prevents you from seeking an ally, an uncomfortable ally, in the free word ? The Czech artists have by their work given Czechoslovakia a world-wide reputation.

Not from party meetings which are uniform in their expression of opinion, and in which gloomy reprimands are distributed, do we take the message of your country, but from Czech poetry, the Czech film, the young Czech theatre, which touch and change us. And you want to abandon these riches ?

If the Communist States petrify under the dictatorship of party bureaucracy, the Western democracies stagnate because attachment to special interests corrupts their parliaments. An opposition without a machinery and (as you probably imagine) without power is united over all rigid ideologies against this state of formalism in East and West.

This lack of power has caused me to hesitate to write to you earlier, as I hate the kind of easy protest which only mentions its own point of view. Only the direct appeal to me by name, coming from Czech friends and colleagues, allowed me, from a position of safety or pretended safety in the West, to pass on their protest.

About a year ago I received the news that my books were also to appear in Czechoslovakia. I was glad, for books know no frontiers. May I, dear Mr President, ask you to extend the removal of the censorship from my books to the books, plays, films and scientific works of my friends and colleagues, and to allow them to appear in an atmosphere of freedom?

In the interests of your party and your country I call on you: "Give them freedom of thought!" I write as a German author and Social Democrat. I greet you, not without assuming I will find reason, sympathy and tolerance."
Guenther Grass *

The manifesto made a specific appeal to "you leftish Western intellectuals who are still subject to dangerous illusions about democracy and freedom in the Socialist countries" and named 10 writers. These were all approached by the *Sunday Times* last week.

A personal quarrel between Alberto Moravia and John Steinbeck was incidentally uncovered during the inquiries. Moravia, speaking from Venice, said he would not sign any protest which carried Steinbeck's name. "Steinbeck is for war in Vietnam, and I hate war," he added. He had not seen the full text, but would study it during the week-end.

Other comments were:

Steinbeck: It's a phoney, isn't it?

Arthur Miller (who is President of P. E. N. International): I'm trying to find out more about it. I don't want to shoot off about it when I haven't got enough information.

Jean-Paul Sartre: The issue is too difficult and dangerous to discuss

* Odpověď Pavla Kohouta na Grassův dopis viz str. 17,

on the telephone, but I have studied the document closely. I will give my views in *Les Temps Modernes* next month. I am aware of the problem.

Peter Weiss: I don't want to take any stand until I know the situation behind it — who signed it, who drew it up. It could be a serious document, or a provocation. It's difficult to answer an anonymous plea.

Bertrand Russell (through his secretary, Russel Stetler): Until Lord Russell has read an official text he isn't saying anything. Naturally he's interested in the plight of writers all over the world.

John Osborne: I sympathise with the plea. It is an extraordinary naive document. Their problem seems endemic to their society. I don't know what on earth I can do.

Mr. Michael Foot, M P: Not only do I think we should respond to this, but what they say to us is telling us what socialism means.

Arnold Wesker, the British playwright: Who wrote it? Who signed it? Just how much credence can you give to it? I want to make sure the people behind this are my friends. It could even be a government plot to discredit all the good work of some people.

Russell Braddon, the Australian author: Let's face it, my support or the support of all the writers in the West won't alter the situation. If anyone thinks what he says is going to improve the situation for the Czechs, then he's crazy.

'The Czechoslovak Writers' Union last week formally disclaimed any connection with the manifesto, but the wording of their disclaimer was significant. The existence of the document was not denied; all that was denied was knowledge of its existence by the union. The secretariat of the central committee of the union announced that the manifesto "was not published either by the union of Czechoslovak Writers or its elected bodies, and this organisation had no part in it in any form whatsoever. What is more, the union has no knowledge that the document was drawn up by Czechoslovak writers or any group of them independently." On Friday, *Rude Pravo*, the main party daily newspaper, took official cognizance of the manifesto, as published by the *Sunday Times*. Once again, the existence of the document was not categorically denied; the paper commented that "it does not express the views of the majority of Czechoslovak writers, though it may express the views of a small group."

Some readers found the tone of the manifesto uncharacteristic of the present mood of Czech writers ; yet *Le Monde* commented last week " Its elevated tone and content leave no doubt as to its authenticity. " Ten days ago President Novotny made an attack on Czechoslovak intellectuals during a Government reception. It now seems highly probable that a copy of the manifesto (possibly made available by an informer) had been shown to him beforehand, and this would explain the exceptional violence of his attack.

DIE ZEIT

(Hamburg) 15.9.1967

TSSCHECHOSLOWAKISCHES MANIFEST — EIN HILFERUF ODER EINE FÄLSCHUNG ?

Die Londoner *Sunday Times* erschütterte am 3. September die intellektuelle Welt des Westens mit dem Abdruck eines von 329 tschechoslowakischen Schriftstellern, Künstlern, Film- und Fernseh-Leuten, Wissenschaftlern, Publizisten und anderen Intellektuellen unterzeichneten Manifests, einem Hilferuf, der den Beistand der Solidarität gegen den Terror eines kommunistischen Staates suchte.

Namentlich um Unterstützung gebeten wurden von den deutschsprachigen Schriftstellern Günter Grass, Heinrich Böll und Peter Weiss. Günter Grass reagierte sofort. Wir druckten seinen Offenen Brief an den tschechoslowakischen Staatspräsidenten Novotny in der vorigen Nummer der *ZEIT*.

Wir drucken heute Stellungnahmen von Heinrich Böll und Peter Weiss.

Wir drucken freilich auch eine Stellungnahme von Pavel Kohout, dem bekannten tschechoslowakischen Dramatiker, von dem beispielsweise das Stück „ Die Reise um die Welt in achtzig Tagen “ stammt und der jetzt am Hamburger Schauspielhaus seine Bühnenfassung von Hašek's „ Schwejk “ inszeniert.

Da Kohout als einer derjenigen impliziert ist, denen mit dem Manifest geholfen werden soll, können wir seine Reaktion nicht als „ offiziellen Beschwichtigungsversuch eines Funktionärs “ abtun. Kohout ist kein Funktionär — weder in der Bedeutung, die wir dem Wort geben, noch in der, die es für ihn selber hat.

Es gibt drei Möglichkeiten :

— dass Kohout sich irrt, dass während seiner Abwesenheit in Prag

oder im slowakischen Bereich Dinge geschehen sind, von denen er und die Tschechen, mit denen er seither sprechen konnte, nichts wissen ;

— dass es sich bei den der *Sunday Times* vorgelegten Dokumenten um Fälschungen handelt ;

— dass das „Manifest“ nicht direkt eine Fälschung, aber aufgebauscht worden ist, sei es durch Änderungen des Wortlautes, sei es dadurch, dass Leute, die keiner kennt, in den Rang von Künstlern und Wissenschaftlern erhoben wurden.

Die Möglichkeiten, dass entweder die *Sunday Times* oder Pavel Kohout nicht die Wahrheit sagen, müssen wir nach allen Kriterien, die uns zur Verfügung stehen, ausschliessen.

Nachdenklich stimmt uns der Bericht der *Sunday Times* vom 10. September. Da sind aus den 329 Schriftstellern, Künstlern, Wissenschaftlern und anderen Intellektuellen „mehr als 450 tschechoslowakische Intellektuelle“ geworden. Wir meinen, wenn man bei einem so sensationellen Dokument die Namen der Unterzeichner schon nicht nennen kann, dann könnte man sie doch wenigstens genau zählen.

(...)

Wir werden versuchen, die reine Wahrheit herauszufinden. Bis dahin halten wir uns an die noblen Schlussätze, die Kohout an Grass geschrieben hat in der festen Ueberzeugung, dass das Manifest eine Fälschung sei : Aktionen der hilfsbereiten Solidarität wären selbst dann der Gleichgültigkeit vorzuziehen, wenn sie auf einem Irrtum beruhten.

(Rudolf Walter Leonhardt)

(Hamburg) 19.5.1967

AN DIE TSCHECHOSLOWAKISCHEN KÜNSTLER

Liebe Freunde,
ich mache mir keine Illusionen über den Stand der Freiheit der Intellektuellen in den sozialistischen Ländern, *aber ich habe Hoffnung*, eine hartnäckige Hoffnung, dass Ihre Kämpfe und Demütigungen nicht vergebens sind. Es ist diese Hoffnung, die mich veranlasst, auch weiterhin in sozialistische Länder zu reisen, obwohl mir die Zweideutigkeit solcher Reisen klar ist. Einerseits bekundet man scheinbar Einverständnis mit den Parteifunktionären in den viel zu mächtigen Schriftstellerverbänden, andererseits ist es die einzige Möglichkeit, Gespräche zu führen und Freunde zu treffen.

Vielleicht kann ich Ihnen an einem Beispiel erklären, wie schwierig und zweideutig unsere Position auch hier ist : Einige westliche Schrift-

steller protestierten gleichzeitig gegen die Verhaftung von Danielj und Sinjawschik und gegen den Vietnam-Krieg. Alle westdeutschen Zeitungen, und es gibt deren einige hundert, veröffentlichten unseren Protest gegen die Verhaftung der beiden sowjetischen Schriftsteller, aber nur einige wenige unseren Protest gegen den Vietnam-Krieg. Sie sehen an diesem Beispiel, wie leicht jene Freiheit, die hier jede Zeitung genießt, sich in Selbstzensur verwandelt, indem man sich der Freiheit bedient, nur die Nachrichten zu bringen, die gerade passen. Was wichtiger ist: Auf die Idee, dass beide Proteste aus *einem* Geist kamen, ist meines Wissens kein einziger Kommentator gekommen. Ich nehme an, in den sozialistischen Ländern war es umgekehrt; dort wurde wohl nur unser Protest gegen den Vietnam-Krieg abgedruckt oder erwähnt, der Protest gegen die Verhaftung der beiden Schriftsteller wahrscheinlich wurde unterdrückt oder nur so hämisch kommentiert, wie hier unser Protest gegen den Vietnam-Krieg. Offenbar war wohl auch im sogenannten sozialistischen Lager die Vorstellung unvollziehbar, dass beide Proteste aus *einem* Geist stammten, dem, für den jegliche Art staatlicher Zensur undiskutabel und die Freiheit des Wortes und der politischen Entscheidung selbstverständlich ist.

Sie, liebe Freunde, sollten wissen, dass es diesen einen Geist gibt, der uns verbindet; dass dieser Geist nicht immer „funktioniert“, liegt in seiner Natur, liegt auch in der Erkenntnis der Zweideutigkeit unserer Aktionen und in der ständigen Gefahr, in schlechte Gesellschaft zu geraten, die Gesellschaft jener, die diesen einen Geist spalten möchten in einen westlichen und einen östlichen, in einen „kommunistischen“ und einen „freien“.

Ich kann an diese Spaltung nicht glauben, und doch fällt es mir schwer, Ihnen Mut zuzusprechen. Die Gesellschaft, in der ich lebe, macht es mir zu leicht, mutig zu sein; sie ist — im Gegensatz zu Ihrer Gesellschaft, deren Gereiztheit in einem peinlichen Missverhältnis zu ihrer immensen Macht steht — kaum noch provozierbar. Ich grüße Sie alle in herzlicher Verbundenheit. Ihr
Heinrich Böll
(Nezkráceno)

(Hamburg) 15.9.1967

AN GÜNTER GRASS

Verehrter und lieber Herr Grass,
das Dokument, das „Manifest der tschechoslowakischen Schriftsteller, Wissenschaftler und Künstler“ heißt, betrifft zufälligerweise ebenso mich wie Sie. Wenn Sie einer der Adressaten sind, so bin ich einer von denen, in deren Interesse, wie aus dem Text hervorgeht,

dieser Appell an Sie gerichtet wurde. Denn ich bin einer der vier Teilnehmer am IV. Kongress des Verbandes der tschechoslowakischen Schriftsteller, die das „Manifest“ als die „mutigsten Kollegen“ bezeichnet und die bei der Wahl des neuen Vorstandes von der Kandidatenliste gestrichen wurden. Ich bin also einer der vier, von denen im „Manifest“ weiter gesagt wird: „Sie wurden mit Schweigeverbot bedroht und unter Polizeibewachung gestellt und an der Veröffentlichung ihrer Werke gehindert; sie sind der Verfolgung ausgesetzt, ihr Auskommen und ihre persönliche Freiheit ist gefährdet ...“

Ich möchte Ihnen erklären, wieso ich mich auch in einer so konfliktreichen Situation als freier Mensch fühle, der keinen Grund sieht, um Hilfe zu rufen. Und ich möchte auch versuchen, Ihnen klarzumachen, worin Sie sich grundsätzlich irren.

Sie haben Ihren Brief als „deutscher Schriftsteller und Sozialdemokrat“ geschrieben. Daraus und aus Ihren bisherigen Werken darf ich annehmen, dass Sie sich zu der gewaltigen Strömung der Weltliteratur bekennen, die bewusst auf die Entwicklung der menschlichen Gesellschaft Einfluss nehmen will. Auch ich fühle mich ganz dieser Richtung verbunden. Erlauben Sie mir also, dass ich Ihnen antworte als tschechischer Schriftsteller und Kommunist.

Sie werden mit mir bestimmt darin übereinstimmen, dass jeder Mensch durch die Zeit, in der er geboren wurde, determiniert ist, und auch durch den Raum, in dem ihm zu leben bestimmt wurde. Unser Mitteleuropäertum und unsere gemeinsamen Grenzen schaffen auf beiden Seiten eine optische Täuschung. Wir setzen auf gleiche Ereignisse gleiche Reaktionen voraus und sind dann abwechselnd verwirrt und verdächtigen einander verschiedener Absichten, die wir zumeist gar nicht haben.

Wollen wir uns in Zukunft verstehen — und das ist, wie ich glaube, lebenswichtig nicht nur für unsere beiden Länder —, müssen wir in erster Linie untersuchen, worin sich eigentlich unser Denken unterscheidet. Je mehr ich von Ihnen, Böll und anderen westdeutschen Autoren lese, desto mehr komme ich zu der Ueberzeugung, dass das Unterschiedliche in unserem Denken seine Wurzeln an dem entscheidenden Punkt hat, den wir die Befreiung 45 und Sie den Nullpunkt nennen. Sie, wie wir, haben dazu unsere guten Gründe.

An diesem Punkt haben wir uns verpasst: als Angehörige zweier Nationen auf zwei Waagschalen, von denen die eine steil abwärts ging, beladen von einem Unmass an Verbrechen, die andere steil nach oben stieg, auf den Flügeln schönster Hoffnungen. Ihr Erbeil

war die Niederlage, unseres die Freiheit ... Ich habe den Eindruck, dass Ihre Generation — ich meine die der Künstler —, auf Grund ihrer Erfahrungen eine Generation der Einzelgänger ist, während wir, auf Grund unserer Erfahrungen, eine — es fällt mir kein besserer Ausdruck ein — Team-Generation waren und es zum grössten Teil immer noch geblieben sind ...

Nun — am humanistischen Inhalt der Ziele, die durchzusetzen sich meine Generation im Jahre 1945 vorgenommen hat, zweifle ich auch heute nicht. Er sollte — und soll es immer noch —, eine Gesellschaft formen, die den Traditionen und Fähigkeiten des tschechischen und slowakischen Volkes entspricht. Eine Gesellschaft, die sich zum Beispiel nie mehr von einem — um Ihre Worte zu gebrauchen — durch „blosse Interessenhörigkeit“ korrumpierten Parlament irreführen lässt, was bei uns beinahe zum Selbstmord der Nation geführt hat. Denn das Münchner Diktat konnte ja nur zustande kommen, weil die damalige Regierung meines Landes und Präsident Dr. Edvard Beneš persönlich von dieser „Interessenhörigkeit“ gefangen waren ...

Jede Revolution hat allerdings ihre Peripetien. Und wie im Leben folgen sie einerseits bestimmten Gesetzen, andererseits sind sie ohne Präzedenz. Ueber die ersteren konnten wir uns schon vorweg durch Literatur und Gesellschaftswissenschaft Kenntnisse verschaffen. Die anderen mussten wir am eigenen Leibe erfahren. Ich beklage mich nicht, auch wenn sie bitter waren und es manchmal immer noch sind; als Schriftsteller bin ich um diese Peripetien — entschuldigen Sie — reicher als Sie. Wir wussten, dass Sieger sich immer mit Macht umbauen müssen, um den Sieg zur Vollendung zu führen. Doch haben wir nie geahnt, dass dazu gerade wir Mittel anwenden könnten, die wir selbst verurteilt haben.

Bitte, beachten Sie das Wort „wir“, es ist bezeichnend dafür, was ich bemüht bin, Ihnen zu erklären. Ebenso wie Sie haben weder ich noch die entscheidende Mehrheit meiner Kollegen jemals über faktische Macht verfügt. Keiner von uns hat sich Handlungen zuschulden kommen lassen, die Gesetzlichkeit und Menschlichkeit in unserem Lande verletzt haben. Wenn wir trotzdem „wir“ sagen, wollen wir damit unser Gefühl zum Ausdruck bringen, dass es unsere Revolution war und ist.

Gerade hier beginnt Ihr Irrtum, in dem Sie noch — wie es scheint — durch das sogenannte „Manifest“ der tschechoslowakischen Intellektuellen bestärkt wurden. Ja — das sogenannte. Denn — entschul-

digen Sie bitte — ich glaube nicht an seine Existenz. Genauer gesagt — an eine Existenz in der Form, die so geheimnisumhüllt die *Sunday Times* ihm verliehen hat und in der es nun durch Europa wandert.

Die offenen Enthüllungen des XX. Parteitags der Kommunisten der UdSSR und die gleichzeitige Erkenntnis, dass die revolutionäre Macht auch bei uns zur Willkür wurde, versetzte vor allem den kommunistischen Künstlern einen psychischen Schlag. Doch ihre Reaktion — aus Gründen, die ich eben klarlegte — war und ist eine andere, als Sie wahrscheinlich voraussetzen. Die Team-Generation war schon zu erwachsen, als dass sie hätte wie ein Haufen kleiner Jungen vor der zerschlagenen Fensterscheibe auseinanderstieben können. Bis auf wenige Ausnahmen hat sie begriffen, dass es für sie nur eine Möglichkeit gibt: die Kontinuität des Revolutionsprozesses...

Jede Propaganda schafft sich ihre Dogmen. Nicht nur unsere oder Ihre. In Ihren Zeitungen lese ich täglich das Wort „Funktionär“. Dieses Wort ist bei Ihnen der Inbegriff für alles Konservative, Pseudorevolutionäre, Antihumanistische hinter Ihrer Ostgrenze.

Die Wirklichkeit sieht wesentlich anders aus. Der Erneuerungsprozess, von dem ich spreche, beginnt nicht und endet auch nicht bei den Künstlern. Das Ringen um das wahre Wesen des Sozialismus geht durch meine ganze Partei, durch alle Schichten unserer Gesellschaft. In diesem Ringen schliessen sich nicht Menschen nach ihrer Berufstätigkeit zusammen, sondern nach dem Grad der Reife ihres Denkens. Sie würden bei uns mehr als einen Künstler finden, der sich gegen diese Vorwärtsbewegung wehrt, weil sie die Zeit des Schematismus, in der sein spärliches Talent sich gerade noch durchsetzen konnte, für immer zunichte macht. Andererseits würden Sie nicht wenige „Funktionäre“ finden, die seit einer Reihe von Jahren durchdacht dieser Bewegung den Weg bereiten.

Sie schreiben, Herr Grass, von der Botschaft der „tschechischen Lyrik, des tschechischen Films, des jungen tschechischen Theaters“, die Sie „erreichte, berührte, änderte“. Denken Sie doch auch daran, bitte, dass diese Botschaft von jemandem genehmigt (oder wenigstens nicht verboten), vor allem bezahlt werden musste. Experimente machen sich gewöhnlich nicht bezahlt. Diese anonymen „Mitentscheider“, die es bei Ihnen übrigens auch gibt, waren sehr oft gezwungen, gegen den Druck von Leuten anzukämpfen, die auch heute noch Kunst mit den Massstäben des Bauern messen — nach dem augenblicklichen Ertrag, sei er politisch oder finanziell.

Zum Unterschied von privaten Produzenten sind sie bei uns dem Staat für die Gelder verantwortlich, so dass sie oft viel mehr riskieren

als wir, denn keine Gesellschaft kann auch bei grösster Anstrengung ihre Künstler durch andere ersetzen, dagegen ist es sehr einfach für jede Gesellschaft, ihre Funktionäre zu wechseln.

Das alles musste ich Ihnen schreiben, um Ihnen wenigstens in Kürze unsere spezifische Situation zu erklären. Nur so wird es für Sie und mit Ihnen für Ihre Freunde verständlich, dass der IV. Kongress des Verbandes der tschechoslowakischen Schriftsteller nichts mehr und nichts weniger als ein Meilenstein dieser langjährigen Entwicklung ist. Er unterschied sich von den früheren Kongressen durch zwei Dinge: dass er kurz nach dem Konflikt, der die Welt wieder in zwei Lager teilte, stattgefunden hat; und dass — wenn auch nicht nur deshalb — die Mehrheit der Diskutierenden es für nötig befunden hat, sich mehr mit dem Stand unserer Gesellschaft als dem Stand der Literatur zu beschäftigen. In einem hat sich dieser Kongress von den früheren nicht unterschieden: Es war wieder meine kommunistische Team-Generation, die die Diskussion eingeleitet und im Grunde beherrscht hat ...

Warum bin ich also aus der Kandidatenliste gestrichen worden? Natürlich wegen meiner Ansichten. Und bin ich damit einverstanden? Aber natürlich nicht.

Dann lügt also das „Manifest“ nicht? Aber natürlich lügt es. Im Grunde genommen ist das sehr einfach. ... Höhere Organe meiner Partei sind zur Ansicht gelangt, dass einige von uns sich nicht an die Parteidisziplin gehalten haben, und machten den Kommunisten der Tagung den Vorschlag, uns nicht mehr als Kandidaten aufzustellen. Nach einer kurzen, aber stürmischen Diskussion hat das Plenum der Kommunisten in vier Fällen mit einer nicht zu grossen, aber bindenden Mehrheit dem Vorschlag zugestimmt ...

Obwohl ich schon mehrere Wochen ausserhalb meiner Heimat verbringe, wage ich zu behaupten, dass das „Manifest“ eine Unterschiebung ist. Meine Argumente:

1. Wären seine Autoren wirklich „zum grossen Teil Marxisten und Kommunisten“, wie sie behaupten, hätten sie nicht das Pathos der frühen Romantik gewählt, hätten andere Autoritäten als gerade den früheren Präsidenten Edvard Beneš zitiert, vor allem aber hätten sie sich bestimmt

nicht der Terminologie aus der Mottenkiste antikommunistischer Propaganda bedient.

2. Wenn die 329 Unterscribenen wirklich die intellektuelle Elite meiner Heimat darstellten, würden sie kaum die Sunday Times oder wen immer darum bitten, ihre Namen nicht zu veröffentlichen. Wenn nicht gerade Ausnahmezustand herrscht — und die Tschechoslowakei, wenn Sie erlauben, ist nicht Griechenland! — hört ein Manifest ohne Unterschriften auf ein Manifest zu sein ...

Doch nehmen wir bis zu diesem Zeitpunkt an, dass dieses Manifest keine völlige Fälschung ist, dass es vielleicht die Meinung einer kleinen Gruppe von weniger bedeutenden Leuten zum Ausdruck bringt, die die Geduld verloren haben und versuchen, auf diese originelle Art den Gang der Geschichte zu beschleunigen. Dann muss ich Sie bitten, zur Kenntnis zu nehmen, dass diese Gruppe ohne meine Einwilligung zu meiner Verteidigung aufgetreten ist — und mit einer fast hundertprozentigen Gewissheit auch ohne Genehmigung meiner übrigen Freunde, die beim Schriftstellerkongress aufgetreten sind ...

Ich persönlich bin für einen offenen und kompromisslosen Meinungsaustausch vor aller Öffentlichkeit, der die Beteiligten zwingt, den wirklichen Wert der Argumente immer wieder zu überprüfen. Ich bin für den Weg, den Hundertausende von Menschen in meinem Lande und meiner Partei im Jahre 1945 angetreten haben und den sie vor elf Jahren wieder begonnen haben, mühevoll zu suchen. Das heisst für einen Weg, den unter anderem auch der IV. Kongress des Verbandes der tschechoslowakischen Schriftsteller eingeschlagen hat.

Damit will ich keineswegs sagen, verehrter Günter Grass, dass Ihr Auftreten auf unserem Schlachtfeld, bei dem Sie freiwillig das Risiko eines Parlamentärs und Sanitäters eingegangen sind, unnütz war. Es ist nie unnütz, die Stimme der Verteidigung zu erheben, auch wenn sie im Moment auf einem Irrtum beruht. So ein Irrtum ist hundertmal ehrenhafter und nützlicher als die Gleichgültigkeit dem Schicksal anderer gegenüber, die bis zur Nichtbeachtung von Verbrechen führen kann. Mir dessen bewusst, schreibe ich Ihnen. Es ist gut zu wissen, dass niemand von uns auf einer verödeten Insel lebt, dass auch in unserer verrückten, geteilten Welt schon die Erkenntnis der grundsätzlichen menschlichen Zusammenhänge existiert und inuner stärker wird. Wenn schon aus keinem anderen Grund, danke ich Ihnen für dieses Gefühl, lieber Günter Grass ...

Ich grüsse Sie aus Hamburg, wohin ich über Prag direkt aus Kanada kam, um hier am Deutschen Schauspielhaus meine Bühnenbearbeitung

von Hašek's „Schwejk“ zu inszenieren. Schon mehr als einen Monat bin ich hier mit meinem Auto, meiner Arbeit, meinen Freunden und meinen Tantiemen. Daraus schon geht hervor, dass es mit meiner persönlichen Freiheit und mit der Veröffentlichung meiner Werke nicht so schlecht bestellt ist, wie das die Autoren des „Manifestes“ behaupten. Ich führe das nur deshalb an, weil ich oft im Westen der Ansicht begegne, dass wir unsere Standpunkte nur aus Angst um unsere nackte Existenz vertreten. Nun, es freut mich, Ihnen versichern zu können, dass die einzige Polizei, die mir zur Zeit Angst einflößt, die Verkehrspolizei der Freien und Hansestadt Hamburg ist.

(Nezkráceno)

Ihr Pavel Kohout

DIE ZEIT

(Hamburg) 22.9.1967

ANTWORT AN PAVEL KOHOUT

Lieber Herr Kohout,

in der letzten Ausgabe der ZEIT antworteten Sie auf meinen Offenen Brief an den Staatspräsidenten Novotny. Da der Anlass unserer Briefe kein „nur“ privater ist, sondern das öffentliche Interesse sucht und findet, erlaube ich mir, Ihnen offen zu antworten.

Inzwischen haben sich Gerüchte verdichtet, die, bei aller partiellen Widersprüchlichkeit, eines gemeinsam vermuten oder zu beweisen versuchen: es handle sich bei dem Manifest der tschechoslowakischen Schriftsteller und Wissenschaftler um ein „sogenanntes“ Manifest. Der Schriftstellerverband Ihres Landes hat die Echtheit des Dokumentes bestritten. Sie sagen in Ihrem Brief: „... ich glaube nicht an seine Existenz. Genauer gesagt — an eine Existenz in der Form, die so geheimnisumhüllt die *Sunday Times* ihm verliehen hat und in der es nun durch Europa wandert.“

Da sich die *Sunday Times* nicht bemüht, die Authentizität des Manifestes zu beweisen, vielmehr eine westdeutsche und wenig glaubwürdige Tageszeitung — *Die Welt* — als Zeugen zitiert, überwiegen bei mir die Zweifel. Wie ich mehr und mehr annehmen muss, habe ich mich zwar nicht leichtfertig, aber gewiss leichtgläubig auf die Sorgfaltspflicht englischer Journalisten, auf die *Sunday Times* verlassen. Wenn mein Offener Brief an den tschechoslowakischen Staatspräsidenten nun ohne Grundlage ist, weil ich einer Fälschung, einer Verfälschung oder einer zynisch verbreiteten Fiktion aufgesessen bin, wird sein Anlass hinfällig; denn nur aus der direkt an mich gerichteten

ten Bitte der tschechoslowakischen Schriftsteller, für ihre Sache zu plädieren, konnte ich das Recht herleiten, offen an den Staatspräsidenten Novotny zu schreiben. So freundlich Sie bereit sind, meinen Brief dennoch als Gesprächsgrundlage zu werten, es bliebe mir die fatale Gewissheit, durch Leichtgläubigkeit Schaden angerichtet zu haben. Soviel ist gewiss: Wenn ich Schaden angerichtet habe, werde ich versuchen, ihn zu beheben. Lassen Sie mich damit beginnen, indem ich unser Gespräch fortsetze, damit es der gemeinsamen Sache nützlich sein möge.

Denn so grundsätzlich verschieden die Gesellschaftssysteme sind, in denen wir aus freiem Entschluss leben, so unbeirrt Sie an der Verwirklichung der Sozialistischen Revolution arbeiten, so zäh ich, zwischen Niederlagen, an der evolutionären Entwicklung der Parlamentarischen Demokratie festhalte und gleichfalls arbeite, einig werden wir uns, trotz dieser Gegensätze, in der Hoffnung auf einen humanen Sozialismus finden, der den Zweifel, also den Motor aller Kritik, nicht nur zulässt, sondern als Grundlage seiner Lehre anerkennt, der nicht Angst erzeugen muss, damit Ordnung entsteht.

Wenn Sie erlauben, gehe ich davon aus, dass die Sozialistischen Volksrepubliken sich, vergleichbar mit den christlichen Kirchen im Verhältnis zur Lehre Christi, von ihrer Grundlage, ohne sie sinnvoll weiterzuentwickeln, entfernt haben, indem sie den wissenschaftlichen Marxismus zuerst als Ideologie mystifizierten und dann als Dogma erstarren liessen. Schon zu Lenins Zeiten wurde jeder Versuch, den Marxismus als wissenschaftliche, also ausschliesslich rational zu verändernde Lehre zu werten, brutal ungedrückt und als Revisionismus diffamiert. Da es mir nicht darauf ankommen kann, die Kontroverse zwischen Lenin und Rosa Luxemburg als Beweis zu strapazieren, erlaube ich mir, auf einen Vorgang hinzuweisen, der die verhängnisvolle Selbstbeschränkung der Sozialistischen Volksrepubliken in diesem Jahrzehnt belegt: Der — seit Lukács — bedeutendste marxistische Wissenschaftler innerhalb der Sozialistischen Volksrepubliken, Leszek Kolakowski, wurde erst kürzlich aus der Partei ausgeschlossen. Kolakowski geht davon aus, dass die marxistische Theorie der Entfremdung durch das Unfehlbarkeitsdogma der Partei ersetzt worden ist. Ich zitiere aus „Der Mensch ohne Alternative“, um der Gefahr zu entgehen, vom nur „westlichen“ Standpunkt aus interpretieren zu wollen: „Die Entwicklung des Marxismus aber hat die Wissenschaft in eine Mythologie und in eine weiche Materie verwandelt, aus der das Rückgrat der Vernunft entfernt worden ist. Sie wirkte nach denselben Schemata, die für

die Ideologie typisch sind, verbarg sich aber dabei auf Grund ihrer Tradition hinter einer wissenschaftlichen Fassade. Das Resultat davon war das Streben nach einer Totalisierung der Kultur und ihrer absoluten Durchdringung mit einer Ideologie, die unter wissenschaftlichen Losungen wirkte, obwohl diese schon seit langem nicht mehr den Gesetzen der Wissenschaft unterlagen. “

Eine ähnliche Zuflucht in neo-scholastischen Stillstand haben die westlichen Demokratien gesucht und gefunden. Nicht der entwicklungsbedürftige und entwicklungsfähige Parlamentarismus einer sozialen und demokratischen Gesellschaftsform war ihre Alternative, vielmehr klammerten sie sich an einen doktrinären Antikommunismus, der im Stalinismus und Neo-Stalinismus sein adäquates Gegenüber fand und innerhalb der parlamentarischen Demokratie jede wissenschaftlich aufgeklärte Entwicklung hemmte. Das Versagen der westlichen Demokratien wie der Sozialistischen Volksrepubliken den Staaten der Dritten Welt gegenüber ist ein unheilvolles Symptom dieser zunehmenden Doppelkrise.

Ohne Ihren Traum von der sozialistischen Gesellschaft mit einem hämischen Hinweis auf ein ernüchterndes Erwachen abwerten zu wollen, erlaube ich mir dennoch, fünfzig Jahre nach der Oktoberrevolution und zweiundzwanzig Jahre nach der Kapitulation des Dritten Reiches, festzustellen, dass die parlamentarische Demokratie und die Sozialistische Volksrepublik, also zwei kühne Gesellschaftsformen, deren gemeinsamer Ursprung in der europäischen Aufklärung zu suchen ist, in sich stagnieren und die Schuld für die innere Stagnation selten bei sich, sondern mit Vorzug in der „Bedrohung durch den Kommunismus“ oder beim „kapitalistischen Klasseinfeind“ suchen.

Da der formalistische Leerlauf der Staatsapparate beider Gesellschaftssysteme immer noch fähig ist, scholastische Spitzfindigkeit und säkularische Dämonenfurcht zu fördern, bleibt es nicht aus, dass besonders Wissenschaftler und Schriftsteller, denen von Berufs wegen der Zweifel ein produktives Werkzeug ist, die Rolle des Prügelknaben übernehmen müssen, sei es als „Revisionisten“ oder gar „Konterrevolutionäre“, sei es als „zersetzende Linksintellektuelle“. In solch unproportioniertem Verhältnis sehe ich die forciert scharfen Reaktionen und Drohungen tschechoslowakischer Regierungs- und Parteikreise auf die Forderungen und Vorschläge Ihrer — wenn Sie erlauben, auch meiner — Kollegen nach dem vierten Schriftstellerkongress im Frühsommer dieses Jahres.

Es kam mir in meinem Brief an den Staatspräsidenten Ihres Landes

nicht darauf an, Ihnen meine ohnehin reformbedürftige Gesellschaftsform anzupreisen; es lag nicht in meiner Absicht, die Möglichkeiten Ihrer Gesellschaftsformen zu verneinen; ich wollte und will die irrationale Angst vor der Freiheit der Forschung, vor der Freiheit der Meinung, vor dem Recht auf Information und vor der Toleranz, selbst dem Irrtum gegenüber, schmälern. Denn kein Gesellschaftssystem — weder Ihres, noch meins — kann, wenn es entwicklungsfähig bleiben und die weltweiten Aufgaben der nächsten Jahre verantwortlich bestehen will, auf die Grundtugenden der Aufklärung verzichten.

Auch wenn es sich erweisen sollte, dass meine Leichtgläubigkeit dieses Gespräch ausgelöst hat, wünschte ich mir, es liesse sich fortsetzen. Indem ich hoffe, dass Ihnen in Hamburg auch weiterhin nur die Verkehrspolizei Angst einflösst, grüsse ich Sie, Ihr

(Nezkráceno)

Günter Grass¹

(Praha) 20.9.1967

TIMES TROUBÍ K ÚSTUPU

Londýn 19. září (Zpravodaj ČTK) — Pod titulkem Český spisovatel prohlašuje, že výzva je padělek, otiskl v úterý britský list Times obšáhlou zprávu svého bonnského dopisovatele o prohlášení spisovatele Pavla Kohouta, že tzv. manifest československých spisovatelů je podvrh.

Times zároveň uveřejňuje stať R. Davyho, který navštívil v uplynulých dnech Prahu a který měl možnost hovořit zcela otevřeně s řadou československých spisovatelů, včetně těch, o nichž se v Británii tvrdilo, že manifest podepsali. Davy píše, že se vrátil z Prahy s pochybnostmi o pravosti manifestu a připouští, že manifest neodráží skutečné názory československých spisovatelů.

Oba články vlivného londýnského listu jsou zjevným troubením k ústupu a do značné míry potvrzují dojem, že si sama redakce Times začíná uvědomovat, jak jepičí život měl tento »senzační manifest«, a že hledá nejpříjemnější cestu, jak z této nemilé situace vybědnout.

¹ Kohoutovu odpověď na tento dopis — rozsáhlou, ale nepřesvědčivou — uveřejnila *Die Zeit* (Hamburk) 10.11.1967.

AN DEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN SCHRIFTSTELLERVERBAND

Dieser Tage kam ich von einem zwei Monate langen Aufenthalt auf Kuba zurück ... Bei der Durchsicht der angesammelten Post fand ich ein Schreiben vor, abgesandt von tschechoslowakischen Schriftstellern. Erstens eine Einladung des Schriftstellerverbands der ČSSR zur Teilnahme an einem internationalen Symposium in Prag, am 29. November 1967. Zweitens ein anonymes Rundschreiben, publiziert in der *Sunday Times* vom 3. September 1967. Trotz des grundverschiedenen Charakters der beiden Schriftstücke möchte ich sie gemeinsam beantworten.

Zunächst zum sogenannten Manifest der tschechoslowakischen Schriftsteller an die Weltöffentlichkeit, in dem auch ich persönlich angerufen werde.

Ich bezweifle die Echtheit dieses Dokuments, mit einer Reservation, auf die ich später eingehen werde. Das Schriftstück weist eine Reihe von Behauptungen und Formulierungen auf, die nicht von marxistischen und kommunistischen Intellektuellen abgefasst sein können.

1. Die Aufforderung, weniger gegen die amerikanischen Massaker in Vietnam, den Faschismus in Spanien, den Militarismus in Griechenland, den Rassismus in den Vereinigten Staaten zu protestieren und die Aufmerksamkeit mehr auf den Terror der Staatsmacht in den sozialistischen Ländern zu richten. Gleichartige Mahnungen sind während der letzten Jahre oft auf mich zugekommen, stets von reaktionärer Seite, stets mit der Absicht, von den Ungerechtigkeiten der Klassengesellschaft und der Aggressivität des Imperialismus abzulenken.

2. Die Nennung von John Steinbeck in dem Hilferuf an die internationalen Schriftsteller. Es müsste den Intellektuellen der ČSSR bekannt sein, dass dieser Autor eindeutig für die Kriegsführung der USA in Vietnam eintritt. Auch in der sozialistischen Presse ist darüber berichtet worden. Es müsste ihnen bekannt sein, dass Steinbeck sich in seiner Artikelserie in der *Herald Tribune*, Januar 1967, mit seiner Aggressivität gegen die Nationale Befreiungsfront berüstet, dass er die Verteidiger des Landes verhöhnt und Geschosshülsen zum Andenken aufbewahrt an die Salven, die er gegen den Feind abgegeben hat. Ihm Achtung vor der Freiheit zuzusprechen und

im gleichen Satz den Wunsch zu äussern, mit den Schriftstellern der „ganzen freien Welt“ in Verbindung zu treten, scheint mir, gelinde gesagt, anrücklich.

3. Das Kredo zum Abschluss des Manifestes, zur Verteidigung der Freiheit und zum Kampf gegen den Terror, in dem Präsident John F. Kennedy als Vorbild genannt wird. Vom Beginn seiner Amtszeit 1961 an ist dieser Präsident für den rücksichtslosen Kampf gegen den Sozialismus und die Befreiungsbewegungen in der Dritten Welt eingetreten. Er war es, der die „Spezialkriegführung“ in Vietnam aufbaute, unter seiner Regierung wurden die Massnahmen der Eskalation und des Angriffs auf die Demokratische Republik Vietnam geplant und wurde der Versuch unternommen, die Revolution in Kuba zu zerschlagen. Im Namen Kennedys an den Geist und das Gewissen der Welt zu appellieren: dies bedeutet, sich der Konterrevolution zu unterstellen.

Sollte es sich nicht um eine Fälschung oder um eine Provokation handeln, so kann ich mir in meiner Reservation den Aufruf nur so erklären, dass die tschechoslowakischen Intellektuellen in ihrer Eingeschlossenheit und bedrängten Situation fatalen Missverständnissen und einer Ueberschätzung der Freiheit im Westen zum Opfer gefallen sind.

Ich kann diesen Angriff auf den sozialistischen Staat, im Verein mit der Preisung der westlichen Welt, auf keinen Fall befürworten. Dies schliesst jedoch nicht aus, dass ich es für äusserst notwendig halte, die Sache der Rede- und Meinungsfreiheit, der schöpferischen Freiheit und der Abschaffung der politischen Zensur öffentlich zu diskutieren.

Ich wende mich deshalb an den tschechoslowakischen Schriftstellerverband, um diesen aufzufordern, in seinem Symposium im November das Thema der Stellung des Schriftstellers in der sozialistischen Gesellschaft erneut aufzunehmen ...

Seit dem Biermann-Konflikt, im Dezember 1965, stehe ich im Gespräch mit führenden Persönlichkeiten des kulturellen Lebens in der DDR über die Frage der Freiheit der Kunst. Nur wenig ist bisher über diesen Gedankenaustausch veröffentlicht worden, aus folgenden Gründen: Erstens wollte ich die Debatte nicht einer einseitigen Verlagerung nach dem Westen aussetzen und dabei die Gefahr laufen, die bürgerliche Presse in ihrer antikommunistischen Haltung und feindlichen Einstellung der DDR gegenüber zu unterstützen, und zweitens wartete ich bis auf den heutigen Tag auf die Gelegenheit, in voller Offenheit in der DDR dieses Problem zu ventilieren.

Wir sozialistischen Schriftsteller, die wir vorwiegend im Westen tätig sind, sind von den kulturellen Einschränkungen in den sozialistischen Staaten ebenso betroffen wie die Kollegen im Osten. Bei unseren Gesprächen macht sich die erzwungene Isolierung, der Mangel an Vergleichsmöglichkeiten und damit der Verlust einer Zusammenarbeit im globalen Kampf immer stärker bemerkbar. Indem die Versuche der Kollegen in den sozialistischen Staaten, in Beziehung zu treten zu der politischen, philosophischen und ästhetischen Auseinandersetzung, die heute in der Welt stattfindet, in ihren Staaten unterbunden werden, richtet sich die Diskriminierung auch gegen uns, die wir von der gleichen politischen Grundeinstellung ausgehen.

Wir sind der Ansicht, dass die sozialistischen Staaten heute stark genug sind und genügend soziale und ökonomische Erfolge aufzuweisen haben, um auch den Mut zu haben, einen zentralen kulturellen Konflikt offen zu behandeln, alle brennbaren Fragestellungen aufzunehmen und keinen ihrer Aspekte zu verleugnen. Es kann von den sozialistischen und anderen fortschrittlichen internationalen Schriftstellern und Künstlern nicht länger akzeptiert werden, dass der Konflikt durch einseitigen parteipolitischen Beschluss abgeschoben wird. Für mich persönlich ist es von ausserordentlichem Wert, dass meine Arbeiten nicht nur in der westlichen Welt diskutiert, sondern auch in den sozialistischen Staaten aufgenommen und behandelt werden.

Meine eigene Entwicklung zum Marxismus hat viele Stadien durchlaufen, vom surrealistischen Experimentieren, von Situationen des Zweifelns, der Skepsis und der absurdistischen Auffassung aus bis zur radikalen politischen Stellungnahme. Ich sehe keinen Grund, warum Künstler in einem sozialistischen Staat in ihrer eigenen natürlichen Entwicklung gehemmt werden sollen. Vergessen wir doch nicht, dass sich dort die Gesellschaft in einem revolutionären Prozess der Umformung vom bürgerlichen zum sozialistischen Stadium befindet. Vergessen wir nicht, dass diese Gesellschaft in vielem noch unvollständig und voller Widersprüche ist und dass Kritik und Opposition Zeichen der Vitalität sind, welche zum Fortschritt des humanistischen Marxismus beitragen können.

Es müsste erörtert werden, wie weit die notwendige Ausdrucksfreiheit sich erstreckt, ehe sie mit reaktionären und konterrevolutionären Tendenzen in Einklang gebracht werden kann. Wir sind uns darüber einig, dass das Wiederaufleben des Faschismus, die Kriegshetze und der aggressive Chauvinismus in jedem Fall bekämpft werden müssen. Ausführlich sollten wir besprechen, was unter fortschrittlicher Kunst zu verstehen ist. Ist die sozialistisch-realistische Kunst progressiv

im Verhältnis zu den modernen gesellschaftskritischen Kunstäußerungen, die aus der bürgerlichen Welt hervorgegangen sind, oder lebt dieser Realismus von Formen, die einer reaktionären, kleinbürgerlichen Wirklichkeitsauffassung entstammen? Die Frage muss gestellt werden, ob es die Aufgabe der kulturellen Institutionen in den sozialistischen Staaten ist, historisch und sozial wahrheitsgetreue Aussagen über die komplizierte Gesellschaftsstruktur zu fördern oder ob es ihre Aufgabe sein soll, ein konformistisches und idealistisches Bild der gegenwärtigen Lage hervorzurufen ...

Die seit Jahren immer notwendiger werdende Diskussion über diese Fragen sollte nun endlich in repräsentativer Form ausgetragen werden. Der tschechoslowakische Schriftstellerverband hat zu seinem November-Symposium fortschrittliche Schriftsteller des Westens eingeladen. Aus den sozialistischen Ländern wurden in der Einladungsliste nur wenige offizielle Delegierte genannt. Ein fruchtbares Gespräch aber ist nur möglich, wenn eine grosse Anzahl von Vertretern verschiedener Auffassungen zugegen ist, sowie die Autoren, die bei dem letzten Streitgespräch des tschechoslowakischen Schriftstellerverbandes das Wort führten. Notwendig ist die Teilnahme von Kollegen aus der DDR, für die, wie Sie wissen, das Problem von gleicher Aktualität ist. Für das internationale Ansehen der Deutschen Demokratischen Republik, der ich in Solidarität verbunden bin und für deren diplomatische Anerkennung ich eintrete, ist es wichtig, dass die dort lebenden Künstler, Schriftsteller und Wissenschaftler, deren politische Integrität mir bekannt ist, ihre Kräfte zu dem lebendigen und vielseitigen Ausdruck bringen, der der grossen Auseinandersetzung in unserer Zeit entspricht.

Ich erwarte Ihre Antwort, von deren Inhalt meine Teilnahme am Internationalen Symposium in Prag, am 29. November 1967, abhängen wird.

(Nezhrdčeno)

Peter Weiss

OTEVŘENÝ DOPIS PETRU WEISSOVI

*Vážný pane Weissi,*¹

odpovídat na Váš nedávný otevřený dopis (*Die Zeit*, 15. září), adresovaný Svazu čs. spisovatelů není snadné, a to hned z několika důvodů. Můj dopis můžete odmítnout jako hlas grafomana, který chce stůj co stůj zasáhnout do rozpravy, jež se stala jakousi *cause célèbre*. Nemohu také před Vámi zatajit, že jsem opustil své rodné Československo v roce 1948, stal jsem se politickým emigrantem a později

(1) Přeloženo z němčiny.

naturalizovaným občanem Spojených států, žijícím dnes v Paříži. — Stalo se totiž módou intelektuální levice, již jste vynikajícím představitelem, pokládat exulanty ze Španělska nebo z Portugalska takřka automaticky za pokrokové, exulanty z Kuby nebo z Československa automaticky za reakcionáře. Názory emigrantů z východoevropských zemí tedy už asi předem označíte za slepě zaujaté, ne-li prohané.

Už dlouho pozoruji, že někteří lidé, jejichž politické názory sdílíte, jsou obvykle nadšeni důsledným antifašismem toho či onoho vzdělance, ale nezřídka překvapení a pobouření důsledným antitotalitarismem téhož člověka. Za tuto nelogičnost se někdy dosti draze platí. Měl jsem kdysi v Praze přítele. Jako žid prošel peklem koncentračních táborů, i Osvětimi. Zázrakem přežil, stal se členem komunistické strany a jí také ve vysokých funkcích obětavě sloužil; to proto, jak často zdůrazňoval, aby už nikdy, ale opravdu nikdy, nemohlo dojít k tak strašlivým zločinům, jaké spáchali nacisté. O několik let později stál před Nejvyšším soudem své socialistické země a bylo mu přikázáno, aby se představil. Řekl: »Jsem židovského původu. To vysvětluje, proč jsem se dopustil tak odporných zločinů.« — Co se nepodařilo nacistům, podařilo se soudruhům mého přítele. Byl popraven 3. prosince 1952.

Často mě napadlo, jaké monumentální Oratorium, napsané Petrem Weissem, by mohlo vzniknout z tohoto osudu mého přítele. Doufám, že jednou napsáno bude.

(...)

A nyní k pražskému manifestu čs. vzdělců. Otázka nejvíce diskutovaná v západním tisku a také v Praze zněla takto: je to podvrh nebo není, podepsalo manifest 450 nebo 329 nebo snad jen 50 českých a slovenských vzdělců? Dovoluji si položit jinou otázku: je to opravdu tak důležité?

Řeknu rovnou, že se shoduji s Pavlem Kohoutem v jeho názoru, že text je poněkud starosvětsky stylizován se špetkou »pathosu ranné romantiky«, a že některé formulace by odradily mnohé československé vzdělance marxistické orientace od podepsání tohoto dokumentu. Ale vždyť lze bezpečně prokázat, že *titě vzdělanci* — ve skutečnosti ti nejlepší mezi nimi a ti nejoddanější komunistickým ideálům — už vyhlásili, otevřeně a přesvědčivě, svou nespokojenost s dnešní situací spisovatele v socialistickém Československu. Způsobem jenom jim daným a slovníkem jim blízkým ohledali, zhodnotili a zkritizovali přesně tytéž neduhy, nespravedlnosti a nesnáze, popsané v tom tak kontroverzním Manifestu. A obrátili se, zcela

správně, nikoli na světovou veřejnost, ale na Ústřední výbor KSČ ; žádali, aby strana radikálně změnila situaci v oblasti literatury a umění, poněvadž tato situace je nesnesitelná... Zcela tak, jak to vylíčil Manifest.

Zde tedy máme provolání, o jehož autenticitě nemůže být pochyb a které — ve smyslu Vašeho výslovného přání — bylo schváleno marxistickými a komunistickými intelektuály. Ušlo patrně Vaší pozornosti, když jste byl na Kubě. Nejde o podvrh : podstatnou část kritiky kulturní politiky KSČ a požadavky, aby tato politika byla změněna, obsahuje rezoluce schválená IV. sjezdem čs. spisovatelů. Text lze nalézt v *Literárních novinách* z 8. července 1967, v překladu pak v tak odlišných, ale důvěryhodných publikacích jakými jsou Aragonovy *Les lettres françaises* z 23. srpna 1967 a *Times Literary Supplement* ze 14. září 1967.

(...)

Kromě této rezoluce je známo, že několik komunistů-spisovatelů, autorů známých doma i v cizině, promluvilo na tomto sjezdu způsobem který (po mém soudu) *zdaleka* přesahuje kritické poznámky, v zásadě i v podrobnostech, které se objevují v diskutovaném Manifestu.

Právem budete nyní žádat doklady. Kde jsou texty těchto projevů, kde byly uveřejněny ? A mně nezbyvá než přiznat, že nikdy publikovány nebyly, ani v Praze ani v Bratislavě, ani v *Literárních novinách*, ba ani v *Rudém právu*. Řeknete : další podvrh ! — Nikoli, to jen cenzura, na příkaz strany, publikaci těchto projevů zakázala. Neboť v dnešním Československu existuje nejenom politická, ale také literární, umělecká a estetická cenzura.

(...)

Vaše další otázka může takto : Jak mohu dokázat, že projevy spisovatelů-komunistů na sjezdu byly nesený stejně kritickým duchem jako např. řeč Vaculíkova ? — Moje odpověď zní, že je mi to známo z rozsáhlých *polemik* s těmito nikdy neuveřejněnými projevy, které vyšly v KSČ kontrolovaném tisku, např. v *Rudém právu* z 12. a 13. srpna 1967. A tady se jistě shodneme v zásadě, ne-li v pocitu rozhořčení nad skutečností, že mocná politická strana, která si dala za svůj cíl humanistický socialismus, tu útočí, kritizuje a dokonce vyhrožuje represáliemi — komu a čemu ? Vyhrožuje spisovatelům, kterým nebylo dovoleno odpovédět a hájit se ; kritizuje projevy, které se nikdy nesměly objevit v tisku a v plném znění ; odsuzuje údajné názory, věty vytržené z kontextu a úmyslně pokroucené.

Vzpomínáte si jistě — vždyť tomu není tak dávno — kdy Vy, Vaši přátelé, my všichni, celá jedna generace zoufajících demokratů protestovala proti podobným odporným metodám a varovala, že když se je nechá zakořenit, povedou ke katastrofám a zločinům, jež jsou dnes námětem Vašeho eichmanovského Oratoria !

V dopise adresovaném Svazu čs. spisovatelů oznamujete, že přijedete do Prahy a zúčastníte se mezinárodního literárního symposia za předpokladu, že bude dána možnost věčně hovořit o situaci spisovatele v socialistické společnosti. To je jistě dobrá myšlenka, i když se obávám, že za dané situace jenom nepatrná část československé veřejnosti se opravdu doví, co se na tomto symposiu řeklo, s výjimkou ovšem zoufalých prostředností.

(...)

Ale jistě máte už dnes dosti zpráv, abyste nemohl mít pochyb o tom, že situace československých spisovatelů je zlá, ne-li kritická. Myslím se snad ve svém přesvědčení, že kdyby se v podobně nepříznivé situaci nacházeli vzdělanci třeba ve Spojených státech nebo v Německé spolkové republice, žádal byste nejprve účinnou změnu v této situaci a teprve *potom* byste do této země jel a účastnil se tam rozpravy o otázkách spisovatelské profese ? (...) Domnívám se, že takovéto rozhodnutí, pojaté Vámi *nynt* ve věci českých a slovenských vzdělců, by mocně a praktickým způsobem posílilo náš starý, společný a nikdy nekončící boj proti všem formám totality. V přátelské úctě

Pariž, 20. září 1967

Pavel Tigrid

THE TIMES

(Londýn) 19.9.1967

THE INTELLECTUAL FERMENT IN CZECHOSLOVAKIA

I spent most of last week in Prague talking to intellectuals and officials about the battles going on in their cultural life. I also asked them about the dramatic "manifesto" published in *The Sunday Times* on September 3. This was the document in which 329 representatives of Czechoslovak cultural life were said to be appealing to world opinion for help against a "witch-hunt of pronounced fascist character" that was being unleashed against them by their "terroristic regime".

The document seemed to link up with other recent events, such as the stormy writers' congress in June, the semi-secret trial and savage sentencing of the young writer Jan Benes, and the defection to Israel of another writer, Ladislav Mnacko.

I found the situation indeed very tense and difficult. There is clearly a struggle of enormous significance going on in Czechoslovakia at the moment. But, although my baggage was singled out for search at the airport when I left, I found no signs of "terror". I was able to meet and talk openly with writers who are in the deepest disgrace.

(...)

I am not yet prepared to stake my reputation on saying the document is a forgery. There is still more evidence to be collected. But my provisional impression is that although it could have started in Prague it did not emanate from the people who really matter there, and it may exist in more than one version. The explanation offered by Pavel Kohout to our Bonn Correspondent (published on page 5 today) seems plausible, though it does not solve the mystery entirely.

For the moment what really matters is the situation in Czechoslovakia. This was exaggerated in the document but not wholly falsified. It is true that things are at a very critical stage, that many writers are demanding a complete end of censorship, that some are in difficulties, and that the regime is nervously trying to reassert control.

(Richard Davy)

THE SUNDAY TIMES

(Londýn) 12.11.1967

DR I.P. FAKED MANIFESTO, SAY CZECHS

A man identified only as "Dr I. P." has been charged in Prague with authorship of a manifesto about Czechoslovak writers which the Interior Ministry claims is fraudulent.

A Ministry statement said Dr I. P. sent the manifesto to Mr Josef Pejskar, editor of an emigré periodical published abroad. The manifesto, said to have been signed by more than 300 Czechoslovak writers, was widely publicised in Western newspapers.

Publication followed growing friction between leading Czechoslovak writers and Party officials on ideological and cultural matters.

Nicholas Carroll writes: When the Sunday Times first published the manifesto, last summer, the Czechoslovak authorities asserted that it had been fabricated abroad. Now, they concede that it originated inside Czechoslovakia.

NOVOTNY'S FREEDOM

The final declaration of the Fourth Congress of the Union of Czechoslovak Writers held last June has now been published in translation in *Les Lettres Françaises* (No. 1196, 2 fr.), having previously appeared in the official organ of the Czechoslovak Writers' Union, *Literární Noviny*. Surprisingly, in view of reports that the Czechoslovak Government is once more indulging in a bout of Stalinoid philistinism, the declaration is civilized and judicious. It would perhaps be too much to ask that some of the knottier points raised at the Congress be included in an official document. The absence of any reference to delegates' expressions of sympathy with the Israelis is conspicuous. Indeed it was this very issue that supposedly provoked the Government's repressive measures; Ladislav Mňačko's citizenship for instance was revoked precisely because of his pro-Israeli stance. However, the good sense revealed in the Fourth Congress's declaration and countenanced at least by the official *literary* hierarchy makes the Government's attitude, exemplified in President Novotny's sinister warning to writers of September 1, but most particularly by the savage five-year prison sentence imposed on Jan Beneš, look all the more tragically ludicrous.

The declaration has some sensible, if not astoundingly original, things to say, for instance, about the role of culture in an industrial society. Up to now, it warns, the efforts of the revolution have been concentrated too exclusively on the achievement of material progress. The balance must be redressed, for culture alone is competent to arrest the alienating effects of technology.

What sort of culture? The Czechoslovak writers demand a "humanist" culture, humanist in the sense that "nothing human is alien to us". Thus "every discovery about man's destiny, every new truth about man" however distasteful, is worthy of the writer's attention. Since 1949, there has been an "inexcusable confusion between ideology and culture" in Czechoslovakia, and "the consequences have been tragic for creativity". The true function of culture is to make people think, and yet by turning it into propaganda whose only aim is ruthlessly to condition the responses of mass

audiences, the revolution has reduced culture to the level of pornography. One of the great achievements of socialism has been to stamp out illiteracy, but in its efforts at cultural dissemination the revolution has wasted a unique opportunity, for it has not been able to distinguish between *vulgarisation* and vulgarity.

The Czechoslovak revolution is further taken to task for abandoning the conviction of Lenin himself that revolution should never seek to destroy the cultural achievements of the preceding bourgeois epoch. In the interwar period Czechoslovakia was, according to this document, a "thoroughly democratic state", a "civilization in full maturity". A wide variety of aesthetic and ideological tendencies flourished without detriment to each other. Why attempt to discredit that healthy situation by pretending that Czechoslovak civilization began in 1949? Now, the question is, "Will Czechoslovak culture bring back to life the great experiences of democracy, of creative dialogue ... or will it choose to seek some fictitious and artificial unity?" Czechoslovakia will flourish or perish as a nation according to which of these two paths it chooses.

The fact that these propositions should bear the authority of the Writers' Union is proof enough of the frequently reported fact that a vast majority of Czechoslovak intellectuals stand in fervent opposition to bureaucratic intervention in the arts. That these same intellectuals are socialists, largely unsympathetic to capitalist economics and firmly identified with what they feel are the betrayed ideals of the revolution, is also well known. Indeed, there is every evidence that even the party members of the Writers' Union — Mr. Mnačko himself was a party member, and a number of other eminent writers, among them Jan Prochazka and Ludvik Vaculik, have now been expelled from the party for rebelliousness — are usually in sympathy with the most militant non-conformists. The tragedy is that a small number of bureaucrats are able to perpetuate a situation repugnant to a vast majority of people. And writers continue to be harassed, sometimes in the most absurd cloak and dagger fashion.

It would seem, particularly if the young writers' manifesto recently published in *The Sunday Times* is authentic — it was disclaimed by the Writers' Union — that a violent showdown between the intellectuals and the bureaucrats may not be far away.

STRANA A JEJÍ INTELIGENCE : SITUACE A VÝHLEDY

Bylo jasné, prakticky od chvíle, kdy padla závěrečná slova na spisovatelském sjezdu, že vedení KSČ musí vyvést vnitropolitické i vnitrostranické důsledky z této události.

Hned zpočátku však nebylo jasné, jak vážné tyto důsledky mají být. Na četných poradách mezi zástupci strany a stranickými spisovateli, funkcionáři SČSS, redaktory kulturních časopisů a podobně se po celé léto jednalo o tom, » jak dál « ; mezi nejvyššími představiteli KSČ nechyběly hlasy přimlouvající se za vyrovnání, za kompromis; nikoli z pozice síly, ale slabosti: Novotný a hlavně Hendrych byli překvapeni (oficiálně bylo řečeno: » zneklidnění «) rozsahem revolty, její přípravou a provedením; věděli, že tito soudruzi spisovatelé netvoří » malou skupinu «, jak se v tisku a v aparátu strany tvrdilo, ale naopak, že požívají podpory a sympatií převážné části československé kulturní veřejnosti. (Ostatně obrovská popularita *Literárních novin*, redigovaných protagonisty této údajné skupinky a čtených každý týden půl milionem čtenářů, je už sama usvědčovala ze lži.) A věděli také, že represálie proti spisovatelům stranu spíše oslabí a naopak posílí solidaritu mezi inteligencí, nehovoře ani o nepříznivém ohlasu ve světě. Počítali také s tím, že po prázdninách se rozbouřená hladina uklidní a hlavně, že spisovatelé a jejich organizace budou nakloněni ke kompromisu a smíru.

Ale už předběžná jednání ukázala nejenom, že spisovatelé kompromisy dělat nebudou, ale že jsou solidární a sebe přítkřejších opatření » po stranické i administrativní linii « se nezaleknou. Někteří dokonce přešli do útoku a poukazovali na to, že to bylo vedení strany, které se prohřešilo tím, že ve stranickém tisku umlčelo nebo zfalšovalo průběh sjezdu, že už za jeho prf na některé řečníky vyslalo agenty StB, že *Rudé právo* a „ publikace dostaly příkaz vydat jen ty sjezdové diskusní příspěvky, které se vedení hodily, že jen apologetikové stranické kulturní politiky mohli *ad infinitum* » polemizovat « s názory jejich kritiků, aniž jim byla dána možnost odpovědět. Nic nepomohlo,

ani domluvy ani vyhrůžky: poprvé mnoha letech vedení KSČ si rozbíjelo hlavu o zeď solidární, zveřejněné a politicky jasné kritiky, vedené výlučně ze stranických pozic.

Tento postup ovšem také posílil postavení dogmatiků v čele stranického aparátu, kteří volali po nejpřísnějších trestech. Materiály zkoumala ústřední kontrolní a revizní komise strany za předsednictví Pavla Hrona, jednoho z nejhluupějších dogmatiků, který se upřímně zaradoval, když konečně přišel z předsednictva příkaz k »ostrému postupu«.

K tomuto rozhodnutí nedošlo v předsednictvu ÚV KSČ jednomyslně. Naopak, Lenárt, Kolder, Dolanský a zejména Černík varovali, aby si strana administrativními zásahy neznepřátelila inteligenci ještě víc, zejména její technické kádry, bez nichž ovšem se ekonomie neobejde. Naproti tomu slovenský člen presidia Chudík volal po »exemplárním« potrestání všech, kteří prý zorganizovali »odboj« proti straně a pracujícím; hovořilo se i o rozpuštění SČSS a likvidaci jeho nakladatelství. Nepatrnou většinou hlasů — některé zprávy hlásily, že rovnováhu hlasů mezi oběma směry zvrátil právě jen hlas Chudíkův — byla pak přijata rozhodnutí, schválená (opět jen většinou hlasů) ÚV KSČ na zasedání v Praze 26.-27. září.

Rozhodnutí, pokud byla publikována, jsou známa. Méně známy jsou pokusy izolovat Svaz čs. spisovatelů, jehož předsednické křeslo kolovalo jak černý Petr mezi potencionálními, pro stranu »únosnými« kandidáty, a zbavit jej hospodářské podstaty. Vysoce aktivní nakladatelství Čs. spisovatel (které odvádělo státu ročně desetimilionové sumy) nebude už mít exklusivní právo na vydávání původní krásné literatury, naopak preferována budou (přídělem papíru a jinak) příslušná oddělení z nakladatelství Svobody, Práce a Mladé fronty; jmenováním jejich nových ředitelů — Hájek, Pludek, Skála — si stranické vedení jednak zajistilo kontrolu, jednak odměnilo své věrné. (Antonín Novotný mladší, syn prezidentův, je generálním ředitelem Artie).

Literární noviny šly pod kuratelou Hoffmannova ministerstva kultury a informací a pod redaktorství Jana Zelenky; zároveň do kleští účinného bojkotu jak prakticky celé redakce a volných spolupracovníků tohoto týdeníku, tak jeho velké čtenářské obce. Dosavadního šéfredaktora *Kulturní tvorby* Jaroslava Hese

navštívili jednoho dne dva pracovníci ÚV a sdělili mu, že už není šéfredaktorem *Kulturní tvorby*. Hes zastával důležité funkce v aparátu strany (např. v ideologickém oddělení) a jeho pád je stejně hluboký, jako nejasné jsou jeho důvody; tento věrný aparátčík nikdy anti-dogmatikům nestránil a pokud je známo nikdy žádnou zvlášť buřičskou myšlenku nevyslovil. Jde tu patrně, jako často v podobných případech, o osobní zášť stranických špiček — v tomto případě Hendrychovu. O Hesově nástupci Františku J. Kolárovi bylo by trapné a zbytečné hovořit — tak trapná je jeho minulost a tak zanedbatelná jeho přítomnost, kdekoli. Zelenkovo jméno, známé dosud snad jen čtenářům *Večerní Prahy* a *Květy*, je nepřímě spojeno opět s jménem presidenta republiky, či spíše jeho dcery, s níž Zelenka kdysi žil a pak se zase rozešel za okolností, které dnes obíhají v Praze v podobě roztodivných pověstí.

Zelenkovo redaktorování ve Svazu odcizených začalo těžce a v přísném osamění. Každý, komu záleželo na vlastním dobrém jménu, spolupráci s Lit-crárními novinami odmítl. Nepomohly ani různé úskoky, jako přetahování spolupracovníků ze stáje *Kulturní tvorby*, ani přetisky ze staré přesazby, ani machinace s jinými texty (např. článek O. Scheinpflugové, který vyšel ve 41. čísle *Ln*, napsala autorka pro *Květy*, v *Ln* vyšel bez jejího vědomí a svolení). Jen ministerstvo národní obrany — jak se sluší a patří — nakomandovalo do Zelenkových novin když ne spisovatele, tedy aspoň spisovatelského synka — Jana Nového.

Ale toto všechno jsou jen drobné kamínky z pestré mozaiky, jejíž tvary jsou patrné teprve z širšího nadhledu na politiku režimu, který má všechny znaky zkorumpovaného hnutí. Takový režim v tísnivých situacích a ve společnosti, v níž demokratické struktury byly strženy a veřejné mínění prakticky neexistuje, se vždycky uchýlí k represí, především ve vlastních řadách.

V letošní krizi Novotného a Hendrychův režim neváhal užít zdiskreditovaných metod stalinismu. Užil jich nikoli z přesvědčení, ale z nutnosti: nic jiného mu nezbylo. Po vyhlášení sankcí proti spisovatelům a po rozpravách na zasedání ÚV koncem září (o nichž *Rudé právo* referovalo na pokračování, ale i zde cenzura zabavila tu část diskusního příspěvku Vladimíra Mináče,

v níž tento slovenský spisovatel ostře napadl cenzuru!), svolalo ideologické oddělení ÚV KSČ aktiv spisovatelů-komunistů. Sešel se v Praze 6. října za účasti Hendrychovy. Opět se to zkoušelo napřed po dobrém a opět stranické naděje na kompromis zklamaly. Důvěrné jednání probíhalo takto:

V úvodní poznámce nasadil Hendrych smířlivý tón: co se stalo, stalo se, je třeba hledat cestu k vzájemnému pochopení, ve vedení strany není nouze o dobrou vůli, viz např. skutečnost, že ze strany nebyl vyloučen Pavel Kohout (jenž se aktivu zúčastnil).

Reakce byla neobyčejně ostrá a — jednomyslná. Za starší generaci spisovatelů promluvil František Hrubín, který jménem svým a jemu blízkých literárních kruhů vyslovil souhlas s duchem i závěry sjezdu a dodal, že » lámání spisovatelů bylo u nás už věru dost «. Za nejmladší generaci zasáhl do rozpravy Antonín Brousek: mladí až dotud byli ve své většině lhostejní k politice strany, ale po zářijovém zasedání ÚV » přešli na druhou stranu barikády «. A tak to šlo ráz na ráz — všichni se solidarizovali se sjezdem a jen jeden už trochu senilní a neznámý spisovatel se solidarizoval s vedením strany; také mluvčí krajských odboček Svazu se postavili za mateřskou organizaci a přítomný zástupce *Kultúrného života* veřejně nabídl stránky časopisu všem, kdo už nemohou psát do *Literárních novin*. To byla zvlášť tvrdá rána pro vedení, které neopomnělo v posledních týdnech několikrát veřejně pochválit slovenské spisovatele za jejich » umírněnost « a » rozumnost «.

Ale hlavní úder přišel od Pavla Kohouta. V klidném, obsáhlém, číslly a fakty doloženém projevu Kohout analyzoval a bod po bodě odmítl postup strany. Řekl, že tento postup byl aktem msty, že představitelé strany měli možnost ještě na sjezdu ústy svých zástupců vyvrátit údajně nesprávné názory spisovatelů. Vyslovil svou solidaritu s vyloučenými druhy a jemu udělenou stranickou důtku odmítl. Žádal, aby se mohl účastnit nového zasedání ÚV a tam » v dialogu s ÚV « mohl nejenom na otázky odpovědět, ale » také otázky klást «. Jestliže se mu dnes ústy Hendrychovými vytýká, že byl kdysi stalinista a teď obrátil, je to pravda; ale on byl dogmatikem právě proto, poněvadž tehdy » bezmezně věřil svým vůdcům «.

Význam sjezdu, řekl Kohout, je neobyčejný a teprve bude doceněn. Způsob, jakým se představitelé strany k otázkám sjezdem otevřeným staví, je typický. Ekonomická situace země je katastrofální; je zvykem, že v takových situacích strana odvrací pozornost veřejnosti směrem k ideologii a ke kultuře. Ale co je strana? Soudruzi Novotný a Hendrych nejsou strana a nerepresentují všechny její proudy.

Po tomto pro vedení zoufale neúspěšném aktivu se Havlíčkovu oddělení pokoušelo získat k nějakému projevu namířenému proti spisovatelům např. divadelníky-komunisty — bezvýsledně. Totéž oddělení, podobně jako Hofmannovo ministerstvo, ztrávil mnoho hodin pokusy přemluvit významnější příslušníky kulturní obce ke spolupráci se Zelenkovými novinami — marně.

Stranickému vedení tedy nezbývalo než postupovat dál po bludné cestě represálií, administrativních zásahů a — provokací. Pavel Kohout byl na cestě do Hamburku důkladně prořacován na hranicích v Rozvadově, dokonce šly dolů s kol i pneumatiky — hledaly se sjezdové materiály, které se nesměly dostat do zahraničí. Papíry se nenašly, zato šeková knížka (v markách), Kohout putoval zpátky do Prahy a nebýt statisícového penále (v markách), které hamburské divadlo ve smlouvě stipulovalo pro případ, že by Kohout smlouvu nedodržel, byl by býval náš autor všude jinde než v Hamburku. — A A. J. Liehmovi byl odejmut pas na letišti v Ruzyni, když (už po svém vyloučení) chtěl odjet na přednášku do Švédska; pracovník StB mu sdělil, že už není redaktorem *Literárních novin* a proto už také nemůže cestovat na služební pas. — A Ludvík Vaculík po návratu z prázdnin našel ve schránce na dopisy *Svědectví*. I sedl si a napsal ministerstvu vnitra dopis zhruba tohoto znění: Vážení soudruzi, objednal jsem si z ciziny odbornou literaturu, kterou jsem nedostal přesto, že odeslána byla a do Prahy došla, ale pracovníci ministerstva vnitra ji zadrželi. Když jsem to reklamoval, bylo mi řečeno, že knihy už byly poslány někam jinam. Teď když jsem se vrátil z dovolené, našel jsem ve schránce *Svědectví*, které jsem si neobjednal, ale které došlo. Myslím, že by soudruzi v ministerstvu vnitra měli být víc bdělí a lépe pracovat. Dopis končil: » Časopis jsem si se zájmem zhruba přečetl a v příloze Vám jej vracím «.

Jak tedy odpovědělo vedení strany na základní a zásadní otázky, vyslovené stranickou inteligencí? Rozsáhlým škrtícím obchvatem a drobným stalinským terorem, lží a poučkami z veteše stalinské terminologie. Hendrych v referátu na zasedání ÚV tvrdil, že » sjezd byl zneužit proti vůli většiny spisovatelů«, ačkoli tito spisovatelé přece na svém sjezdu byli a viděli i slyšeli jeho průběh, s nímž se ztotožnili; Hoffmann objevil, že » důležité nástroje Svazu... doslova terorizovaly řadu tvůrců« (!); a téměř všichni řečníci na tomto zasedání vyvolávali ducha » mezinárodního spiknutí«, » nitek, vedoucích do zahraničí«, » hysterického nástupu antikomunistické propagandy«. Po kolikáté už od roku 1948! — V ideologickém oddělení dokonce odhalili » tajný plán na zneužití sjezdu«, vypracovaný: 1. A. J. Liehmem a redaktorem tohoto časopisu (na schůzce v lednu v Paříži), 2. skupinou kolem Václava Havla, jejímž » duchovním vůdcem« je profesor Václav Černý, 3. redakcí *Literárních novin*. Krátce, vedení strany se neštítlo ničeho, kromě *konfrontace* s názory a kritikou, vyslovenou na sjezdu.

Divné to způsoby hnutí, které po tři generace hlásalo nutnost společenské, politické angažovanosti spisovatelů. Za tuto angažovanost — nadto na vysoké úrovni, promyšlenou a domyšlenou — udělují dnes národní správci marxistického odkazu ve vedení KSČ nejvyšší tresty stranické a existenční. Vytvořili v zemi nesnesitelnou situaci nejen v oblasti kultury, ale téměř ve všech oborech lidské činnosti, a dostali se do konfliktu s těmi, kteří už dál na tomto díle zkázy pracovat nechťejí. V tomto konfliktu užili soudruzi u moci politiky mrkve a hole: když mrkev nezabrala, sáhli po holi. A vyslovili tu osudnou větu: Stranická inteligence se nám nebude plést do stranických záležitostí. Inteligence nám tady nic reformovat nebude.

Už vulgarita tohotu postulátu naznačuje, že se s ním dlouho nevydrží. Jistě, než bude lépe, bude ještě chvíli hůř. Proces, který v Československu začal v létě 1967, pokračuje.

ZASEDAL ÚV KSČ

Ve dnech 26. a 27. září zasedal ústřední výbor Komunistické strany Československa. (...) O závěrech ke IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů informoval člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych.

(...)

Ústřední výbor strany schválil soubor opatření, která mají upevnit těsné soudružské sepětí mezi stranou a spisovatelem, vytvořit potřebné podmínky pro rozvoj tvorby a její uplatnění bez úzkých skupinových nebo dokonce ideově cizích vlivů, založit proces dalšího vyhraňování charakteru socialistické literatury a celé československé kultury. Za postup, který je neslučitelný s členstvím ve straně, vyloučil ÚV KSČ z řad strany I. Klímu, A. J. Lichma a L. Vaculíka. Pro politické chyby, kterých se ve své činnosti dopustil, byl J. Procházka ústředním výborem uvolněn z funkce kandidáta ÚV KSČ. Protože se Literární noviny přes trpělivé úsilí stranických orgánů zcela vynuly z rukou ÚV SČSS, staly se platformou opozičních politických stanovisek, doporučil ÚV KSČ jejich převedení do sféry ministerstva kultury a informací.

K projednávaným otázkám přijal ústřední výbor konkrétní usnesení. V nich také schválil zahraničně politickou činnost strany.

(Praha) 30.9.1967

NĚKTERÉ IDEOLOGICKÉ OTÁZKY A ZÁVĚRY KE IV. SJEZDU SVAZU ČS. SPISOVATELŮ

Jiří Hendrych (na plénu ÚV KSČ)

Tento sjezd, přesněji, řečeno některé projevy na něm přednesené, a to, co se událo po něm vzbudilo určitý rozruch doma i za hranicemi, dalo potravu antikomunistické propagandě a pochopitelně vyvolalo oprávněné znepokojení ve straně i v širší veřejnosti.

Výsledky a průběh IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů je nutné ovšem posuzovat v souvislosti se vším, co jej podmiňovalo, v souvislosti s politickými, filosofickými, ale i ekonomickými vlivy z mimoliterární oblasti. Hodnotit tento sjezd jako jednotlivý, izolovaný jev, obrážející toliko problémy vlastní spisovatelům a jejich Svazu, znamenalo by uzavírat si předem cestu k postižení vnitřních

procesů, které spisovatelskou obcí a její organizací zmítají. Neumožnilo by to ani založení cílevědomého konsolidačního procesu. Nelze nevidět, že spisovatelský sjezd obrážel do značné míry mnohé současné problémy celé oblasti ideologie, výchovy a kultury i vnější silný tlak ze zahraničí, plynoucí ze zostření mezinárodní situace. Signalizoval rovněž, kam by mohlo vést jakékoli oslabení vedoucí úlohy strany v této oblasti, nedůslednost v realizaci stranické politiky. (...)

Na škodu věci se postupně distancovali i od celostátních problémů spisovatelské organizace vedoucí slovenští spisovatelé, kteří ve své většině — jak to ukázal i IV. sjezd — jsou důležitým činitelem ve chvílích, kdy je nutné obnovit rovnováhu a připomenout zdravý rozum.

Pochopitelně i v této etapě měli ve Svazu čs. spisovatelů rozhodující většinu členové komunistické strany. Podstatná část z nich (zvláště starší, ale i část střední generace) sepjala s politikou strany celý svůj život. Projevila se však jejich vnitřní nejistota, nedocenění nových procesů, kterými prochází naše společnost. V uplynulých letech se vzdalovali veřejné činnosti i práce ve Svazu a uvolňovali prostor ideovým odpůrcům, kterým je vlastní ambicióznost i politický авантюrismus.

Není jisté náhodou, že většina opozičních řečníků patří k redakci nebo k okruhu Literárních novin. Vývoj Literárních novin je již v delší časové etapě charakterizován polarizací nositelů stanovisek protichůdných politice naší strany z různých oblastí ideologické nadstavby. Tuto skutečnost otevřeně konstatují i mnozí zahraniční pozorovatelé a výrazně komentují naši nepřátelé. Odtud také byla vedena tisková kampaň, která požadovala přesunout těžiště spisovatelského sjezdu do opozičně politických poloh a zcela odsunout vlastní problémy umění a literární tvorby.

Spolu s nimi prakticky na jedné platformě se sešla Havlova skupinka, která je vzdálena socialistickým zásadám a která měla ambice dostat se do vedení Svazu.

Ideologická komise ÚV KSČ projednala v obšírném a důrazném rozboru dokumenty připravovaného sjezdu s předsednictvem Svazu spisovatelů. K celkové situaci Svazu i dokumentům se vyslovili všichni členové komise a předsednictvo Svazu závěry komise přijalo. Přes toto jednání, přes varování a několikeré upozornění stranických orgánů i přesto, že kampaň Literárních novin nebyla valnou většinou spisovatelů přijímána se souhlasem, spisovatelský sjezd se stal jevišťem politické demonstrace, byl zneužit i proti vůli většiny při-

tomných spisovatelů k vyjádření proudů cizích socialistickému zřízení i základům naší politiky. Že šlo o zneužití sjezdu, potvrdila řada diskusních vystoupení spisovatelů, prohlášení skupiny 21 spisovatelů i rozhodnutí některých spisovatelů opustit sjezd.

(...)

Mnohá vystoupení na IV. sjezdu — podobně jako mnohé názory v Literárních novinách — přímo programově obcházejí nebo odmítají samu existenci hlavního třídního rozporu ve světě a jeho vliv zvláště v ideologické oblasti. Z tohoto základního přístupu jsou pak odvozovány různé teorie integrace jednoho světa a jedné kultury. Jako základní je vyvozován rozpor mezi humanismem a antihumanismem, vystupují teorie o smyslu kultury národní a evropské apod. Řekl bych, že tu máme co do činění se základním nepochopením celé naší současné historické etapy.

(...)

Rozvedl jsem poněkud tyto otázky proto, aby bylo patrnější, jak tomuto velkému a soustřednému úsilí společnosti chtě nechtě vpadají do zad nejrůznější hesla svobody, demokracie a humanismu, pokud jsou zbavována třídního, socialistického obsahu. Při abstraktním pojetí těchto hesel dochází snadno k záměně tvůrčí svobody za anarchii, demokracie za liberalismus a socialistické demokracie za buržoazně demokratické představy. To vše nutně vyúsťuje v požadavek svobody pro šíření jakýchkoliv, tj. i nepřátelských a otevřeně antikomunistických názorů, včetně idealizace buržoazní republiky a paušální negaci socialistické revoluce a revolučního zápasu našeho lidu. Tyto názory odezněly v projevech kritizovaných spisovatelů, z nichž někteří dokonce označili kulturní politiku naší strany a ostatních socialistických zemí za nesocialistickou a kulturu za oběť moci a trhu.

(...)

Nejdrastičtěji zazněl tento tón ve vystoupení spisovatele Vaculíka, který z pozice povýšeného intelektuálního anarchismu odsoudil nejen socialistickou moc, orgány socialistického státu, ale i volené zástupce lidu včetně ústavy, jako temný zdroj likvidace občanství. Ve svých závěrech dochází tak daleko, že sama existence komunistické strany je pro něj v rozporu s ústavou.

(...)

V poslední době se proti socialistickým zemím cílevědomě rozpoutává rozsáhlá antikomunistická kampaň. Má jednak podepřít stupňující se útočnost imperialismu, jednak ve světovém veřejném mínění snížit 50. výročí Velké říjnové socialistické revoluce. V této antikomunistické kampani je naše strana obviňována ze zvlé proti inteligenci, z nekulturnosti, z antisemitismu, dokonce fašismu.

Čím více se blíží 50. výročí Říjnové revoluce, tím více roste hysterický nástup antikomunistické propagandy. Dobrým soustem pro ni se stal Mňačko se svým vystoupením proti republice. Urychleně byl vyhotoven tzv. manifest čs. spisovatelů a publikován v britském listě Sunday Times. Prudká kampaň zahájená v Rakousku pokračuje ve Velké Británii, projevila se i v Itálii a samozřejmě také v USA.

Útok se přirozeně neomezuje pouze na nás. Byl vyroben falzifikát dopisu Arnolda Zweiga, který žije v NDR. Byl připraven tzv. případ Tkačenka v Londýně. Tato kampaň na sebe logicky navazuje a má stále vzestupnou tendenci. Musíme bohužel konstatovat, že potravou pro ni jsou vystoupení zmíněných spisovatelů na sjezdu. V této kampani se může Mňačko, Vaculík i ostatní vidět jako v zrcadle. Antikomunistický nástup nemůže zůstat bez odpovědi. A s tvrdou odpovědí musí počítat i ten, kdo se této propagandě propůjčuje nebo jí pomáhá.

Z DISKUSE NA ZASEDÁNÍ ÚV KSČ (Praha) 3. a 4.10.1967

Pavel Hron

Vystoupení Ludvíka Vaculíka je charakteristické nejen útoky vedenými z protistranických a protisocialistických pozic, ale i přímou výzvou k odboji.

(...)

Pojetí moci socialistického státu, politické strany dělnické třídy, tříd a úlohy mas, tak jak je vyjádřil Ludvík Vaculík na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů, nemají nic společného s učením marxismu-leninismu, jsou směsicí idealismu a anarchismu, odrazem působení buržoazní ideologie vnášené k nám zvenčí a cílevědomě šířené zejména v řadách inteligence.

(...)

Své nesprávné názory dováděli do promyšlených, konkrétních návrhů, jejichž přijetí by znamenalo podlomení socialistického charakteru společnosti. Nejde tedy pouze o pokus vyjadřovat názory, ale o přímé formulování požadavků, které měly být materializovány v konkrétní budoucí činnosti Svazu. Šlo o pokus přenést podstatu věci ze sféry názorové do sféry organizované činnosti.

Karel Hoffmann

A chtěl bych v této souvislosti hned zdůraznit, že je-li nám nyní uloženo vrátit Literární noviny jejich původnímu poslání, že chceme a budeme je dělat se všemi spisovateli, kteří na takové úloze Literárních novin mají zájem. Současně však bude nezbytné, aby jak stra-

nické, tak i státní orgány hledaly cesty ke změně dnešní situace mezi literárními, divadelními a filmovými kritiky k rychlému zformování jádra kvalifikované skupiny, která bude zabezpečovat uplatňování stranických, ideových a politických názorů i v oblasti kritiky a této části publicistiky.

(...)

A spíš mě napadla otázka, zda — protože v některých případech opravdu jde o dlouhodobější činnost těchto soudruhů — chyba není někde jinde. Zda jsme už dříve neměli jednotlivé tyto komunisty volat k odpovědnosti.

František Havlíček

Není také zanedbatelné, že v současných podmínkách ostrého mezinárodního třídního boje a jeho ohlasů ve vnitřních poměrech ČSSR se komunistická strana, socialistický stát a společenské instituce nemohou vzdát — v zájmu socialistického humanismu — nezbytných zásahů proti třídně nepřátelským vlivům.

— Vzhledem k propagandě antikomunismu, která se proti nám rozpoutala, musíme analyzovat i svou vlastní práci a stále si uvědomovat, že působení ideového vlivu našich odpůrců do určité míry vyplývá i ze slabin ideologické práce, teorie i propagandy.

(...)

Jde o to, abychom vytvořili kolem stranických orgánů, zejména kolem ústředního výboru, silný aktiv komunisticky angažovaných soudruhů, kteří by byli schopni čelit nesprávným ideologickým názorům, pozitivně rozpracovávat otázky našeho společenského vývoje a pomáhat cílevědomému formování socialistického vědomí lidí.

Jan Fojtík

Zamysleme se nad tím, čím uvedl sjezd spisovatelů Milan Kundera, jak vystoupil Kosík, co charakterizuje vystoupení Vaculíka, Klímy a Lichma. Znovu a znovu se v podtextu vynořuje obvinění adresované straně, obvinění spatřující ve straně brzdu a překážku...

Josef Hečko

Je naprosto zjevné, že někteří spisovatelé otevřeně bojují proti straně, proti našemu socialistickému zřízení. Naše strana měla v uplynulých dobách odpůrce, protivníky i nepřátele, a přesto strana roste a vítězí. Závažné však je, že ostatní spisovatelé-komunisté nenašli dost síly, aby s dostatečnou intenzitou se postavili proti odpůrcům linie strany.

Chtěl bych říci na adresu spisovatelů-komunistů, těch, kteří nesouhlasí se stanovisky Vaculíka a ostatních jemu podobných, aby projevili více odvahy, více stranické zásadovosti i více občanské statečnosti. Měli by se energičtěji a důsledněji postavit na obhajobu politiky strany, jednoznačně se diferencovat od těch, kteří se ocitli na protistranickém stanovisku. Pomohou tak účinně nejen straně, ale jejich stanovisko by ocenili i řadoví funkcionáři ve fabrikách, na vesnicích a jinde.

Marie Jirásková

A ještě nakonec. Trápí mě, že již delší dobu někteří naši kulturní pracovníci přestávají rozumět nám lidem v továrnách a na pracovištích anebo možná naopak, že přestáváme rozumět my jim. Ale pokud jsem četla už jako mladé děvče, tak jsem vždycky pochopila, co nám spisovatel chtěl říci a k čemu nás vedl. A dnes mnohdy člověk stojí bezradně a aby se bál někdy říci, že jako nerozumí. Když tomu nerozumíš, tak nejsi na té úrovni. Čtenáři, diváci se rozdělují do určitých skupin, a když si člověk dovolí říci, že tedy něco není správné, podle mého názoru, tak málem by z nás, z lidí, kteří pracujeme v závodě, udělali lidi nemyslíci.

Ladislava Besserová

Na sjezdu spisovatelů skupina lidí přímo napadla politiku strany a vlády; tito lidé se domnívají, že jedině opravdoví a spravedliví v této zemi jsou oni. Ostatní — podle nich — jsou jacísi zaostalí tvorové, kteří se ženou za nějakými neuskutečnitelnými sny, které my jmenujeme socialismus; podle nich jsme za 20 let od osvobození nevyřešili žádnou » lidskou otázku«, nepostavili jsme školy, nemocnice, byty ... Je to urážka vmetená do tváře našim pracujícím...

Vladimír Míňáček

Ale nejkonfuznější a i nejneodpovědněji se na sjezdu hovořilo o svobodě. V pozadí, v podtextu byla měrou svobody předmnichovská republika. Bylo to ochotnické » rojčenic« po emancipaci osobní, stavovské, profesionální. Dejte svobodu spisovatelům, publicistům, umělcům a filmařům. A co ostatní? Ti se mají jít pást? Jak se má osvobodit občan od sevřetí státní a institucionální administrativy, jak je možno osvobodit výrobce od sevřetí výrobou? Ach, hovoří sjezd, mlčíc. To není naše starost, jenže právě to je naše starost. To je ústřední nerv naší současnosti a jediný klíč k budoucnosti.

Ne svoboda spisovatele, ale svoboda občana a výrobce. Ne emancipace skupiny, ale emancipace lidstva. Zde někde je i racionální jádro sporu. Kdybychom měli hodnotit naši práci za poslední dva roky, museli bychom stát před takovýmto úhrnem se zahanbením. Komunističtí intelektuálové Československa, tedy nejen spisovatelé, se před cizí ideologickou ofenzívou zahanbeně, ne-li zbaběle sklonili.
(...)

Represivními opatřeními se nic neřeší. Je to jen východisko z nouze. Nejen spisovatelé jsou náchylni k hysterii. I okolo nich se dělá mnohdy zbytečná hysterie. Měli bychom se i při dnešním uvažování vrátit k pokojnému a moudrému tónu rezoluce XIII. sjezdu. Měli bychom vědět, že život je krátký, ale umění je dlouhé. Zkrátka — ve všem, co uděláme a rozhodneme, bychom měli myslet na budoucnost nejen jednotlivců a nejen institucí, ale i na budoucnost české a slovenské socialistické kultury a umění.

Udělalí jsme prvé kroky, pokud jde o normalizaci v oblasti občanských svobod. Říkám prvé kroky v takovém smyslu, když se podívám na cíle, ke kterým má dojít komunistická společnost. Ale děláme nebo dělá se i mnoho pokusů na utlumení, je tu mnoho váhavosti, polovičitostí a reziduí.

V této souvislosti pak s. Mináč hovořil kriticky o předběžné cenzuře. Jedině možné řešení, důstojné socialismu, se musí opírat o osobní i právně postihnuteľnou zodpovědnost vedoucích pracovníků tisku.

Chci říci nakonec, že opatrnickví nebo jen prostá opatrnost při rozšiřování prostoru pro svobodu není matkou moudrosti, ale její macechou. Civilizace nemá jinou alternativu, jen cestu k svobodě. A nikdo druhý nemůže vést po této cestě lidstvo, jen komunisté.

Možná že jsem v tomto ohledu naivní, ale musím zopakovat svou starou myšlenku. Domnívám se, že my, českoslovenští komunisté, máme specifické důvody i zvláště příhodnou příležitost podniknout toto nádherné riziko, důvody a příležitost spočívající v tradicích našeho lidu, kterému nikdy nebyl cizí nejhlubší smysl lidskosti, totiž bratrství a svoboda člověka.

 RUDÉ PRÁVO
ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

(Praha) 6.10.1967

Jednání ústředního výboru strany, který zasedal v minulém týdnu, znovu prokázalo, jak soustavně a cílevědomě zaměřují řídicí orgány strany pozornost celé naší společnosti na konkretizaci uskutečňování závěrů XIII. sjezdu. Otevřené a věcné posouzení hospodářské

situace, příprava voleb do zastupitelských orgánů lidové moci, stejně jako kritické hodnocení některých vystoupení na IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů — všechny tyto body programu zvažoval ústřední výbor z jediného hlediska: aby se vytvářely příznivější předpoklady pro rozvoj našeho národního hospodářství, demokratické politické struktury a naší socialistické kultury.

(...)

Znepokojuje, že destrukční a demagogická kritika na sjezdu je výrazem obecnější tendence, která již delší dobu směřuje k » rehabilitaci « koncepcí vyjadřujících obdiv k buržoazní demokracii a zidealizovanému kapitalistickému Západu. Právě v této souvislosti — prokazující ústup od třídního stanoviska — pojednávali někteří o » české otázce «, přezíravě se vyjadřovali o našem porevolučním vývoji a proti straně snažili se postavit spisovatelskou obec jako jakousi nadřazenou » intelektuální elitu «. V uvedeném kontextu byla vystavena pochybnosti i naše zahraničně politické orientace a obhajována izraelská agrese.

The New York Times

Published every day by The New York Times Company

(New York) 17.10.1967

CZECH PARTY TIGHTENS GRIP ON WRITERS

The Czechoslovak Communist party leadership is on virtually a war footing with most of the nation's best writers as a result of a series of ideological clashes dating back more than four months.

According to East European informants, the regime of President Antonin Novotny has felt compelled to go beyond expulsion of leading intellectual rebels from the party and, in recent weeks, has begun abolishing official institutions of the writers.

Among those expelled from the party have been:

Ludvik Vaculik, the 41-year-old novelist-journalist who denounced the whole Communist power structure at the stormy Prague Congress of the Czechoslovak Writers Association last June. All Czechoslovak publications have been barred from printing his works.

Antonin J. Liehm, also 41, a film critic who upset the party by constantly emphasizing the political implications of the new Czechoslovak films. He is now forced to publish under pseudonyms.

Ivan Klíma, a writer who made invidious comparisons between the degree of freedom of citizens under the old Austro-Hungarian monarchy and the present Communist regime in his address to the June congress.

In addition it is reported that the party leadership has undertaken penal measures against Milan Kundera, a writer, and Jan Prochazka, a film script writer and publicist.

Mr. Kundera remarked at the writers' congress that the intelligentsia in Czechoslovakia had always played a major political role in the life of the nation. In hitherto unpublished statements, he also spoke of the pre-war Czechoslovak republic as a democracy, contrasting it with the present regime.

Mr. Prochazka, a former favorite of President Novotny, has been dropped from his candidate membership in the party's Central Committee because in September, on the 30th anniversary of the death of Thomas G. Masaryk, he published an article plainly implying that the pre-war Czechoslovak president possessed qualities far superior to the present national leadership.

Besides these measures, the party leadership placed the rebels' periodical, "Literarni Noviny", under the aegis of the Culture Ministry instead of the Writers Association.

Informants said Jiri Hendrych, the number two man in the party, was also contemplating outright abolition of the Federal Writer Association and its replacement by regional organizations of writers. This plan is viewed by the rebels as a typical sort of "divide and rule" tactic.

Prague sources said that Mr. Hendrych regarded the reining in of the dissident writers as a personal cause after his own daughter, Zdena, got involved in a political scandal earlier this year.

Last winter Zdena Hendrych, who is in her early 20's, had an affair with a 31-year-old writer named Jan Benes, it is reported. To please him she is said to have stolen a Central Committee document from her father's desk and given it to Mr. Benes, who then helped smuggle it out to a Czechoslovak émigré organization in Paris.

Mr. Benes was caught and sentenced last summer to five years in prison. Miss Hendrych, who spends little time at home, is reported to have told friends she thinks her father is disgusting. Her father is said to have suffered a heart attack when he learned of his daughter's act and spent several months recuperating in the party sanatorium outside Prague last spring.

TROIS ÉCRIVAINS TCHÉCOSLOVAQUES SONT EXCLUS DU PARTI COMMUNISTE

Vienne, 28 septembre. — Les remous causés par le congrès des écrivains tchécoslovaques à la fin juin ont trouvé leurs prolongements au cours du plénum du comité central du parti, tenu mardi et mercredi à Prague. Après avoir entendu un rapport de M. Hendrych (« l'homme fort » du parti, qui avait, on s'en souvient, présidé la « délégation » du P.C. au congrès des écrivains et s'était mêlé des élections au comité central de l'Union en rayant des listes plusieurs écrivains jugés indésirables), la session a décidé l'exclusion du parti de trois écrivains dont l'attitude a été qualifiée d'« incompatible avec le titre de membre du parti ».

(...)

Il a donc été décidé d'enlever le contrôle de l'hebdomadaire à l'Union des écrivains et de le faire passer sous l'autorité du ministre de la culture et de l'information, c'est-à-dire de M. Karel Hoffmann, ancien directeur de la radio, promu ministre en janvier. Après les divers remaniements opérés dans la direction du périodique depuis un an, c'est le plus grand coup asséné par la direction du parti pour bâillonner le principal porte-parole de l'anticonformisme dans le pays. Enfin le même plénum a décidé de relever de ses fonctions de membre suppléant du comité central pour « *erreurs politiques dans son travail* », M. Jean Prochazka, dernier orateur du congrès des écrivains — et qui avait précisément contesté à M. Hendrych le droit de porter un jugement sur ses travaux, — qui semblait devoir être élu président de l'Union si les élections avaient pu se dérouler normalement. La décision d'aujourd'hui est d'autant plus paradoxale qu'il y a moins de quinze jours le même Prochazka avait été placé par un vote du comité central de l'Union des écrivains, conjointement avec quatre autres personnalités, « *temporairement en charge des affaires de l'Union* ». C'est donc une nette rebuffade que le parti vient d'adresser non plus seulement à quelques écrivains, mais à l'ensemble de leur organisation.

Celle-ci, d'ailleurs, apprenons-nous par la résolution du plénum, « *n'a pas basé ses activités avec conséquence sur la décision du treizième congrès du parti (au printemps de l'an dernier) en matière de culture* ». Les arguments évoqués à l'appui de ces décisions sont ceux que l'on avait pu lire dans la presse officielle ces derniers mois à propos du

congrès, mais plus fortement encore teintés de pessimisme. Les débats de la fin juin ont « *fourni des aliments à la propagande anticomuniste et causé une anxiété justifiée* » ; ils ont aussi montré « *jusqu'où pouvait conduire tout affaiblissement du rôle dirigeant du parti dans ce domaine* » ; le plénum a réaffirmé, comme M. Hendrych l'avait dit dans un discours récent, que le pouvoir ne prétend pas dominer la littérature, mais il continue à voir dans les incidents de ces derniers temps le résultat d'une « *forte pression de l'extérieur ayant pour origine la détérioration de la situation internationale* ».

De divers côtés on avait dit que ce plénum procéderait à une important réforme du rôle du parti dans la société à la lumière des réformes économiques en cours. M. Hendrych lui-même avait confirmé ces bruits dans un récent article de la *Pravda* de Moscou. Il a bien été question de réformes économiques dans un rapport très général et plutôt pessimiste de M. Strougal, secrétaire du parti, mais finalement les seules décisions concrètes annoncées jusqu'ici relèvent encore des bonnes vieilles méthodes de la répression contre ceux dont le seul tort est de dénoncer un peu avant les autres, et avec un peu plus de clarté, ce que tout le monde admet ou admettra dans quelques mois ou dans quelques années. Le conflit ne pourra que rebondir.

(Londyn) 29.9.1967

Prague, Sept. 28. — Three prominent Czechoslovak writers have been expelled from the Communist Party, in what appears to be the beginning of a purge of dissident intellectuals here.

Prague radio said last night that, Ivan Klima, A. J. Liehm and Ludvik Vaculik were expelled for attitudes "incompatible with party membership". A fourth writer, Jan Prochazka, was removed as candidate member of the party's central committee for "political mistakes". The central committee also recommended that *Literarni Noviny* the journal of the Writers' Union, be transferred to the Ministry of Culture and Information. The journal was accused of having become "a platform for opposition political views".

At the congress of the Writers' Union, held from June 27 to 29, Klima, Liehm. and Vaculik sharply criticized the Government's internal, foreign and cultural policies. — *Agence France Presse*.

(Londýn) 29.9.1967

Three Czech writers have been expelled from the Czechoslovak Communist party, and a fourth removed from the party's Central Committee, for their speeches in defence of literary freedom at the recent Writers' Congress. The expulsions were announced in Prague yesterday. The three expelled from the party are Ludvik Vaculik, editor of *Literary News*, Antonin Liehm, a literary critic, and Ivan Klima, a young dramatist. The writer expelled from the Central Committee is Jan Prochazka.

Le Monde

Paříž) 1.-2.10.1967

Après les sanctions prises par le comité central du P. C. tchécoslovaque contre les écrivains récalcitrants, le rapport présenté par M. Hendrych à cette session — et dont le texte a été publié vendredi — a été ce que l'on pouvait attendre : dur, vindicatif, autoritaire. L'« idéologue » en chef du parti n'a pas mâché ses mots. Il a dit, par exemple, que l'écrivain Vaculik était en situation de « *rupture totale avec le marxisme-léninisme et le parti* ». Il accuse l'hebdomadaire *Literární Noviny* d'« *incapacité fondamentale à comprendre notre époque tout entière* ». Il est allé jusqu'à affirmer que « pas un seul » des critiques qui se sont fait entendre au congrès des écrivains « *n'est capable de donner une réponse positive aux questions du passé, du présent et de l'avenir* ».

Une bonne partie de ses attaques ont visé la direction de l'Union des écrivains dans son ensemble, accusée de mener un double jeu, d'avoir laissé se développer le désordre, etc. Même les bons écrivains communistes ont eu leur part, car, en ne participant pas assez activement aux affaires de l'Union, ils ont laissé le champ libre aux « adversaires idéologiques ». Enfin, pour M. Hendrych, tout cela n'est qu'une partie d'une vaste campagne allant de la fuite de l'écrivain Mnacko en Israël à l'affaire Tkatchenko de Londres, et qui a surtout pour but de ternir les fêtes du cinquantenaire soviétique. Particulièrement scandaleux est le fait qu'en une si glorieuse année aucune mention de la littérature soviétique n'ait été faite à la tribune du congrès des écrivains.

(London) 29.9.1967

WRONG DECISION IN PRAGUE

It is sad news that the Communist Party of Czechoslovakia has at last decided to expel from its ranks three distinguished writers — *Ivan Klima*, *A. J. Liehm*, and *Ludvik Vaculik*. Although the move was expected there had remained some slight hope that the party might, after all, find itself able to accommodate the sort of constructive criticism that these writers have been offering. The fact that it could not do so is, unfortunately, the clearest possible evidence that the criticisms were justified.

(...)

As it is, the Czechoslovak party, which has proved so reformist and openminded in some respects, will now presumably join other communist parties of eastern Europe in refusing to look at the most basic problem of all these systems, the problem of power. It was here that *Ludvik Vaculik*, in his speech to the writers' union, cut so close to the bone.

(...)

Instead, he discovered that the problem of power is also a problem of human nature and is not solved so easily. His complaint, which can be heard in less articulate form from many of his countrymen, is that the party has gradually acquired such a vested and even dynastic interest in protecting its own power that it cannot react properly to change. It encourages obedience, conformity, and mediocrity instead of originality and talent.

This is a problem common to all one-party systems, and it has yet to be shown whether it can be solved within such systems. Many reformers still believe it can be, provided a sufficient degree of democracy can be developed within the party. Experience in eastern Europe has brought only small encouragement. Progress is made, but it is slowed rather than helped by the party's monopoly of power, and the temptations which this brings.

At the end of his speech *Ludvik Vaculik* wondered whether his dream of an identity of rulers and ruled would ever be realized. His answer was "I don't know", which he described as an expression of his good will and "supreme civic loyalty". It is this kind of loyalty that is now being rejected by his party. The party itself will be the main loser.

NEUE PHASE IN DER PRAGER KRISE

Die von der Parteileitung verhängten Strafen gehen auf ein langes Tauziehen zwischen den freiheitlichen Kräften und den eingefleischten Apparatschiki zurück. Sie verraten deutlich, dass dahinter der dogmatisch orientierte Chefideologe der Partei, *Jiri Hendrych*, steht, der schon im Februar den unbeugsamen Schriftstellern und darüber hinaus allen unorthodoxen Intellektuellen den Kampf angesagt hat. Verheerend wirkt sich auch der Wechsel auf dem Posten des Leiters der ideologischen Abteilung im Zentralkomitee der Partei aus, der kurz nach der besagten Rede Hendrychs angeordnet wurde. Der bis damals mit viel Geschick wirkende *Pavel Auersperg* wurde abberufen und durch den engstirnigen ehemaligen Stalinisten *Frantisek Havlicek* ersetzt. Dieser wiederum hat sich als Gehilfe einen Mann namens *Miroslav Karny* ausgesucht, der schon in der stalinistischen Zeit als Vorsitzender des Journalistenverbandes aktiv an der Einschränkung der Pressefreiheit beteiligt war.

Es folgte eine Kette von Ereignissen. Durch die im Prozess gegen den Arbeiterschriftsteller *Jan Benesch* zum Vorschein gekommenen Zusammenhänge fühlte sich der Kulturdiktator Hendrych dazu veranlasst, seinen Aktivisteneifer zu verdoppeln. Seine Tochter informierte angeblich den verurteilten Schriftsteller längere Zeit über das, was sich hinter den Kulissen des Regimes abspielte. Hendrychs Konkurrenten um die Macht intrigierten gegen ihn, und er glaubte, dass er jetzt durch Härte den Mangel an Wachsamkeit im Familienkreis wettmachen müsse. Dann kam die Affäre des Literatenaufstandes auf dem Schriftstellerkongress, die Flucht Mnackos nach Israel und seine harten Anklagen gegen das Novotny-Regime, der mysteriöse Tod des amerikanischen Bevollmächtigten der jüdischen Joint-Organisation, *Jordan*, in Prag, die Zwischenfälle an der slowakisch-österreichischen Grenze und die dunkle Affäre mit dem angeblichen *Freiheitsmanifest* der tschechoslowakischen Schriftsteller und Künstler, bei dem man bis zum heutigen Tage nicht weiss, ob es nicht eine Provokation der Geheimpolizei war. Das alles vertiefte die bis dahin schon zugespitzte Vertrauenskrise.

Das Grundsätzliche an diesen Vorgängen steckt darin, dass das von Novotny geführte Regime es nicht verstanden hat, aus eigener Kraft ein Erneuerungsprogramm zu präsentieren, mit dem man die tief

verwurzelte Apathie der Gesellschaft überwinden könnte. Nur eine Handvoll von Wirtschaftsfunktionären und die geistige Elite vermöchten eine solche Alternative zu schaffen. Diese ist von den herrschenden Kräften nicht akzeptiert worden, weil sie darin einen Anschlag auf die eigene Machtposition sahen. Das Regime Novotny hat eben *keine innere Reinigung* durchgeführt, wie das in Ungarn, Polen und sogar in der Sowjetunion der Fall war. Novotny selbst, in die stalinistischen Affären verwickelt, glaubte, dass er sich an der Macht halten könne, wenn er nur einige nicht minder kompromittierte Funktionäre entlasse. Am schlimmsten hat sich die Kontinuität der Macht im Sektor der Geheimpolizei ausgewirkt, die keinerlei Säuberung ausgesetzt wurde und immer noch das Unwesen ihres Spitzelsystems weitertreibt.

INTERNATIONAL
Herald Tribune
Published with The New York Times and The Washington Post

(Paris) 3.10.1967

NEW MEASURES TAKEN AGAINST CZECH WRITERS

Czechoslovakia has taken sweeping new measures to silence rebellious literary figures who have criticized Communist party policies, it was reported today.

Tanjug, the Yugoslav news agency, said in a dispatch from Prague that "Literarni Noviny," the weekly newspaper of the Czech writers union, has stopped publication and its editorial board disbanded "almost to the last man."

"A new weekly newspaper or periodical to deal with cultural matters will be published under the auspices of the Ministry of Culture and Information," it said.

Tanjug also said the party's Central Committee stripped the Ceskoslovensky Spisovatel publishing house, operated by the writers' union, of its exclusive right to bring out works by Czech authors.

"At the same time, new directors and chief editors were appointed in other publishing houses to insure more consistency in pursuing the party line in the book printing field."

These moves by the party followed criticism of party cultural policy and warnings against going back to Stalinism which were voiced at the congress of the Czech writers' union last June.

The Czech literary world has been in a ferment for months, and the Communist party recently began taking a tough line toward the writers.

CZECH WRITERS IN TROUBLE

The party leaders no longer bandy about crude words like "treason." This would be too reminiscent of the police regime which, as even they admit, did so much harm to the country. So they accuse "Literární Noviny" of becoming "a platform for opposition political views," and the recent party congress of providing an outlet for "views alien to the party and the republic." It was not so long ago that phrases like this were used to define treason in Communist countries.

At the writers' congress the literary groups, "some of which had power ambitions," had also expressed views "alien to the Socialist system and to the foundations of our policy." They had sought to "debase" the work done by the party since it came to power, to "idealise" the conditions prevailing in pre-Communist Czechoslovakia, and "to minimise the significance of the basic class conflict in the world" — which means that they reject the policy of hostility between East and West.

This is indeed an "opposition platform," though it is fully consistent with the belief, which the majority of the rebellious writers no doubt hold, that they are sincere and honest Communists. The majority, at this stage at least, want to work through the party to bring back to Czechoslovakia something of the democracy which had developed in their country before the war to a far greater extent than in the rest of Eastern Europe.

This is exactly what the established party leadership fears. The Communist leaders know that if a change of this kind comes to Eastern Europe, it is more likely to come through the work of the writers and intellectuals than through any formal challenge to the party's power.

They remember that the "Petöfi circle," which prepared the ground for the Hungarian revolution of 1956, had began as a writers' debating club. They are determined that nothing like this should happen again. But in trying to suppress the writers, they are creating the very conditions which could lead to an explosion.

(*Neskráceno*)

(*Victor Zorza*)

Prague, 5 octobre. — Renouvellement complet de la rédaction du périodique *Literarni Noviny* ; remplacement du rédacteur en chef de l'hebdomadaire culturel du parti, *Kulturni Tvorba*, M. Hes, par un porte-parole encore plus officiel de l'appareil, M. Kolar ; création d'une nouvelle maison d'édition patronnée par le parti pour « concurrencer » celle des écrivains tchèques ; nomination de deux nouveaux directeurs, MM. Skala et Pludek, à la tête des éditions *Mlada Fronta et Prace* ; renforcement de la censure un peu partout, tel est le bilan provisoire des mesures mises en oeuvre ici depuis une semaine, au cours de ce qui apparaît comme la plus énergique « reprise en main » des intellectuels depuis la fondation du régime. Deux pages entières du quotidien du parti, *Rude Pravo*, ont été consacrées mardi au compte rendu d'une partie des interventions à la récente session du comité central sur le sujet afin de relancer la campagne d'explications et de poursuivre tout particulièrement la critique contre les boucs émissaires, les trois écrivains exclus du parti la semaine dernière. Ceux-ci n'ont pas eu d'autres ennemis jusqu'à présent, mais l'un d'eux, M. Liehm, s'est vu retirer son passeport vendredi après-midi à l'aéroport de Prague, au moment où il allait entreprendre un voyage — précédemment autorisé — vers la Suède.

De toutes ces mesures, la plus grave est sans conteste ce qu'il faut bien appeler la mort du grand hebdomadaire *Literarni Noviny* après seize années d'une existence mouvementée, certes, mais qui n'en était pas moins restée empreinte d'une remarquable continuité à travers tous les remaniements. Sans doute y a-t-il eu officiellement un simple transfert d'autorité de l'Union des écrivains au ministère de la culture, et le titre du périodique n'est-il pas perdu. Mais si le journal réussit à paraître sans interruption — ce qui n'est pas encore tout à fait acquis — jusqu'ici aucun des anciens collaborateurs n'a été invité à prendre place dans la nouvelle rédaction, à l'exception remarquable du rédacteur en chef, M. Hamsik, qui a d'ailleurs refusé cet « honneur ».

Literarni Noviny avait gagné la notoriété en s'engageant franchement ces dernières années dans la voie de la contestation, tantôt ouverte, tantôt feutrée (la censure veillait), héritée des grandes traditions tchèques et tout particulièrement de son ancêtre d'avant la guerre, *Lidove Noviny*. Son tirage — cent trente mille exemplaires — attestait que son audience n'était pas limitée à ces « intellectuels décadents »

fustigés par le parti. En même temps, il est bien difficile de soutenir, comme M. Hoffmann, ministre de la culture, l'a fait le plus sérieusement du monde à la tribune du Comité central, que l'hebdomadaire « *terrorisait* » les intellectuels, exerçait une « *dictature* » sur les écrivains, etc. La vérité est que l'appareil du parti et les quelques écrivains conformistes — dont on ne sache pas qu'ils soient dépourvus de moyens d'expression — supportaient de plus en plus mal l'existence et le succès de cet organe « *pas comme les autres* ». Tous ces derniers mois, la pression de la censure et des critiques avait rendu la position de *Literární Noviny* de plus en plus difficile.

Quant au nouveau périodique, le moins qu'on puisse dire est qu'il ne démarre pas sous des auspices favorables. Il se trouve que son directeur désigné, M. Zelenka, avait fait ses débuts de journaliste à la rédaction de l'hebdomadaire supprimé aujourd'hui, mais pendant quelques mois seulement, ses talents, disent les mauvaises langues, n'y ayant pas été appréciés. Quoi qu'il en soit, sa carrière s'est déroulée dans des publications d'une catégorie toute différente, au journal boulevardier *Prague-Soir* et à l'hebdomadaire illustré *Kvety*. Il n'est pas membre de l'Union des écrivains et aura de toute évidence quelques difficultés à s'assurer la collaboration d'une bonne partie des membres de celle-ci. De toute manière on se demande quels seront la raison d'être et le profil d'un nouveau *Literární Noviny*, puisque la culture « orthodoxe » a déjà son hebdomadaire, *Kulturní Tvorba*, « repris en main » lui aussi.

(*Nezkráceno*)

(*Michel Tatu*)

(*Paříž*) 10.10.1967

LE POUVOIR VEUT EMPECHER LES ÉCRIVAINS DE JOUER UN ROLE POLITIQUE, MAIS IL SE HEURTE A LA RÉSISTANCE PASSIVE DE LA PLUPART DES INTELLECTUELS

Prague, 9 octobre. — Les remous causés par l'offensive du parti contre les intellectuels anticonformistes en Tchécoslovaquie sont loin d'être apaisés. Vendredi dernier, à la suite d'une réunion de l'Aktiv des écrivains communistes tenue en présence de M. Hendrych, secrétaire du parti, il avait été décidé de proposer pour le poste de président de l'Union des écrivains — vacant depuis plus de trois mois, — la candidature de M. Edouard Goldstücker, éminent spécialiste de Kafka, vicieux communiste de l'avant-guerre, dont la droiture et l'autorité sont respectées dans tous les milieux. Bien qu'il se soit fermement rangé au côté des libéraux et qu'il ait chaleureusement plaidé, vendredi encore, en faveur d'une authentique démocratie socialiste,

son amitié personnelle avec M. Hendrych et son sens de la tactique politique donnaient à M. Goldstücker de bonnes chances de voir sa candidature acceptée par les dirigeants du parti. Mais l'intéressé, pour des raisons personnelles et sans doute aussi politiques, a décliné cette offre. On reste donc dans l'impasse.

Entre temps, le public a pris connaissance du premier numéro des nouvelles *Literarni Noviny*, hâtivement confectionné sur le cadavre de son illustre prédécesseur. Tout y avait été changé, jusqu'au dessin des deux lettres L N qui ornaient la première page, l'artiste qui l'avait conçu ayant refusé de céder ses droits au nouveau périodique. Le seul message laissé par l'ancienne rédaction était une lettre de l'écrivain Antonin Liehm — un des trois exclus du parti — qui interdisait au nouveau journal de poursuivre la publication de l'essai de Sartre sur la question juive, dont il avait fait la traduction au générique du périodique, au lieu de la douzaine de personnalités connues qui composaient l'ancienne rédaction, on ne trouvait plus que la signature de Ian Zelenka, rédacteur en chef, « et de son collègue rédactionnel ». Derrière cet euphémisme embarrassé il fallait lire que sur les cinq anciens rédacteurs de *Literarni Noviny* (l'ancienne équipe comptait en tout dix-sept personnes), auxquels M. Zelenka avait finalement proposé de rester, un seul avait accepté son offre. Des offres similaires, faites à plusieurs collaborateurs de *Kulturni Tvorba* et d'autres périodiques, avaient été également rejetées. Le recrutement se heurtait donc, comme prévu, à d'immenses difficultés.

Aux dernières nouvelles, la seule personnalité un tant soit peu connue signalée dans l'entourage de M. Zelenka était un colonel écrivain dépêché d'urgence à la nouvelle rédaction sur ordre du ministère de la défense ... Le boycott est également sévère parmi les lecteurs, dont plusieurs ont demandé l'interruption de leur abonnement. Autre manifestation de cette « résistance passive » : l'Union des écrivains continuait, jusqu'à lundi matin, d'afficher *Literarni Noviny* à l'entrée de sa grande librairie de l'« avenue du Peuple », mais elle présentait le numéro 39, le dernier de l'ancienne formule, pas le numéro 40, celui de M. Zelenka ...

Réduire les prérogatives des unions d'écrivains

Tout cela montre la solidarité qui règne dans la communauté intellectuelle, mais il en faudrait bien davantage pour détourner les dirigeants du parti des buts qu'ils se sont fixés, et qui sont fort clairs : il n'est pas question, du moins dans toute la mesure du possible, d'emprisonner les récalcitrants ou de recourir à la terreur policière,

mais de leur enlever toute possibilité de jouer un rôle politique. On s'en prend donc à l'organisation qui leur en avait fourni, ces derniers temps surtout, le cadre et les moyens d'action : l'Union des écrivains. Les efforts vont porter à cet égard dans deux directions :

En premier lieu, réduire les ressources matérielles de l'Union : celle-ci dispose, par l'intermédiaire du Litfond, ou « Fonds littéraire », de revenus considérables qui lui permettent notamment de soutenir matériellement ses membres contre les fureurs du pouvoir. C'est le cas aujourd'hui, où les nombreux intellectuels mis au chômage par les récentes mesures auront la possibilité de subsister plusieurs semaines ou plusieurs mois grâce aux « congés créateurs » financés par le fonds.

Le pouvoir ne peut guère intervenir — encore qu'on lui prête l'intention d'obtenir la suspension des avantages du Litfond pour au moins les trois écrivains exclus du parti, — mais il peut essayer de réduire l'activité des maisons d'édition, journaux et périodiques qui alimentent ce fonds. Déjà la liquidation du très prospère *Literarni Noviny* a conduit à ce résultat, puisque l'Union ne dispose plus maintenant que d'un seul hebdomadaire, le périodique slovaque *Kulturni Zivot*. Dans l'édition, deux entreprises sont réorganisées de manière à faire concurrence au grand consortium l'Écrivain tchécoslovaque, dépendant de l'Union : l'entreprise Svoboda, qui publiait très peu d'ouvrages de littérature contemporaine, voit constituer en son sein une section littéraire sous la direction de M. Jiri Hajek, rédacteur en chef de la revue *Plamen*. Il en sera de même à la maison d'édition Prace, confiée récemment à la responsabilité de M. Pludek. L'une comme l'autre, bien pourvues en papier et en moyens matériels, auront pour mission de drainer, par la promesse de forts tirages et d'honoraires plantureux, le plus grand nombre possible d'écrivains jeunes et « surs », en dehors de l'influence de l'Union.

En second lieu, on morcellera l'Union des écrivains en sections provinciales plus ou moins indépendantes les unes des autres, ce qui ralentira ses activités nationales. Cette procédure permettra en même temps de renforcer le contrôle des organes locaux du parti sur les activités littéraires : il en sera ainsi du mensuel *Host do Domu*, édité à Brno. La seule incertitude concerne pour le moment l'Union des écrivains slovaques, que M. Hendrych a semblé vouloir abaisser, elle aussi, au rang de « branche » provinciale. Cette attitude est d'autant plus insolite que les écrivains slovaques, mécontents de n'avoir pas été associés, à leurs yeux, à la campagne de leurs collègues tchèques pour les libertés politiques, ont joué un rôle extrêmement modeste pendant et après le congrès des écrivains, ce qui leur

a valu les ménagements des autorités. Quoi qu'il en soit, le compte rendu des déclarations de M. Hendrych est jugé « obscur » à Bratislava. « *Il s'agit peut-être d'une erreur typographique* », déclare-t-on avec optimisme à l'Union locale des écrivains ...

Une solution « à la polonaise » ?

On semble donc s'orienter vers une solution « à la polonaise » du conflit : à l'instar de ce que M. Gomulka a partiellement réalisé à Varsovie, M. Novotny et ses adjoints espèrent voir le calme régner du côté de leurs écrivains en « atomisant » leur organisation, en réduisant leurs activités collectives et en muselant les organes qui leur servaient de plate-forme : il ne restera plus, après cela, qu'à agir à titre individuel contre les « entêtés ». Mais il y a encore beaucoup à faire, car en face des intellectuels « tacticiens » qui, en Slovaquie notamment, déplorent les « scandales » du congrès des écrivains en juin, beaucoup plus nombreux précisément sont les « entêtés » ; pour ces derniers le congrès a été beaucoup moins le motif que le prétexte de la répression : les attaques incessantes contre *Literarní Noviny*, remarquent-ils, l'aggravation constante d'une censure que la loi sur la presse, adoptée il y a un an, aurait du pourtant adoucir, le langage menaçant des officiels, tout cela laissait prévoir que la « récréation » offerte aux écrivains à l'occasion du congrès serait la dernière. Il n'y a donc rien à regretter.

C'est ainsi, en tout cas, que se comportent les principales victimes de la campagne actuelle : non content d'avoir été ménagé par les autorités — qui se sont limitées à un blâme à son endroit, — l'écrivain Pavel Kohout a prononcé vendredi, en présence de M. Hendrych, un violent réquisitoire contre ce dernier et M. Novotny, qu'il a accusés d'avoir informé de manière tendancieuse le comité central. Il a exigé la réunion d'une nouvelle session du « Parlement du parti », avec sa participation et celle des trois exclus. Il est probable qu'il devra être exclu lui aussi du parti. De même l'on parle maintenant de l'éventualité d'une procédure pénale contre M. Vaculik, le plus résolu des opposants, à la suite d'une interview explosive à un journal américain.

On sait pourtant que la direction du parti s'est trouvée divisée au moment de passer à la répression : en face des « durs », que conduisait notamment M. Chudik, président du Conseil national slovaque, des hommes comme MM. Dolansky, le vétéran des membres du présidium ; Cernik et Kolder, responsables de l'économie, ont plaidé la modération à l'égard de *l'intelligentsia*. L'attitude des deux der-

niers, de M. Cernik notamment, qui passe maintenant pour un ardent partisan de la réforme économique après l'avoir accueillie avec méfiance, est caractéristique : les réformateurs ne souhaitent pas voir s'ouvrir un « second front » du côté des intellectuels (leurs alliés jusqu'ici) au moment où des mesures impopulaires s'imposent dans l'ordre social et économique. Entre ces deux tendances on prête à MM. Novotny et Hendrych une position centriste favorable au rétablissement de « l'ordre », bien entendu, mais soucieuse de contenir dans une certaine mesure la poussée anti-intellectuelle qui monte des profondeurs de l'appareil.

De toute manière, il faut bien dire que la répression était inévitable : le souvenir du cercle Petoefi en Hongrie, qui, encore aujourd'hui, hante la mémoire de tous les dirigeants communistes de par le monde et de Mao Tse-toung lui-même, a pu jouer un rôle à cet égard, mais de manière secondaire : à la différence de leurs collègues hongrois, en effet, les écrivains tchécoslovaques ne cherchaient nullement à « descendre dans la rue », et les masses, de l'aveu général, sont plus soucieuses de leur niveau de vie que des problèmes de l'intelligentsia.

La vraie raison est que les audaces de *Literarni Noviny*, l'intrusion des écrivains dans les affaires politiques de la nation, constituaient une anomalie dans une Europe orientale figée dans ses structures, traversée par le vent conservateur qui souffle de Moscou depuis deux ans. Personne ne cache à Prague l'intérêt manifesté par les diplomates soviétiques pour les débats récents des intellectuels : le nom du premier conseiller de l'ambassade d'U.R.S.S., M. Ivan Oudaltsov — qui se trouve comme par hasard avoir été sous-chef du service idéologique de M. Ilyitchev à Moscou, en 1963 et 1964, — est souvent cité. Nul s'ignore enfin que l'incident qui mit le feu aux poudres au premier jour du congrès des écrivains fut la décision prise à la quasi-unanimité de ses membres de lire la lettre de Soljenitsyne contre la censure soviétique. Les dirigeants tchèques, qui n'avaient pas hésité, il y a deux ans, à repousser les critiques de M. Ulbricht contre les activités de leurs intellectuels, ne pouvaient rejeter les protestations de Moscou.

Pour la Tchécoslovaquie, en tout cas, pays de longues traditions démocratiques et paradis des « intellectuels de gauche », le résultat est paradoxal : c'est à ceux-là mêmes qui ont tant contribué, par leur engagement politique, à installer le pouvoir actuel que le parti doit dire aujourd'hui : « *Ne vous occupez pas de politique* ». Le jeu est devenu trop dangereux, moins pour les hommes, qui ont changé, que pour le parti, qui, lui, n'a pas changé, et veut voir dans cette

obstination la preuve de sa sagesse. Egalement illusoire est l'espoir de voir flurir un nouveau conformisme là où ne soufflent plus les grandes idées, mais un conservatisme purement défensif. « *En somme, disait récemment un écrivain de Prague, il nous faut revenir à 1950, mais avec la foi en moins* ».

(*Nezkráceno*)

(*Michel Tatu*)

The Economist

(Londýn) 7.10.1967

WE MUST TALK ABOUT FREEDOM

The review *Literární Noviny* has been the chief outlet for writers who wanted to get their disapproval of the regime off their chest publicly. Not surprisingly, the central committee also recommended that it should be placed under the control of the ministry of culture and information. But this was evidently not considered sufficient punishment. This week there have been reliable reports that the review is to stop publication altogether and its editorial board is to be disbanded; it will be replaced by a new review produced by the ministry of culture.

Now that the Czechs are fully embarked on the uncharted and treacherous waters of economic reform, the regime is naturally anxious to prevent its unsettled intellectuals from dangerously rocking the boat. The introduction of major economic changes at the beginning of this year coincided with the government's decision to set up a ministry of culture and information and give it the job of drumming everyone into line on every cultural front. (In fact, the new ministry, headed by Mr Karel Hoffman, hardly seems to have got off the ground so far.) Before the writers' congress in June the government tried hard with "warnings and frequent admonitions" — Mr Hendrych's words — to prevent the occasion from becoming the damaging demonstration of opposition to government policies which it in fact turned out to be. After the congress there was a long wrangle between the writers and the party over who was suitable to run the union; it was not until mid-September that a compromise arrangement was finally accepted by both sides. After so much insubordination, the party may well have decided that it had given the intellectuals quite enough rope and it was time for a display of toughness.

Although most of the recalcitrant intellectuals are professed communists, the gap between them and the party will clearly not be easily bridged. Czech party leaders insist again and again that opinions alien to socialism and the party cannot be tolerated and that it is for the party to define what is, and what is not, tolerable. They complain that the writers are in effect denying the party any role in cultural affairs at all. "The ideological attitude of the criticised writers," declared Mr Hendrych last week, "is at fundamental variance with the policy of the communist party" because it leads to a demand to "negate the role of the party in the field of culture." But the feeling that seems to be at the bottom of the writers' dissatisfaction is a sense of insecurity.

So long as the party claims to be omnipotent, there can be no real guarantee of freedom of expression; only the rule of law (not the rule of the party) can give that. One of the speakers at the writers' congress referred to the regime's annoyance at their constant talk of freedom. "It does not understand," he added, "that freedom exists only in places where one does not need to speak about it." The party's actions last week do not suggest that it has taken the advice to heart.

(Nezkráceno)

(Londýn) 9 9.1967

People in the West, particularly in Britain and America, may wonder why writers are so important in Moscow, Warsaw and Prague. In Britain, after all, brushes with the Lord Chamberlain are usually over four-letter words. But in Russia, and the whole of eastern Europe, there is a long tradition of regarding writers as the conscience of the nation. In the nineteenth century novelists and critics struck out on all sorts of moral, political and social issues. They did so, and were expected to do so, largely because there were so few other channels of free expression. Writers could smuggle through, in allegory and straight fiction, what politicians were not allowed to say. In a way, they were a substitute for a legal opposition, and literature was a substitute for politics.

The problem vanished with Stalin, who tolerated no dissent whatsoever. It re-emerged after his death, when the leaders of the European communist world decided, for various reasons, to give more scope to intellectuals — but not to political debate. The trouble began. It is possible to silence a writer, or even to order him to write to measure. It was more difficult to tell an artist to use his creative imagination but keep it "within limits," particularly since these limits were never defined. How should he mix what his political

masters call "positive" and "negative" ideas? At which level of the hierarchy should he refrain from criticising officials? And in any case an island of relative literary freedom cannot be isolated from the life of the country at large. Why should a writer be allowed to criticise, say, the army or the civil service when a party member cannot do the same in his local party group?

(...)

How the cautious Czechs got out in front is a fascinating puzzle. It may be that this is a case of the zeal of latecomers. It may be that the success of some liberal minded economists in Czechoslovakia in forcing economic reform on the government has encouraged other intellectuals to break loose. In any case, the course of events seems to have followed the classic pattern. In recent years Czech artists have gradually been given more room for manoeuvre. They have, in particular, produced some beautiful and not very marxist-minded films. Presumably the appetite grew with eating. When President Novotny decided that things had gone too far, the writers were no longer in an obedient mood. The writers' congress at the end of June brought the first rumblings of the storm.

(...)

The government may stifle this particular protest. Yet the struggle will go on in Czechoslovakia and in the rest of eastern Europe, because the communist governments no longer wish to resort to Shaw's extreme form of censorship. They cannot revive Stalin's tyranny. Books will remain political dynamite in the communist world so long as it remains impossible to debate controversial issues openly at party congresses or in parliament. The arrival of that degree of liberty is not for tomorrow. But, until it comes, the communist rulers have reasons of self-interest for answering arguments with arguments, not with prison sentences. Otherwise they run the risk of turning the fight against censorship into a fight against the regime.

FRANKFURTER-ALLGEMEINE ZEITUNG (Frankfurt) 23.10.1967

A. R. Prag, 22. Oktober. Zu einem offiziellen Besuch begibt sich der tschechoslowakische Ministerpräsident Lenart an diesem Montag nach Paris; er wird von einer Delegation hoher Partei- und Regierungsfunktionäre begleitet.

(...)

Man hofft in Prag, dass Lenart, der als Vertreter eines undoktrinären und pragmatischen Kurses in der Partei gilt, einiges vom Ansehen der Prager Regierung — vor allem bei der extremen französischen

Linken — wiederherstellen werde. Die letzte offizielle tschechoslowakische Delegation in Paris, eine Gruppe linientreuer Schriftsteller, die am 3. Oktober dem kommunistischen Dichter Aragon zum 70. Geburtstag hatte gratulieren wollen, war von diesem äusserst unwirsch empfangen worden.

Er werde, so erklärte Aragon damals, jede weitere Veröffentlichung seiner Werke in der Tschechoslowakei untersagen, wenn man den Prager Schriftsteller Liehm weiterhin nicht in Frieden lasse. Liehm, der zu dem Kreis der nach dem Schriftstellerkongress aus der Partei ausgestossenen Publizisten und Redakteure der Wochenzeitung „Literární Noviny“ gehört, war kurz zuvor auf dem Prager Flugplatz in einem Flugzeug, das ihn für eine Vortragsreise nach Stockholm hätte bringen sollen, vorübergehend festgenommen worden. Seitdem ist ihm der Pass entzogen, und er lebt ohne Anstellung in Prag und darf das Land nicht verlassen.

TÉLEGRAMMES

(Paříž) 25.10.1967

Monsieur Jean-Paul Sartre, Paris

Monsieur Louis Aragon, Paris

La rédaction de la revue soussignée spécialisée dans les affaires culturelles tchécoslovaques prend la liberté de vous rappeler la situation difficile de nombreux écrivains tchèques notamment messieurs Antonín Liehm, Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Jan Beneš. Selon les dernières nouvelles leurs positions officielles et personnelles ne feraient que se détériorer encore.

Il ne faut pas oublier que tous les appels pour une amnistie de Jan Beneš sont restés sans résultat. Nous sommes convaincus que votre intervention en leur faveur auprès du premier ministre tchécoslovaque monsieur Joseph Lenárt actuellement en visite officielle en France serait d'une grande portée et vivement appréciée par les intellectuels en Tchécoslovaquie. Svědectví (Témoignage) 6 rue du Pont de Lodi, Paris 6c.

Der Exil Pen Club für deutschsprachige Länder im Internationalen Pen Club hat in der Bad Godesberger Redoute die diesjährige Generalversammlung abgehalten.

Im Namen des Vorstandes richtete der wiedergewählte Präsident K. G. Werner an den Präsidenten Dr. Dolf Sternberger und den Ehrenpräsidenten des deutschen Pen Zentrums der BDR Dr. Erich Kästner sowie an die Ehrenmitglieder des Exil Penclubs: Franz

Theodor Czokor, Robert Neumann, Dr. Rudolf Krämer-Badoni folgendes Telegramm :

„ Der Exil Penclub registriert mit Besorgnis die erneute Verfolgung und Einkerkерung der Tschechoslovakischen Kollegen und bittet Sie, diese beklagenswerte Unterdrückung des schöpferischen Geistes und der Pen-Charta widersprechenden Aktionen mit uns zusammen zu verurteilen.“

INTERNATIONAL P.E.N. RESOLUTION

The Executive Committee of International P.E.N., meeting in Dublin on November 2, 1967, discussed measures taken by the Czechoslovak authorities recently with regard to the Union of Czechoslovak writers, its weekly paper and publishing house, as well as a number of distinguished Czechoslovak writers. These measures necessarily give the impression of being serious limitations of freedom of expression. The Executive Committee wishes to express its solidarity with Czech and Slovak writers in their present predicament and to record its heartfelt desire that relations between these writers and the authorities be established in a spirit which conforms to the International Charter of P.E.N.

The text of this resolution shall be sent by the International President, Arthur Miller, and the Secretary General, David Carver in telegrams addressed to the Czechoslovak P.E.N. Centre, the Union of Czechoslovak Writers and the Czechoslovak Ministry of Culture and Information.

Le Monde

(Paris) 8.11.1967

Le comité exécutif du Pen Club International s'est réuni le 2 novembre à Dublin. Il a examiné un rapport envoyé par son président, M. Arthur Miller, de retour d'U.R.S.S., et qui, après des entretiens avec des dirigeants de l'Union des écrivains soviétiques, annonce qu'« il n'y a aucun espoir » de prochaine liberté pour les écrivains Siniavski et Daniel. M. Miller estime, pour sa part, qu'il est donc « *tout à fait exclu* » de se pencher sur le problème, posé depuis longtemps, d'une éventuelle adhésion des écrivains Soviétiques au Pen Club international.

Le comité exécutif a également adopté une motion sur la situation des écrivains en Tchécoslovaquie et des mesures prises contre eux à titre individuel ou collectif.

Ces mesures, proclame la résolution, « donnent nécessairement l'impression de constituer de sérieuses restrictions à la liberté d'expression. Le comité exécutif désire exprimer sa solidarité à l'égard des écrivains tchèques et slovaques dans cette délicate situation et souhaite de tout coeur que d'harmonieux rapports s'établissent entre eux et les autorités officielles, dans un esprit conforme aux termes de la charte internationale du Pen ».

Le délégué bulgare a voté contre la résolution et le délégué tchécoslovaque s'est abstenu. En revanche, les délégués de Hongrie et de Yougoslavie ont voté en faveur de ce texte, adopté à une grande majorité.

Le comité exécutif s'est penché ensuite sur les cas d'écrivains incarcérés, notamment en Grèce, au Nigéria, en Espagne et en Tchécoslovaquie.

Neue Zürcher Zeitung

(Curych) 5.11.1967

Am 2. November tagte in Dublin der *Executivausschuss* des Internationalen PEN-Klubs. Nach einer Aussprache über die Situation der tschechoslowakischen Schriftsteller wurde eine Resolution verabschiedet, durch die der Bühnenautor *Arthur Miller* und der Generalsekretär des Klubs, *David Carver*, beauftragt wurden, an den tschechoslowakischen Kultur- und Informationsminister ein Telegramm zu schicken. Darin gibt der Internationalen PEN-Klub „seinem tiefen Bedauern“ über die kürzlich ergriffenen Massnahmen gegen den tschechoslowakischen Schriftstellerverband, dessen Wochenzeitung „*Literarni Noviny*“ und dessen Verlagshaus Ausdruck. Die Resolution wurde mit grossem Mehr angenommen, wobei auch die ungarische und die jugoslawische Delegation dafür stimmten. Der tschechoslowakische Delegierte, *Frantisek Vrba*, bestätigte, dass die Situation der Schriftsteller in der Tschechoslowakei ernst sei; ihr Kampf gelte einem „sozialistischen Humanismus“. Bei der Abstimmung enthielt sich Vrba der Stimme.

Im weitem wurde das Schicksal der sowjetischen Schriftsteller *Sinjawski* und *Daniel* erörtert. Arthur Miller liess in einem Brief wissen, dass er kürzlich über diese Frage mit Vertretern des sowjetischen Schriftstellervereins gesprochen habe. Leider besteht laut Miller keine Chance einer Amnestie, die sich auch auf Sinjawski und Daniel erstrecken würde. Angesichts dieser Umstände sei eine Mitgliedschaft sowjetischer Schriftsteller im PEN-Klub gegenwärtig nicht opportun. Ebenfalls zur Sprache gelangte das Problem der sich

zurzeit in Prag in Haft befindenden Schriftsteller, darunter *Jan Benes*. Es wurde beschlossen, dass der PEN-Klub auch diesbezüglich noch vor dem 1. Januar 1968 in Prag eine Demarche unternehmen sollte. Würde Benes nicht inner nützlicher Frist freigelassen, so wäre nach Aussagen von Vrba der tschechoslowakische Schriftstellerverein bereit, für ihn eine Garantie zu übernehmen, so dass die Behörden eine „*Entlassung auf Ehrenwort*“ ins Auge fassen könnten.

(Londýn) 3.11.1967

The executive committee of International Pen meeting in Dublin today discussed the repressive measures being taken by the Czechoslovak authorities against the Union of Czechoslovak Writers, its weekly paper and its publishing house as well as against several distinguished Czech writers.

The committee adopted a resolution directing Arthur Miller international president of Pen to express deep concern about the situation in Czechoslovakia.

Neue Zürcher Zeitung

(Curych) 28.10.1967

Vor kurzem sind, wie bereits berichtet, *drei prominente Prager Schriftsteller* aus der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei ausgestossen und ist ein vierter seiner Funktion als Kandidat im Zentralkomitee enthoben worden. Der Fall ist ein Symptom für die Verhärtung des kulturpolitischen Kurses in der CSSR. Im Westen hat man sich gefragt, was für Verbrechen diese *langjährigen Kommunisten* begangen hätten, dass man sie öffentlich demütige, ohne ihnen Gelegenheit zur Verteidigung zu geben. Nun liegt — wenigstens im Westen — der vollständige Text der Reden der ausgeschlossenen Schriftsteller *Iwan Klima*, *A. J. Liehm* und *Ludvik Vaculik* vor, die sie am tschechoslowakischen *Schriftstellerkongress* in Prag gehalten und die ihren Ausschluss aus der Partei zur Folge hatten. In der CSR wurden diese Reden weder publiziert noch sonstwie verbreitet. Die Leitung der KPC beschuldigte die drei Schriftsteller, einen Standpunkt zu vertreten, der mit der Zugehörigkeit zur Kommunistischen Partei unvereinbar sei. Diese Anklage ist verständlich, denn aus dem Text der Ansprachen geht hervor, dass die Autoren *zwei Hauptübel* in der heutigen Tschechoslowakei zu kritisieren wagten — Miss-

brauch der Macht und Missbrauch der Zensur — und sich dabei auf die Rechtsvorschriften beriefen.

(...)

Trotz aller Sympathie mit den rebellierenden Schriftstellern muss eine wichtige Feststellung gemacht werden: alle Parteimitglieder, die am Kongress sprachen, kritisierten zwar die gegenwärtige *Anwendung* des Sozialismus oder Kommunismus in ihrem Land, aber nicht den Sozialismus oder Kommunismus an sich. Jeder betonte seinen unerschütterlichen Glauben an das ursprüngliche idealistische Konzept seiner Ueberzeugungen. Sie sprachen als aufrichtig besorgte Genossen, alarmiert durch die Abweichungen, Fehler, Dummheiten und Grausamkeiten, die im Namen ihrer Ideologie begangen worden sind. Die tschechoslowakischen Schriftsteller, die hier zitiert wurden, wollen bewahren und retten, was, wie sie glauben, den Grundstein zu einer freieren und gerechteren Gesellschaft innerhalb des sozialistischen Systems bilden könnte. Liehm verstieg sich in seiner Rede sogar zu der Hoffnung, dass der tschechische Sozialismus vielleicht sogar als „künftiges Vorbild für die ganze Welt“ dienen könnte.

Dass Parteigenossen mit solchen Auffassungen aus der Partei ausgeschlossen wurden, nur weil sie Ansichten vertreten, die mit denen eines linientreuen Kommunisten „unvereinbar“ sind, zeugt für die *ideologische Erstarrung* der gegenwärtigen Parteileitung. Diese fand ihren Sprecher in dem Dogmatiker *Milan Lajtschiak*, einem mittelmässigen Schreiberling, der ein Lieblingskind des Regimes ist. In einer wütenden Attacke gegen seine Kollegen schrie Lajtschiak in den Saal: »Ihr sprecht hier von Stalinismus. Ich sage, dass dieser Ausdruck einem fremden Wortschatz entliehen ist. Dahinter verbirgt sich das Wort „Terror“. Aber für dieses Prag, für unser Prag, haben Soldaten der Roten Armee mit den Worten auf den Lippen gekämpft: „Für die Familie, für Stalin...“ « Und er fuhr fort: „Genosse Solschenyzzin ist nicht hier, um zu bestätigen, ob sein in „Le Monde“ veröffentlichter Brief echt und hier erstmals vorgelesen worden sei... Was euer Gewissen anbetrifft, liebe Freunde... Ja, unglücklicherweise verlangt die gegenwärtige Lage die Aufrechterhaltung der Zensur. Ich verlange sie auch für mich selbst... Die Veilchen, welche diese Halle zu parfümieren scheinen, duften nicht, nein, sie stinken!“

Die Ausschlüsse bewiesen, dass die gegenwärtige tschechische Parteileitung, repräsentiert durch Apparatschiks wie *Novotny* und *Hendrych*, mit dem Rücken zur Wand kämpft. Trotzdem werden die Schriftsteller mit zunehmenden Schwierigkeiten, ja vielleicht sogar mit Verfolgung zu rechnen haben. Ihr Forum, die kühne Wochenzeit-

schrift „Literarni noviny“, ist ihnen verlorengegangen. Aber was sie sagten, wurde in der ganzen Welt gehört, und — trotz allen Einschränkungen — auch in ihrem eigenen Land. (Pavel Tigrid)

THE TIMES

(London) 19.9.1967

THE INTELLECTUAL FERMENT IN CZECHOSLOVAKIA

It seems likely that Czechoslovakia is now in for a period of stricter ideological discipline and tighter curbs on free expression. The fiftieth anniversary of the Russian revolution is part of the excuse for a reaffirmation of faith. The struggle to introduce the new economic system is threatening the party's cohesion and control, which makes it more than ever anxious to keep control in other spheres. Above all, the intellectuals themselves are in a state of extraordinary ferment.

But the struggle is not simply a confrontation between intellectuals and the party. It is taking place within the party itself, and among the intellectuals. There is an infinite variety of attitudes in both main camps.

While generalizations break down immediately one meets individuals; it is broadly true that what the most active rebels are demanding — in many different ways and degrees — is not just freedom of artistic expression but a genuine reexamination of the whole meaning of socialism. This, I believe, is the real significance of what is going on in Czechoslovakia at the moment.

(...)

Plea for debate

Apart from these people there are younger ones who have been imbued at school with all the ideals of socialism and who now find that reality does not live up to their expectations. And then there are those who have never believed in the system.

Few have blueprints for an alternative. All they seem to agree on is the need for the sort of genuine renewal and examination that can come only from really free and open discussion. They feel that the party's attempts to dictate opinion and suppress open discussion are no longer appropriate (if they ever were) to a sophisticated country facing complex problems never dreamed of by Marx and Lenin. They want open debate. They are worried about the use of power without sufficient controls. They are beginning to doubt the ability of the party to renew itself from within, to encourage excellence, and

to adapt itself to the present day. They are passionately concerned with simple things like justice and truth and human dignity.

They want freer contacts with the rest of the world. And as they feel the clamps coming down again after a few years of considerable freedom they remember how they were duped by Stalin, and feel a moral obligation to prevent a reversion to anything similar. Above all, they feel there should now be more to show for 19 years of socialism and they want to know what has gone wrong. (...)

Meanwhile, the main roots of the problem remain. The system has reached a stage where it no longer relies on police terror, but has yet to find an effective alternative. It has done some rethinking in the economic field and hopes that material incentives and some aspects of a market economy will do the trick. But it has rejected the political reforms that were supposed to accompany the new economic system. Many people believe it cannot afford to do this. In short, the party must eventually decide between returning to a system of terror (which would be extremely difficult, and in my view unlikely), of slowly moving on to some form of democracy, which will be scarcely any easier.

The intellectuals are trying to take advantage of this indecision to give a powerful push towards the second alternative. Hardly surprisingly the party apparatus, with its interest in maintaining control, resists. It no longer propagates the old doctrine that all culture should propagate the party ideology. Indeed, it has allowed a lot of freedom, especially to film makers, who have had a wonderful flowering, free of both ideological and commercial pressures.

But this phase now seems to be ending. The film makers are dismayed by new commercial pressures. The writers, apart from their political feelings, are impatient with the lengthy uncertainties of getting published and oppressed by the feeling that ultimate control still lies in the hands of people who do not understand them.

So far as doctrine is concerned they seem to feel that, instead of being told to engage in politics, they are being told to keep out. This is clearly an impossible demand in a system where any view of life has political implications. It is also impossible in a central European country with a long tradition of literary engagement and an absence of any real political life for nearly 20 years.

Somehow and somewhere, in the present stage of Czechoslovak development, there has to be a debate of real fundamentals. If it does not take place in parliament or in the party apparatus it will continue to bubble away in the writers' union. In the long run the party may well discover that it needs the debate, and needs the writers who now conduct it.

(Richard Davy)

Milí přátelé,

Je několik událostí uprostřed roku 1967, které z období, jemuž se již dávno běžně říká okurková sezóna, učinily politicky horké léto. Jsou to události, které na sebe soustředily pozornost vedení strany, které rozhýbaly naši veřejnost k diskusím až neobykle živým a které zřejmě měly nemalý ohlas ve světě (o tom mohu hovořit s jen částečnou znalostí, pokud se mi jako veřejnému pracovníkovi přehledy o zahraničním tisku dostanou do rukou; normální občan se o tomto ohlasu z našeho tisku, rozhlasu a televize nedoví prakticky vůbec nic).

Mám na mysli tyto události:

1. sjezd spisovatelů
2. Mňačkův odjezd do Izraele
3. několikrát střílení na čs.-rakouských hranicích
4. proces proti Tigridovi a Benešovi

Sestavil jsem tyto události podle intenzity vlivu na naše veřejné mínění. Je přirozené, že tato intenzita není měřena vědeckými metodami — takový výzkum veřejného mínění u nás neexistuje. Je to pouze mé hodnocení, které není ničím jiným než mou koncentrovanou zkušeností. Zároveň si jsem vědom, že byly i jiné události — větší či menší důležitosti, dlouhodobého i krátkodobého významu (uzavření dohody s Německou spolkovou republikou, záhadná smrt amerického židovského činitele, změna rozhodnutí o stavbě metra v Praze, atd atd). Vybral jsem však jen ty, které se zdají být zvlášť charakteristické pro napětí uvnitř naší společnosti a které u některých lidí doma a možná i v zahraničí vyvolávají dojem, že jsme na pokraji velmi prudkých a radikálních změn. Když se s takovou reakcí setkáváme, má pro nás, kteří se podílíme na politice komunistické strany, význam nastaveného zrcadla. Nutí nás přemýšlet. O sobě samých. O společnosti. O straně. O vývoji uvnitř našeho státu.

Pokusme se tedy z tohoto hlediska přemýšlet a zkoumat události, jež jsem uvedl. Každá z nich nezapůsobila jednorázově. Vracela se do vědomí veřejnosti ve vlnách. Je přirozené, že tyto vlny působení budou jako vždy slábnout, až zmizí, překryty jinými vlnami. Ale závažná a do značné míry základní otázka je, co z těch událostí zanechá stopu trvalou — ať třeba přímo v politické praxi, nebo » jen « ve vědomí veřejnosti.

Začnu událostí poslední (poslední nikoli podle času, ale podle mého žebříčku). Zdá se, že vedení strany dalo podnět k tomu, aby se proces proti Janu Benešovi spojil s Pavlem Tigridem z jednoho prostého důvodu: vedení strany chce zastrašit lidi, kteří jezdí za hranice. Aby se nescházeli s emigrantem, jehož činnost je přinejmenším provokuje. A nejen nescházeli, ale aby mu nedodávali materiály, jež vedení strany chce před veřejností utajit a jejichž publikování ve *Svědectví* je znervozňuje, kompromituje a i ohrožuje. Sotva se jim podaří tohoto cíle dosáhnout. Lidé, kteří jsou ochotni dodávat do *Svědectví* i stranicky tajné materiály, nepokládají to za zradu toho, v co věří, za co zápasí, ale právě naopak. Domnívají se, že je to jedna z cest, jak — krátce řečeno — pomáhat dobré věci: socialismu takovému, v němž by bylo lidem dobře, v němž by měli zajištěnu hmotnou i morální budoucnost. — Na druhé straně krátkozrakost těch, kteří rozhodli o inscenování procesu proti Tigridovi, způsobila, že se Tigridovi a *Svědectví* u nás dostalo takové publicity, že kdyby to byla placená inzerce, přišla by nepředstavitelně draho. Efekt procesu »Tigrid a spol.« ve veřejném mínění může mít jen bumerangový charakter.

Střelení na rakouských hranicích se dotýká každého z nás. A dotýká se nás bezprostředně, velmi citově. Naši lidé s tím hluboce nesouhlasí. Stydí se. Protože prostě vědí, že na bezbranné se nestřílí. Vyvolává to v nich děsivé otázky: Kdo to v historii u nás střílel na bezbranné? Kdo si troufl střílet na děti? A vůbec není z toho lidského hlediska podstatné, zda kulky dopadají na naše či rakouské území. Tato otázka jen vytváří konfliktní situaci mezi Československem a Rakouskem. Reakce naší vlády na tyto události decimuje veřejné mínění, morálně demobilizuje, protože je zbavuje morálního práva rozhořčovat se nad zvěrstvy, páchanými někde za hranicemi. Náš tisk je v této chvíli — bez ohledu na příčiny — mravně netečný. Nikdo přece není schopen vymyslet si racionální zdůvodnění tohoto střelení. Hranice se přece vždycky chránily a chrání před útoky z venku.

Mňačkovy prohlášení ve *Frankfurter Allgemeine*, ve Vídni a v Izraeli do značné míry působilo jako bomba v aparátu strany. Byla to událost, nad níž se každý funkcionář zamýšlel. Hovořilo se o ní všude ve veřejnosti. Mňačko má jméno. Ví se o něm, že to je komunistický publicista, bojovný straník. Hlasy k tomu, co učinil, jsou různé. Najdou se lidé — a kupodivu zejména mezi pracovníky strany — kteří se zamýšlejí nad tím, co proti Mňačkovi učinilo vedení strany. Vyslovují hluboké pochybnosti o správnosti »exkomunikování« Mňačka ze strany i ze státního společenství. Mluví o tom, zda nejsme svědky zrodu jakéhosi českého novodobého »Raskolnikova«, který v 30. letech vydal v Paříži otevřený dopis Stalinovi a který teprve nedávno byl rehabilitován. Přeloženo jinými slovy: Mají pocit, že pravdu má Mňačko a že mu to přiznáme až po mnoha letech. Ale jsou i jiní, kteří pokládají Mňačkovy rozhodnutí za vyvrcholení exhibicionistických činů, poznamenávajících celou jeho více než dvacetiletou činnost.

Nikde v poválečné historii pravděpodobně nenajdeme něco podobného, jako je Mňačkův čin. Ať měl Mňačko jakékoli chyby, ať oplýval sebevětším radikalismem, ať si dnes o něm myslíme cokoli — sotva kdo bude pochybovat, že jeho rozhodnutí je činem par excellence politickým. A rychlé zbavení občanství je jen projevem strachu utkat se s Mňačkem přímo. Mňačko v dohledné době nebude mít možnost obhajovat své názory, svá stanoviska přímo v Československu — vedení strany bude usilovat o to, aby Mňačko upadl v zapomnění.

Průběh spisovatelského sjezdu vypadal zcela jinak, než vedení strany přirozeně chtělo a než jak to ústy Hendrychovými ladilo. Vedení strany chtělo klid zbraní. Proto samo útok nezačalo. Chtělo ukázat, že se vztah mezi vedením strany a politicky nejaktivnější oblastí umělecké fronty stabilizoval a uklidnil. Ovšem stejně jako v případě Mňačkové i pro průběh sjezdu se stal krizovým momentem postoj vedení strany vůči Izraeli. Urážející přímočarost, projevená v očividně neobjektivně hodnocení situace na Blízkém východě, popudila mnoho občanů, zejména když cítili a často si uvědomovali naši závislost na postoji sovětské vlády. Náznaky, že spisovatelé projeví nesouhlas s politikou vedení strany, byly zřejmě a prokázané již před sjezdem. Sjezd dokumentoval nikoli pouze existující rozpor mezi velkou částí spisovatelů (přirozeně takřka vesměs komunistických) a vedením strany, ale dokázal, že tento rozpor zesílil.

V čem je možno vidět ono zesílení? Zůstával-li minulý rozpor, na úrovni zápasu o takzvaný prostor pro tvorbu, tedy pro svobodu uměleckého projevu, letošní se posunul do převážně politické sféry: veřejně se vyslovila hluboká pochybnost o dnešním modelu socialismu v Československu a vyslovila se zároveň obrysová představa jiného modelu socialismu, který by nebyl popřením demokratických svobod, ale naopak jejich zajištěním (v projevu L. Vaculíka). Zároveň na sjezdu byla — u nás zřejmě poprvé v poúnorové době — ostře kritizována zahraniční politika vlády (v projevu P. Kohouta).

Z hlediska vývoje u nás je to událost velkého významu. Událost, kterou markantně podtrhl ještě Mňačko svým protestním odchodem do Izraele a prohlášením, v němž — i když zdaleka ne tak programově jasně jako Vaculík — odsoudil podobu socialismu, jaký u nás existuje. Proto tato událost tak silně zneklidnila vedení strany. Mluvili o tom Novotný, Hendrych i *Rudé právo*. Ideologické oddělení ÚV při té příležitosti hodnotilo vývoj ideologické práce za poslední desetiletí jako neustálé kolísání, jež již konečně musí přestat. Je jistě charakteristické, v čem ideologické oddělení — a nesporně vedení strany — hledá východisko z neutěšené situace. Vůbec neprovedlo analýzu politické reality, z níž rostou konfliktní situace, z níž se zrodilo odcizení mezi vedením strany na jedné straně a masou straníků a ostatního obyvatelstva na straně druhé. Východisko se hledá v jakési nové podobě ideologické kampaně, v níž významnou roli mají sehrát stranické organizace v okresech a krajích. Aniž se to přímo specifikuje, jde tu zřejmě o snahu aktivizovat v okresech

takové organizace, které by byly ochotny — jako před časem v Ústí nad Orlicí — vyslovovat nefundované a primitivní kulturně politické postuláty. Že něco podobného je absurdní, vědí u nás politicky uvážliví lidé již dnes. Vědí, že to v nejllepším může vést jenom k hlubší roztržce mezi kulturní frontou a vedením strany, při níž by pravděpodobně energičtěji vystoupili i ti kulturní pracovníci, kteří dnes usilují o zabránění otevřeného konfliktu a kteří vidí řešení v kompromisním postoji: nebojovat proti vedení strany a snažit se ho přesvědčit o nutnosti hlubší a rychlejší demokratizace u nás.

Je pochopitelné, že to vše, co se u nás děje, má nemalý ohlas v zahraničí. Kdyby se u nás ve veřejnosti tento ohlas dobře znal, je evidentní že by ohlas zpětně odehrával svou roli, že by přispěl k akcelaraci myšlení našich lidí. Ale v dnešní situaci může mít tento ohlas jen nevalný význam pro vývoj u nás. Nás proto musí zajímat především to, jak samy události horkého léta 1967 mohou mít vliv na změny u nás.

Změny — to je takové věčné téma posledních týdnů a měsíců a snad již i roků. Stálé téma, které se naléhavě vrací v rozhovorech intelektuálů: umělců, ekonomů, historiků, sociologů, filosofů, právníků, novinářů, techniků. Pravděpodobně nejvážnější a nejhlubší rozhovory na toto téma vedou ekonomové a sociologové. Přirozeně otevřeněji v uzavřené společnosti, i když to vůbec nevyklučuje i vystoupení veřejná (na konferencích, seminářích, školeních a sporadicky i v tisku a v rozhlase).

Už to, že se přímo mluví o potřebě změn, je sama velká změna. Před dvěma, třemi roky se prakticky jen kritizovalo. Odkrývaly se hluboké rozpory uvnitř naší společnosti, především v její ekonomice; vyjevovaly se negativní rysy československé společenské reality. Dnes se jde přece jen dál. Ve stručnosti se dá říci, že se hledá, jak by měl vypadat jiný model socialismu. Vůbec nejde o rozbití socialismu, to jsou jen smyšlenky vedoucích soudruhů. Ale vidí se — aspoň u některých — že drobné reformy málo mění na samotné podstatě dnešního modelu, který zůstává dál stalinský. Je to jen reformovaný stalinský model socialismu, zbavený nejkřiklavějších antihumanistických rysů.

Je obtížné celou škálu různých názorů zobecnit v jedno podstatné. Ale je snad možné říci, že všem rozmanitým názorům jde o jedno společné: jak zajistit demokratickou kontrolu těch, kteří vládnou. S tím souvisí mnoho otázek: demokratické volby, občanská práva, atd atd. Jinak řečeno jde o to, jak institucionálně vyjádřit přirozené rozpory uvnitř společnosti, které jsou dnes uměle zakrývány.

Těmito otázkami se dnes zabývají lidé mimo stranu i uvnitř strany. Hledá se prosím politický model socialismu, který by odpovídal potřebám moderní společnosti. Žádná skupina těchto názorů nepředpokládá zbavení moci komunistické strany. Počítá se, že komunistická strana zůstane stranou vládnoucí. O tom prakticky nikdo nepochybuje. Ale rozpor již vzniká s otázkou, zda komunistická strana má být jedinou politickou stranou. Jsou názory, které přímo počítají s další socia-

listickou stranou, tedy se stranou, jež by mohla vytvářet jakousi opozici straně vládnoucí. To znamená, že jsou názory, které v československých podmínkách počítají — hodně zhruba řečeno — s obměnou anglického systému. Druhá strana by nemohla být protisocialistická, ale stála by stejně pevně na půdě socialismu jako vládnoucí komunistická. Byla by však veřejným kontrolorem a kritikem vládnoucí strany. A byla by zároveň zárukou demokratických svobod uvnitř socialismu, nikoli proti socialismu.

Jiná skupina názorů možnost druhé strany vylučuje jako nereálnou. Vychází z historické zkušenosti, že strana, která jednou dosáhla monopolního postavení, sama neustoupí, nevzdá se svého výjimečného postavení. Přitom i této skupině názorů jde o to, jak institucionálně vyjádřit vnitřní rozpory společnosti a různé skupinové zájmy. Odmítá italské řešení, které počítá se systémem více stran a nepočítá s komunistickou stranou jako vedoucí. Dokazuje, že italská skutečnost je jiná, těžko přenosná do Československa. Proto uvažuje o jiných cestách. A za základní pokládá přípustnost a stanovami zaručenou možnost jakéhosi opozičního proudu uvnitř strany — od ÚV až po základní organizace. Přitom počítá s jakousi »odlukou« strany od státu, něco takového, oč se usiluje v Jugoslávii. Vůbec řešení jugoslávské je této skupině názorů velmi blízké. Domnívá se, že i při existenci jedné strany (vnitřně diferencované), která přímo nezasahuje do státních a ekonomických záležitostí, lze zajistit demokratická práva a zaručit hájení skupinových zájmů.

V takovéto podobě přirozeně uvedené skupiny názorů přímo neexistují. Jen snaha po zobecnění mne vedla k vytvoření těchto dvou myšlenkových schemat. Jinak ve skutečnosti jsou tyto názory promíchány a rozprostřeny na dost velkém prostoru. Jsou to spíš jen myšlenkové tendence, které zatím sotva mohou mít reálnou společenskou účinnost. Ale existují. A již tato existence něco znamená.

Proto je třeba dnešní situaci charakterizovat tak, že v očích veřejnosti současný model socialismu zcela zkrachoval. A pozitivní je, že se objevuje hledání modelu nového. Zatím program tohoto nového modelu není podrobně vypracován. A hlavně se takřka nepromyšlejí cesty a prostředky, jakými tohoto nového modelu dosáhnout. Tady se zatím naráží na bariéru, kterou představuje vlastně velmi malá politická zkušenost nositelů progresivních názorů a zároveň i velmi malá chuť k politické aktivitě, k přijímání stranických a veřejných funkcí.

A nyní se můžeme vrátit k původní otázce: Zda události horkého léta 1967 urychlí změny, vedoucí k přestavbě dnešního modelu socialismu v model nový, zajišťující demokratická práva občanů i různých skupin, v model, v němž by zákony byly jasné a platily by pro každého a v každém případě, v model, v němž by byla zajištěna veřejná kontrola moci. Jsou naivní názory — ať vyjadřované u nás nebo za hranicemi — že horké léto přiblížilo režim v Československu ke zhroucení. Režimy se

přece nehrouťí samy od sebe — ani ty nejhorší a nejslabší. Vždycky ke zhroucení musejí být vytvořeny podmínky a potom tu musí být organizovaná politická síla, která by proti režimu vystoupila aktivně a povolila jej. Nic podobného v Československu není. Nikdo v Československu si nepřeje rok 1956 v maďarské podobě. Je tu jen touha po změně. Po změně k lepšímu socialismu, ekonomicky efektivnějšímu a politicky spravedlivějšímu. A spravedlnost taky znamená, aby lidé mohli jezdit za hranice, kdy chtějí a kam chtějí, aby nemuseli hloupě a nedůstojně utíkat ze své země a nechat se na hranicích ostřelovat jak zajíci. Protože vlast musí znamenat volnost pohybu. Spravedlnost taky znamená, aby spisovatelé nebyli zbavováni svých občanských práv, když se rozhodli hájit svůj názor, který je jiný než stanovisko vlády.

Po takovém socialismu se u nás touží. A taky přemýšlí. Hledá se jeho konkrétní politická podoba. Co odeznělo na spisovatelském sjezdu i v prohlášeních L. Mňačka se sotva promítne přímo do politické praxe; ale ta stanoviska, ty názory a ta východiska tu jsou, veřejně vyjádřena. Budou působit postupně na všechny intelektuály. Pozvolna se budou různými spleťitými cestami dostávat do mínění široké veřejnosti. Působí přímo i na ty, kteří dnes rozhodují, kteří sedí v nejvyšších stranických orgánech a ve vládě.

Vaculřkovo vystoupení a Mňačkovo rozhodnutí, projevy Kunderovy, Kohoutovy, jsou přímo politické činy, které sehrají možná v nevelké míře určitou roli příkladu — příkladu občanské statečnosti a poctivosti.

To všechno může být a nejspíš bude. Ale uvolňování dnešního modelu socialismu a jeho přeměna představují dlouhodobý proces. Nový model nebude výsledkem náhlého zlomu, ale procesu, který může být urychlován mnoha činiteli — vnitropolitickými i mezinárodně politickými. V něm nepůjde o zápas proti komunistické straně, ale proti jejímu dnešnímu vedení, které opravdovými změnám brání, které jen pozvolna ustupuje — před ekonomickým tlakem i před tlakem politickým (toho nejlepším dokladem je vývoj na kulturní frontě, osudy zakázaných a nakonec přeco jen povolených uměleckých děl). To bude spolupůsobit na krystalizování názorů uvnitř strany, uvnitř jejího ústředního výboru, aby se mohly vyjevit existující názorové rozdíly, které se dosud vždy zahalují, aby se o nich veřejnost nedověděla. To jednak. A potom mnozí straničtí funkcionáři i uvnitř ústředního výboru jen opatrně vyslovují své myšlenky, pokud se radikálně liší od konzervativního stanoviska ve vedení strany, které má dosud převahu.

Lidé uvažující u nás o změnách ve své většině dosud spoléhají na tlak neutěšené ekonomické situace. Jsou toho mínění, že tento tlak neefektivněji bude působit, aby ke změnám v politickém ústrojí došlo. Bylo by mylné si myslet, že je to zcela nový projev jakéhosi ekonomismu. Zastánci těchto názorů obvykle dokládají již živé příklady ze současnosti, jak progresivní prvky nové ekonomické soustavy snižují vliv stranického

aparátu nejen přímo na ekonomiku, ale i v oblasti politického rozhodování. Vznikají nová centra závažného rozhodování v průmyslu, v zemědělství, ve vědě, taková centra, která přestávají být pouhými vykonavateli rozhodnutí stranického aparátu. Takovými vykonavateli přestávají být proto, že přecházejí o peníze, o finanční zájmy, které tato centra chtějí respektovat, protože tato hlediska se dostala do popředí. A přichází-li stranický aparát se svými úzkými zájmy, často již nepochodí, protože nová ekonomická centra řečnou jednoduchou věc: A kdo to zaplatí? V takové chvíli stranický aparát musí ustoupit a tudíž jeho prestiž klesá.

Nechci přeceňovat tento dílčí jev. Ale nemůžeme jej nevidět, nemůžeme přehlédnout, že je to součást procesu přeměny zastaralého modelu socialismu, respektive součást jeho rozkladu.

Ale i těmito vlivy oslabená pozice dosud často neotřesitelného stranického aparátu bude vytvářet příznivější podmínky pro stále otevřenější výměnu názorů uvnitř strany i na veřejnosti, bude umožňovat, aby se nakonec vytvářely názorové skupiny, které nebudou muset mít strach, že budou odsouzeny jako »protistranické«
frakce. Otevřený dialog, to znamená demokratický dialog uvnitř socialismu, je předstupněm k institucionálnímu vyjádření tohoto dialogu.

Tento legalizovaný proud myšlení, protikladného, dialektického, prospěje ekonomice, která bude moci mnohem rychleji hledat účinné, rentabilní formy řízení, prospěje kultuře, která nebude moci být sešňorována zcela nevyzpytatelnými zásahy, protože práva cenzury budou přesně stanovena, uvolní náš tisk, aby se stal nejen zdrojem informací o tom, co se děje doma i v zahraničí, ale aby se stal i obrazem veřejného mínění. Tento proud myšlení probudí právě veřejné mínění ze stavu letargie, v němž dnes do značné míry je. Aby se veřejné mínění opět stalo skutečně aktivním politickým faktorem.

Říkám, že přeměna starého modelu socialismu v nový je dlouhý proces. Právě nad touto otázkou se u nás mnoho diskutuje. Lidé — nikoli jen řadoví občané, ale i vědeckí a političtí pracovníci — si kladou otázku, zda se dočkají socialismu opravdu demokratického, svobodného a humanitního ještě za svého života. Ovšem dost častá skepse oslabuje vůli po aktivní účasti na tomto procesu, vede lidi do soukromí, do omezených zájmů, do politické pasivity.

Letargický stav veřejného mínění, které cítí a často si uvědomuje, že jsme se dočkali něčeho jiného, než jsme chtěli nebo než jsme věřili, je potenciální silou. Ale jen potenciální. Lidé vědí, že by to mělo být jiné, že by to dokonce snad mohlo být lepší — ale nejsou vysloveně nespokojeni. Zhusta si zvykli na to, co je. Někdy se dokonce obávají zničení i progresivních, že by snad těmito změnami mohlo být ohroženo jejich pohodlné » málo «.

Probudit veřejné mínění by mohl jen srozumitelný, jasný cíl: Politický program nového modelu socialismu. A kruhem se dostávám k tomu, že tento program je zatím pouze roztržštěn v převážně soukromých rozhovorech. Náběh k němu je zatím nejjasněji formulován ve Vaculíkově sjezdovém projevu, který je svého druhu morálně politickým prohlášením. Zdá se, že tato základna pro politický program by měla být doplňována jednotlivými analýzami vývoje za poslední desetiletí. V tomto vývoji je totiž nahromaděna zkušenost názorového i taktického zápasu uvnitř strany i mimo ni. Ale je zároveň nahromaděno i poznání, že všechen ten úporný a často k únavě z beznaděje směřující zápas měl své pozitivní výsledky. Něčeho se přece dosáhlo! Názory na změny ekonomického řízení, vyslovené před pěti lety a odsouzené se strašnou vehemencí, se dnes běžně vyslovují veřejně. Umělecká díla, o nichž přední činitelé strany prohlašovali, že se nikdy nedostanou na veřejnost, jsou dnes dílčími jevy celého proudu. Perzekuce »kacířů« je dnes stále nesnadnější. A i když vedení strany sáhne k odvetným opatřením proti spisovatelům, bude to jen dočasný krok zpět. Nikoli zdržení proudu. *Dnešní vedení už nemá sílu zastavit to, co směřuje k přeměně chátrajícího modelu socialismu.*

Tento historický optimismus nemůže mít nic společného s nekritickým očekáváním prudkého zvratu k lepšímu. Je však zároveň účinným lékem proti depresi, vyvolané ztrátou reálné perspektivy lepšího, lidštějšího stavu věcí u nás.

Československo přece není na světě samo. Události v Číně jsou názorným dokladem, kam až do všech důsledků může být doveden stalinský model socialismu — je to doklad ad absurdum. Události v Jugoslávii jsou názorným dokladem, že existují reformní možnosti přeměny stalinského socialismu. Události v Sovětském svazu jsou dokladem, že i tam sílí pocit morální odpovědnosti intelektuálů za budoucí osud země, že i tam roste jejich občanská odvaha. Události v komunistických stranách Itálie a Francie jsou dokladem, že moderní průmyslové společnosti hledají a nalézají zcela jinou představu o politické podobě socialismu, než jak ji u nás dosud známe.

To všechno jsou jen doklady toho, že dnešní i budoucí vývoj u nás a ve světě nedává za pravdu zreformovaným stalinistům, ale těm, pro něž socialismus znamená více demokracie, více svobody, více spravedlnosti a humanity. S pozdravem

Politicus (Brno)

Průmyslník čs. původu, žijící v cizině a jenž si nepřeje být jmenován, daroval tiskovému fondu *Svědectví* 5,000 dolarů. Vyslovujeme mu díky za tento dar, který nám umožní rozšířit a zlepšit naši čediční práci.

Vážená redakce,

upřímně Vás pozdravuji. Blahopřeji k vydání brožury »Jménem Republiky!« — to je další důležitý příspěvek k objasnění socialistické zákonnosti u nás dnes.

Těším se už na příští číslo. Doufám, že shrnete a zhodnotíte události u nás, samozřejmě hlavně 4. sjezd čs. spisovatelů. Z toho, co jsem mohl číst v zahraničním tisku (mimochodem: nebylo toho moc, poněvadž i když od jara se dostane v Praze koupit světový nekomunistický tisk, kdykoli je tam něco zajímavého o nás, tak právě ta čísla nějak do prodeje »nedojdou«), pozoruji, že je mnoho zmatku a že se mnoha věcem nerozumí. K tomu jistě přispěla senzace s tzv. manifestem českých spisovatelů. Bude Vás zajímat, že jakmile zpráva o něm došla do Svazu spisovatelů, začalo se pátrat po podpisových archích, které byly v sekretariátu uschovány od doby, kdy opravdu několik set českých a slovenských spisovatelů, umělců atd. se solidarizovalo s akcí proti zastavení časopisu *Tvář*. Ostatně jste o tom ve *Svědectví* psali. Podpisy byly na volných listech a ejhle, ztratily se a zatím se nikde nenašly. Je to divná záležitost a samozřejmě se hned spojovaly obě věci — tedy ten manifest a záhadné zmizení podpisových archů. Jinými slovy, nevyklučovala se možnost provokace. Podezření se ještě zvýšilo, když se ukázalo, že mezi spisovateli v Praze nikdo o ničem nevěděl. A poněvadž se takto svěřoval přítel příteli, nemohl v tom žádný podvod být, opravdu nikdo mezi spisovateli aspoň trochu známějšími o žádné takové podpisové akci neslyšel. V každém případě i celá aféra s manifestem je jedním z důsledků pitomé politiky strany, která zakázala publikaci zásadních diskusních příspěvků na sjezdu: tak mohl kdokoli — a *právem* — využít toho co na sjezdu bylo řečeno, a sestavit z toho svolání nebo manifest. Neboť ať už je manifest autentický text — byť mnohem menší skupiny, než se uvádí — nebo falsum, odpovídá duchem tomu, o čem se na sjezdu mluvilo.

A to se mi taky zdá být podstatné, všechny řeči o tom, zda je manifest podvrh nebo nebo ne, plané. Situace českých a slovenských spisovatelů a inteligence vůbec je u nás zlá. Při nejmenším vládne velká nejistota, strana se rozhodla inteligenci exemplárně potrestat, aby si jednou provždy nechala zajít chuť na výlety do politiky.

Samozřejmě, že zahraniční novináři dobře nerozumí, oč vlastně běží. Zužuje se to zřejmě na problémy boje o moc, o pozice atd., na mechanismus politické moci. Jistě běží o toto, ale *ne jenom* o toto. Ide o jemnější vztahy, problémy a proměny. I když je někdy velmi nepřijemné, že se slova a obhajoby svobody člověka ujmají lidé, kteří kdysi učinili co mohli pro jejich potlačení — i to je příznačné pro hloubku, sílu a nezbytnost obrody, která se začíná rýsovat, především ovšem v intelektuálních vrstvách. Řez ovšem nejde podle hranic politického přesvědčení, náboženství, specializace atd., ale napříč. To se dobře ukázalo při hlasování a volbách na sjezdu spisovatelů. Po všech těch povznášejících okamžicích, po četbě Solženicynova dopisu, po projevech Kunderových, Vacu-

líkových, Klímy a ostatních, právě ti spisovatelé, kteří mají všelijakou minulost, řemeslníci a oportunisti — ti v okamžiku pravdy, kdy měli svůj souhlas s bouřlivými projevy v sále doložit skutkem, to jest tomu odpovídající *tajnou* volbou členů ústředního výboru Svazu — co udělali? Rozhodli se pro status quo, který jim zaručuje, jediný, jejich renty, jejich zabezpečený příjem: jiné uspořádání života (a třeba jen kulturního, nakladatelského, skutečná soutěž) by všechnu jejich jistotu ohrozila. A tohle platí všude: všude jsou lidé, kteří mají kritický názor, ale kteří jej sotva projeví ve chvíli, kdy by mohli opravdu přispět k nápravě situace, kterou kritizují. Nic jim už obvykle nehrozí, ale mají strach, aby si tím neřezali větev, na které sedí. Většina z nich by opravdu nesnesla prověrku v otevřené soutěži. — A tak jakkoli byl sjezd na jedné straně skutečně jedním z nejvíc povznášejících okamžiků v životě řady přítomných, byl na druhé straně také zrcadlem našeho morálního stavu: víme co by se mělo, ale nejsme ochotni se pro to příliš zasazovat, aspoň ne jako celek. Samozřejmě, někteří se nedali a zápas pokračuje. Ostatní se tato nechut' k akci, obava před odpovědností projevily i na sjezdu. Není to podstatné, ale charakteristické. Když Ptáčník dal hlasovat o tom, zda se Solženicynův dopis má číst, byl to samozřejmě pokus předsednictva svalit odpovědnost na plenum. A plenum zapochovalo. Je pravda, že pro četbu hlasovala velká většina, ale zdaleka ne všichni; asi třetina buď nevěděla, o co jde, nebo nebyla rozhodnuta, krátce — nehlasovala pro, ale nehlasovala také proti. A když se měly sčítat hlasy těch, kteří se hlasování zdrželi, opět nikdo nezvedl ruku.

Ovšem, jakmile strana na zářijovém zasedání ÚV přešla do útoku, solidarita mezi spisovateli a inteligencí vůbec rychle vzrostla. V době, kdy pší tyto řádky, je tato solidarita potěšující a povzbuzující. Zelenkovy *Literární noviny* a Kolárova *Kulturní tvorba* marně shánějí přispěvatele a spolupracovníky. Prakticky nikdo s tím nechce nic mít. Spisovatelům uloupené *Literární noviny* měly okamžitě velikou remitendu, předplatitelé Zelenkovy erární noviny odhlašují anebo v příštím kvartálu je odhlásí. Když vyšlo první číslo (Lit)erárních novin, ještě týž den se jich plno našlo v pražských koších na odpadky a StB dostala příkaz to všechno posbírat, aby ta ostuda nebyla tak zřejmá. Do akce se zapojili i trafikanti: půjčovali zvědavcům Zelenkovo číslo s tím, aby si je přečetli a nepomačkané vrátili. I z téhle švejkoviny byla pak pěkná remitenda. Podobná solidarita se projevila, když se mělo určit, kdo bude předsedou SCSS. Eduard Goldstücker, přijatelný straně a zčásti také spisovatelům, kandidaturu odmítl. Jedná se nyní o Milana Jariše, ale toho zas nechťejí spisovatelé.

Alo jsme uprostřed vývoje, který pokračuje, i když budou pokusy ho zastavit. Signalizuje děj daleko hlubší a probíhající v celém národě a ovšem i ve straně. Dospělo to dnes už tak daleko, že to je zápas na výdrž mezi malou skupinkou — nikoli v inteligenci, jak se tvrdí v partajním tisku — ale naopak v mocenských špičkách. Ta se dostala do jasně izolace, z níž už není východiska.

S pozdravy Váš

H. L. (Praha)

děkuji Vám a *Svědectví* za uveřejnění rozsudku Nejvyššího soudu v Praze ze 14. května 1963 ve věci revise procesu se » spikleneckým centrem R. Slánského «. Myslím, že je to nejen pro právníky, ale i pro laika výmluvný dokument o charakteru československého soudnictví, a ačkoliv jeho text sám mluví nejvýrazněji, ráda bych něco dodala k té části, která se dotýká cti jedné z obětí tohoto procesu, mého otce, Dr. Otto Fischla. Rozsudek ze 14. května obviňuje a amnestuje mého otce proto, že:

» a) umožnil bývalým kapitalistům Janu Pachlovi a Korberové vývoz značného majetku do ciziny, přičemž od Pachla obdržel větší paněz a brilantový prsten;

b) umožnil provedení upouštěcího řízení s bývalými majiteli obchodních domů Ander a synové za dlužné daně a ponechal jim rozsáhlý soukromý majetek «. Moje matka i já jsme dobře informovány o okolnostech povolení vývozu majetku Jana Pachla a víme, že můj otec požádal svého přírného nadřízeného, ministra financí Dr. J. Dolanského, aby byl zbaven rozhodování v této věci, protože se jedná o jeho blízkého přítele, kterému je zavázán za lidskou a ekonomickou pomoc v době okupace a obává se proto, že by mohl být ovlivněn osobními důvody. Na příkaz ministru J. Dolanského byl vyřizováním této věci pověřen jiný jeho náměstek Dr. Spáčil. Ze samotného textu rozsudku lze ověřit, že věc vyřizoval a podepisoval Dr. Spáčil a ne můj otec, do jehož resortu za normálních okolností patřila. Jestliže tedy podle znaleckého posudku došlo v případě Jana Pachla k povolení vývozu svršků v nezákonné výši, může být přestupkem podle zákona vinen a v důsledku toho soudem amnestován pouze Dr. Spáčil, eventuálně ministr Dolanský. Naše důvodné podezření, že tato část viny byla otci ponechána právě proto, že objektivní znalecký posudek by nemohl opomenout účast soudruha Dolanského v této věci, bylo potvrzeno při osobní návštěvě na ÚV KSČ, kde nám soudruh, kterého úmyslně nejmenuji, výslovně řekl, že s dokončením rehabilitace se musí počkat až jistí lidé zemřou.

Vzhledem k tomu, že můj otec neskrýval svůj osobní vztah k J. Pachlovi, a naopak právě z tohoto důvodu se vyřizování věci vzdal, je naprosto bezpředmětné svědectví jeho sekretářky. Kromě toho, že je právně nepřikazné, odporuje také prosté lidské logice a je zcela typickým příkladem usvědčujících metod, jakých se používalo v letech 1950-2. Tvzení, že otcův osobní přítel mu předával úplatky v kanceláři v přítomnosti sekretářky, že jednotlivé listy spisu byly nečíslované, stejně jako » důkazy « typu: » prohlásil po odjezdu shora uvedených jeho přátel, že si oddechl, neboť by se kvůli nim ještě do něčeho dostal «, lze snad ponechat bez komentáře. Je zřejmé, že se tato svědectví zrodila v době původního procesu, a že se paní Kotenová bála později přiznat, že vypovídala nepravdu. Její postoj je pochopitelnější, když si uvědomíme, že ona sama musela vědět, že celá pravda nemůže být řečena bez zmínky o účasti ministra Dolanského. Ostatně bylo zcela v duchu rehabilitace přísně posuzovat přestupky obětí procesu a taktně pomlčet o pravých vinnících.

Jakmile jsme se v květnu 1963 (samozřejmě až dodatečně) dozvěděly o revisi procesu a nesprávném nařčení mého otce, požádaly jsme jeho obhájce, Dr Bočka o obnovu řízení s poukazem na to, že musí existovat příslušné spisy, které jsou současně dokladem otcovy nevinny. Dr Boček nás informoval, že tyto materiály byly zničeny. Nedovedl nám však uspokojivě vysvětlit, proč nemusí soud prokázat nejdříve trestní čin důkazy, ale naopak může založit své obvinění na tom, že nevina je neprokazatelná, protože materiály byly zničeny a obviněný zavražděn.

Nevíme bohužel nic bližšího o případě Korberové ani Anderů, v němž se ostatně jednalo jen o » důvodné podezření «. Jsme však společně se všemi, kdo mého otce znali, pevně přesvědčeny o jeho naprosté korektnosti a charakternosti, a prosíme proto touto cestou všechny, kteří by mohli k objasnění těchto záležitostí přispět, aby nám napsali. Doufáme, že budeme moci jejich svědectví použít tehdy, až československé soudnictví nebude bezmocným výkonným orgánem direktiv ÚV KSC a nebude krýt zločince a špinit památku jejich o bětí.

Jacobs gatan 14, Monsteraas (Švédsko)

Helena Kosková

Prohlášení

1) Tímto stvrzuji, že moje žádost (v roce 1948) o povolení vývozu svršků a několika kusů nábytku byla předána dr. Spáčilovi drem O. Fischlem s poznámkou, že Jan Pacht mu za války pomáhal lidsky i ekonomicky a že tudíž nemůže převzít zodpovědnost za povolení vývozu.

Po předvolání na ministerstvo bylo nám povolení předáno s podpisem dra Spáčila a s jeho vlastnoručním přípisem, že Jan Pacht byl znám a osvědčil se jako velmi sociálně cítící člověk a za války mnoha Čechům pomáhal.

Soupis byl přesně číslován, každý jednotlivý kus — a při balení bylo 6 inspektorů vlády přítomno a sledovalo nejen balení, ale i nakládání do vozů, které byly zapečetěny.

Není pravda, že by nám byla bývala povolena značná část našeho majetku — naopak povolené věci znamenaly ztížení jednu desetinu procenta našeho majetku. Dozvěděli jsme se, že po našem odjezdu byl náš byt i vila v Boleslavi značně vykradeny ministerskými úředníky. Jména neznáme.

2) Dr Otto Fischl nikdy nepřijmul od nás žádný obnos aniž cokoli jiného v době od skončení války, t. j. května 1945 do našeho odjezdu.

Za války přijímal pro dr. Černíka před sekretářkou (Kotenovou?) příspěvky na černé vysílání a protiněmecké partizány.

3) Dr Otto Fischl dle naší znalosti byl nadšeným komunistou a velikým českým vlastencem.

Osobně byl velmi skromný, nenáročný a jeho jediným zájmem bylo sloužit vlasti a straně.

To stvrzuji s nejllepším svým svědomím.

V říjnu 1967

Jan Pacht (Montreal)

BIBLIOGRAFIE KNIH A ČLÁNKŮ O ČSSR

Do bibliografie jsou pojímány práce, pojednávající výlučně nebo z převážné části o Československu, pokud vyšly na Západě a nebyly publikovány v orgánech (časopisech, vydavatelstvích) extremistů.

Seznam zkratk : *The New York Times* = NYT; *International Herald Tribune* = IHT; *Frankfurter Allgemeine Zeitung* = FAZ; *Süddeutsche Zeitung* = SZ; *Neue Zürcher Zeitung* = NZZ.

Vzhledem k dokumentačnímu obsahu tohoto čísla *Svědectví* nebyly tentokrát do bibliografie pojímány politické a kulturně politické články, týkající se posledního československého vývoje.

Politika

- A.K. : *Marienbader Dialog zwischen Marxisten und Christen*. (O konferenci organizované Sociologickým ústavem ČSAV a Paulus-Gesellschaft (München) v Mariánských Lázních ve dnech 27.-30. dubna 1967.) NZZ, 4.5. 1967.
- Mareš, V. : *Czechoslovakia's Half Century*. (Analytická studie o vývoji čs. hospodářství od r. 1918.) Current History, duben 1967.
- R.F.L. : *Der Plan eines Schnellstrassenetzes in der CSSR*. NZZ, 18.5.1967.
- Tatu, M. : *Réformes économiques a l'Est*. Le Monde, 13., 14., 15., 16., 17-18. 19.9.1967.
- *** *Toward a Braver Newer World*. (O hospodářských reformách ve východoevropských zemích - úsek o ČSSR.) The Economist (Londýn), 19.8.1967.
- Alden, R. : *Czechoslovakia's Pavilion at Expo 67 Is Imaginative*. NYT, 8.5.1967.
- * Alvarez, A. : *Under Pressure. The Writer, in Society, Eastern Europe and the USA*. (Kap. * Czechoslovakia *) Penguin Books, Baltimore, Maryland, 1967.
- Bachmann, G. : *Schwejk und der Mut für den Alltag. Umschwenk im tschechischen Film: Kafka oder Hasek*. FAZ, 14.6.1967.
- Bieler, M. : *Der tschechische Maler Vlastimil Beneš*. FAZ, 26.8.67.
- * Binder, H. : *Motiv und Gestaltung bei Franz Kafka*. Bouvier Verlag, Bonn, 1966, 406 s.
- * Blanc, A. ; George, P. ; Smotkine, H. : *Les Républiques socialistes d'Europe centrale*. (Část o ČSSR). Presses Universitaires de France, Paris, 1967. 298 s.
- * Bromke, A. ; Uren, P., red. : *The Communist States and The West*. (Zabývá se změnami, jež nastaly a dosud probíhají v ČSSR a ostatních komunistických státech v jejich poměru k Západu v důsledku čínsko-ruského sporu.) Praeger, New York, 1967.
- * Brown, J.F. : *The New Eastern Europe ; the Khrushchev Era and after*. (Úsek o ČSSR.) Praeger, New York, 1966. 306 s.

- Davis, R.G.: *Letter from Czechoslovakia*. (Autor líčí své dojmy z návštěvy v ČSSR.) *The New Leader*, 25.9.1967.
- Engel, H.-U.: *Tschechen und Deutsche. Gedanken über ein zeitgemässes Buch*. (Recenze knihy J.W. Brügela „Tschechen und Deutsche.“) *Stuttgarter Zeitung*, 4.7.1967.
- Ewans, R.; Novak, R.: *Unbuilt Bridge to Prague*. (O čsl.-amerických vztazích.) *IIT*, 24.5.1967.
- Jajdu, V.: *Furcht vor einem neuen München*. *Die Zeit* (Hamburg), 7.7.1967.
- Hinde, W.; Kelly, D.: *Survey on Eastern Europe*. (Česko o ČSSR.) *The Economist* (Londýn), 19-25.8.1967.
- Kohlschütter, A.: *Handelsvertrag zwischen Prag und Bonn?* *NZZ*, 19.7.1967.
- Kratochvíl, A.: *Neue Töne im tschechoslowakischen Rundfunk*. *Osteuropäische Rundschau* (Mnichov), roč. XIII (1967), č. 9 (září).
- Mekiska, K.W.: *Zweizwanzig Jahre nach der Vertreibung. Ein Wiedersehen in der Goldenen Stadt. Erfahrungen und Eindrücke bei einem Besuch in der Tschechoslowakei*. *SZ*, 6-7.5.1967.
- Menzel, E.: *Gegen einseitigen Reue-Akt*. (O Mnichovské dohodě.) *Die Zeit* (Hamburg), 7.7.1967.
- Razumovsky, A.: *Schlangestehen für ein Visum. Wachsende Reiselust in der Tschechoslowakei. Deutsche Touristen ohne Rechtsschutz*. *FAZ*, 25.7.1967.
- Stronge, H.C.T.: *The Military Approach to Munich*. *The Times*, 29.9.1967.
- Suda, Z.: *Le controle politique de la presse en Tchécoslovaquie*. *Est et Ouest*, 16-30.4.1967.
- Sviták, I.: *Zehn Gebote für junge Intellektuelle*. *FAZ*, 17.8.1967.
- Šedivý, J.: *Europäische Zusammenarbeit - europäische Sicherheit*. *Europa-Archiv*. (Bonn), č. 10, 1967.
- Tatu, M.: *Ces jours derniers a Marienbad. Intellectuels marxistes et chrétiens de l'Est et de l'Ouest se sont rencontrés pour la première fois en pays socialiste*. (O konferenci v Mariánských Lázních v dubnu 1967.) *Le Monde*, 18.5.1967.
- Tern, J.: *Prager Fragezeichen*. (O čsl.-německých jednáních v Praze.) *FAZ*, 21.7.1967.
- Tern, J.: *Die Zwischenlösung mit Prag*. *FAZ*, 4.8.1967.
- Wa.: *Bonn's Verhandlungen mit Prag. Die Erwartungen des Auswärtigen Amtes*. *NZZ*, 3.8.1967.
- Wiskemann, E.: *Tschechen und Deutsche 1918-1938. Zu einem Buch von J.W. Brügel*. *NZZ*, 27.5.1967.
- *** *Marienbader Protokolle*. (Protokoly z konference v Mariánských Lázních.) *Forum* (Viedeň), č. 162-163 (červen-červenec 1967).
- *** *Die Revision des Slansky-Prozesses*. *Osteuropäische Rundschau* (Mnichov), roč. XIII (1967), č. 9 (září).
- *** *Rückfallige Prager Polizisten*. (O persekuci dopisovatele *NZZ*, Kohlschütteru, v ČSR.) *NZZ*, 27.7.1967.
- * Jackson, G.D.: *Comintern and Peasant in East Europe, 1919-30*. (Delší kap. věnovaná čes. a slov. zemědělcům.) *Columbia Univ. Press, New York, 1966*.

Kultura, věda apod.

- Carriere, P.: *Le music-hall tchécoslovaque*. (O vystoupení čsl. umělců v Paříži v sále Olympia.) *Le Figaro* (Paris), 14.7.1967.
- Dudoun, R.: *Cinéma tchèque*. *Preuves* (Paříž), č. 195 (květen 1967).
- Gilliat, P.: *The Current Cinema Czech Wave in New York*. *New Yorker*, 1.7.1967.

- Glozer, L.: *Vom Jugendstil gefesselt. Die Kafka-Ausstellung in der Münchner Städtischen Galerie.* SZ, 5.10.1967.
- haj.: *Josef Schwejk. Deutsche Erstaufführung in Hamburg.* NZZ, 26.9.1967.
- haj.: *Ladislav Mňačko. (O Mňačkově literárním dile.)* NZZ, 22.4.1967.
- haj.: *Schauspiel in Prag. Divadlo za branou - Porträt eines Theaters.* NZZ, 25.4.1967.
- * Hoensch, J.K.: *Geschichte der Tschechoslowakischen Republik 1918 bis 1965.* W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1967. (Urban Bücher 96.)
- Kafka, F.: *Petr Bezruč. Zu seinem 100. Geburtstag.* NZZ, 15.9.1967.
- * Klíma, L.: *Die Leiden des Fürsten Sternenhoch.* Müller et Kiepenheuer Verlag, Hanau, 1967. 210 s.
- Krejča, O.; Kraus, K.; Topol, J.: *»Drei Schwestern«. Zur Tschechov-Inszenierung des Divadla za branou, Prag. Ein Gespräch zwischen Otomar Krejča, Karel Kraus und Josef Topol.* NZZ, 27.5.1967.
- Künzel, F.P.: *Die falsche Totale. Die Vergangenheits-Gegenwarts-Diskussion tschechischer Historiker.* SZ, 10.10.1967.
- Künzel, F.P.: *Die 100 Gedichte des Petr Bezruc.* SZ, 30.9-1.10.1967.
- Künzel, F.P.: *Geglückter Gegenbesuch. Die Münchner Junge Akademie in Pilsen und Prag. (O zázvedu německých básníků a umělců do ČSSR a jejich vystoupení v Plzni.)* SZ 6-7.5.1967.
- Künzel, F.P.: *Slovakische Sprachtradition. Bedeutsamer Fund in einem Brünner Antiquariat.* SZ, 11.8.1967.
- Künzel, F.P.: *Tschechische Dichterin gestorben. (O Marii Majerové.)* FAZ, 27.1.1967.
- Lonchampt, Jacq.: *A Prague, avec Mozart. (Hudební kritik HŠF své dojmy z Prahy.)* Le Monde 12.5.1967.
- Nolte, J.: *Die Macht des Witzes über die Macht. Pavel Kohouts höchst theatrale Inszenierung des »Schwejk« in Hamburg.* Die Welt, 25.9.1967.
- * Pross-Weerth, H.: *Prag und die Tschechoslowakei. Ein Reiseführer.* Walter-Verlag, Olten, 1967. 480 s.
- Razumovsky, A.: *War das ein Festival? Zu den Vorgängen auf dem vierten internationalen Fernsehfestival in Prag.* FAZ, 27.6.1967.
- * Schindler-Seuss-Razumovsky: *Prag. (Knihy fotografií.)* Fackelträger Verlag, Hannover, 1967. 176 s.
- Simon, J.: *Intimate and Indomitable. (O čsl. filmu.)* The New Leader. (New York), 14.8.1967.
- * Skácel, J.: *Fahrtgeld für Charon Gedichte.* Merlin Verlag, Hamburg, 1967. 108 s.
- Stepančev, S.: *Talk with a Czech Poet (Miroslav Holub).* The New Leader, 22.9.1967.
- Taub, V.; Kohout, P.: *Schwejk. (Dva články o představení Švejka v Hamburgu.)* Die Zeit (Hamburg), roč. 22 (1967), č. 39 (29. září).
- Tschupp, R.: *Prager Frühling 1967.* NZZ, 8.7.1967.
- Tynan, K.: *The Theatre Abroad: Prague.* New Yorker, duben 1967.
- Wagner, K.: *Nicht totzukriegen, Kohouts »Schwejk«-Inszenierung in Hamburg.* FAZ, 25.9.1967.
- Wucher, A.: *Kafka im römischen Goethe-Institut. (Přednáška Prof. Goldstückerka na výstavě o Kafkovi v Římě.)* FAZ, 27.1.1967.
- *** *Fragen aus Prag, die Litteratur betreffend. (Výňatky z interviewu, který poskytl Franz Peter Künzel Literárním novinám.)* SZ, 20.4.1967.
- *** *Tanz und Tod. (Protest básníka Jana Skácela proti zastavení vydávání časopisu »Tvář«, který poslal Literárním novinám.)* Der Spiegel, 8.5.1967.
- *** *Victim of His Own Might. Review of "The Taste of Power" by Ladislav Mňačko.* Saturday Review, 19.8.1967.